

**III RAPORT DLA SEKRETARZA GENERALNEGO RADY EUROPY
Z REALIZACJI PRZEZ RZECZPOSPOLITĄ POLSKĄ POSTANOWIEŃ
*KONWENCJI RAMOWEJ O OCHRONIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH***

Warszawa, 2012 r.

Spis treści

WSTĘP	4
CZĘŚĆ I: OGÓLNA	6
1. Charakterystyka ustroju państwa, podział administracyjny, rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych.....	7
1.1 Charakterystyka ustroju państwa, podział administracyjny.....	7
1.2 Rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych.....	7
2. Status prawa międzynarodowego w ustawodawstwie krajowym.....	8
3. Liczebność mniejszości narodowych i etnicznych.....	9
4. Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych.....	10
4.1 Ogólna charakterystyka.....	11
4.2 Charakterystyka poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.....	15
4.3 Charakterystyka społeczności posługującej się językiem regionalnym.....	33
5. Opis sytuacji na terenach zamieszkałych przez poszczególne mniejszości.....	35
6. Podstawowe dane.....	37
CZĘŚĆ II: REALIZACJA KONWENCJI RAMOWEJ O OCHRONIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH	38
Artykuł 1.....	38
Artykuł 2.....	38
Artykuł 3.....	39
Artykuł 4.....	42
Artykuł 5.....	51
Artykuł 6.....	62
Artykuł 7.....	71
Artykuł 8.....	72
Artykuł 9.....	80
Artykuł 10.....	95
Artykuł 11.....	98
Artykuł 12.....	102
Artykuł 13.....	113
Artykuł 14.....	114
Artykuł 15.....	121
Artykuł 16.....	124
Artykuł 17.....	124
Artykuł 18.....	125
Artykuł 19.....	130
CZĘŚĆ III: ORGANY I INSTYTUCJE ODPOWIEDZIALNE ZA REALIZACJĘ POLITYKI WOBEC MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH ORAZ PODEJMOWANE PRZEZ NIE DZIAŁANIA	131
CZĘŚĆ IV: DANE DOTYCZĄCE PRZESTĘPCZOŚCI	147
ZAKOŃCZENIE	152

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1 – Stan Prawny

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.....	3
Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.....	7
Przepisy dotyczące udziału w życiu publicznym.....	9
Przepisy dotyczące języka.....	21
Przepisy dotyczące kultury.....	55
Przepisy dotyczące oświaty.....	57
Przepisy zawarte w kodeksach.....	82
Przepisy zawarte w umowach dwustronnych.....	89

- Załącznik nr 2 - Ogólna charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym*
- Załącznik nr 3 - Rozmieszczenie mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym*
- Załącznik nr 4 - Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym według miejsca zamieszkania*
- Załącznik nr 5 - Liczba obywateli polskich deklarujących przynależność do mniejszości narodowych i etnicznych w poszczególnych województwach oraz liczba osób deklarujących używanie w kontaktach domowych języka kaszubskiego w poszczególnych województwach*
- Załącznik nr 6 - Lista gmin wpisanych na podstawie art. 10 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.) do Urzędowego Rejestru Gmin, w których jest używany język pomocniczy*
- Załącznik nr 7- Lista gmin wpisanych na podstawie art. 12 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.) do Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości*
- Załącznik nr 8- Zestawienie komentarzy do III Raportu dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*

WSTĘP

Prezentowany dokument jest trzecim raportem z realizacji *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych* przygotowanym przez Rzeczpospolitą Polską dla Sekretarza Generalnego Rady Europy. Poprzedni raport został przekazany w dniu 8 listopada 2007 r. Dokument przedstawiany obecnie obejmuje lata 2007-2011. Prezentowane w nim informacje tylko w niektórych przypadkach zawierają dane sprzed dnia 1 stycznia 2007 r. lub dotyczą sytuacji po dniu 31 grudnia 2011 r.

W okresie objętym *III Raportem* sytuacja prawna mniejszości narodowych i etnicznych oraz osób posługujących się językiem regionalnym pozostawała stabilna. Poza zakończeniem procesu ratyfikacji i wejściem w życie z dniem 1 czerwca 2009 r. *Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych* (której zapisy zostały już uprzednio uwzględnione w obowiązującym prawodawstwie) nie wprowadzono istotnych zmian w zakresie uregulowań prawnych dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych. Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym w pełni korzystały natomiast z przepisów przyjętej dnia 6 stycznia 2005 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym - stan ten znalazł odzwierciedlenie w przedstawianym dokumencie. Współpraca organizacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym z instytucjami Państwa realizowana w ramach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych i w codziennych kontaktach z urzędami, realizującymi politykę rządu wobec mniejszości, realizowana była na bieżąco. W duchu dialogu i porozumienia rozwiązywane były problemy zgłaszane administracji przez środowiska mniejszości. Znacznemu zwiększeniu uległa także suma środków przekazywanych z budżetu państwa na realizację zadań skierowanych do mniejszości. Omawiany okres definitywnie wskazał, że ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym była dokumentem istotnym i potrzebnym, a jej realizacja dobrze przyczynia się podtrzymaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego.

W omawianym okresie Główny Urząd Statystyczny przeprowadził *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań*. Spis przeprowadzony w 2011 r. był drugim w powojennej historii Polski spisem, w którym zadawano respondentom pytanie o ich przynależność narodową lub etniczną. W odróżnieniu od spisu przeprowadzonego w 2002 r. respondenci mieli możliwość podania więcej niż jednej odpowiedzi na pytania dotyczące ich

przynależności narodowo-etnicznej, co zdaniem GUS pozwoli lepiej zbadać to zagadnienie zwłaszcza w odniesieniu do tzw. „tożsamości złożonych”. Wprowadzenie dwóch pytań o przynależność narodową lub etniczną było spełnieniem postulatów zgłaszanych przez część środowisk mniejszości narodowych i etnicznych. Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań został w 2011 r. przeprowadzony metodą mieszaną, tzn. z wykorzystaniem danych pochodzących z rejestrów i systemów informatycznych oraz danych pozyskanych w 20% badaniu reprezentacyjnym.

Niestety pomimo wcześniejszych zapowiedzi do czasu zakończenia prac nad niniejszym *Raportem* Głównemu Urzędowi Statystycznemu nie udało się podać wyników Narodowego Spisu Powszechnego w zakresie dotyczącym osób należących do mniejszości oraz ich charakterystyki społeczno - ekonomicznej. Z tego powodu niniejszy *Raport* bazuje nadal na wynikach Narodowego spisu powszechnego przeprowadzonego w 2002 r. Po ogłoszeniu przez GUS wyników spisu aktualna informacja o liczebności mniejszości narodowych i etnicznych zostanie przekazana Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy w postaci aneksu do niniejszego *Raportu*.

Przygotowując *III Raport* odmiennie niż w przypadku poprzedniego dokumentu, postanowiono nie przedstawiać aktualizacji do wcześniej przekazanych informacji, lecz zaprezentować całościową, aktualną informację o stanie realizacji przez Rzeczpospolitą Polską *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*. W opinii autorów powinno to poprawić czytelność przekazanego dokumentu. Opracowując *III Raport*, analogicznie jak w przypadku poprzednich raportów, nie opisywano szczegółowo pojawiających się problemów, postulatów czy ocen zgłaszanych przez środowiska mniejszości, ograniczając oceny na rzecz faktów.

W trakcie prac nad raportem prowadzono szerokie konsultacje, w szczególności z organizacjami mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym. Raport przekazano do konsultacji członkom Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, organizacjom społecznym zajmującym się ochroną praw człowieka i walką z rasizmem i ksenofobią oraz naukowcom zajmującym się tematyką mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. Raport przekazano również do konsultacji międzyresortowych. Spośród organizacji społecznych uwagi do Raportu zgłosiły: Związek Romów Polskich, Otwarta Rzeczpospolita Stowarzyszenie przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii oraz Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Zgłaszane w trakcie konsultacji uwagi zostały w miarę możliwości uwzględnione w Raporcie, niektórych z nich nie udało się uwzględnić miały bowiem bardziej charakter komentarza niż

informacji. Uwagi organizacji pozarządowych, których nie można było zamieścić w tekście zasadniczym zostały zebrane i udostępnione w Załączniku nr 8 do raportu.

CZĘŚĆ I: OGÓLNA

1. Charakterystyka ustroju państwa, podział administracyjny, rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych.

1.1 Charakterystyka ustroju państwa, podział administracyjny.

Rzeczpospolita Polska zajmuje powierzchnię 312 683 km² i jest zamieszkała przez 38.511.800 osób, z czego 38.445.600 to obywatele RP (dane Głównego Urzędu Statystycznego „Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Raport z wyników, lipiec 2012). Graniczy z Republiką Federalną Niemiec, Republiką Czeską, Republiką Słowacką, Ukrainą, Republiką Białorusi, Republiką Litewską oraz Federacją Rosyjską. Rzeczpospolita Polska jest państwem jednolitym, o parlamentarno-gabinetowym systemie rządów. Parlament jest dwuizbowy i składa się z izby niższej – Sejmu (liczącego 460 posłów) oraz izby wyższej – Senatu (liczącego 100 senatorów). Parlament wybierany jest na czteroletnią kadencję w wyborach powszechnych, bezpośrednich, w głosowaniu tajnym, a w przypadku Sejmu także w wyborach równych i proporcjonalnych. W obecnej kadencji posłami i senatorami są m.in. przedstawiciele mniejszości narodowych i społeczności posługującej się językiem regionalnym. Kadencja parlamentu kończy się w 2015 r.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wybierany jest w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję. Obecna kadencja prezydencka kończy się w roku 2015.

Polska dzieli się na 16 województw, te zaś na 314 powiatów i 2479 gmin, z których 65 ma status miasta na prawach powiatu. Dokonując z dniem 1 stycznia 1999 r. nowego podziału administracyjnego kraju brano pod uwagę m. in. strukturę narodowościową.

1.2 Rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych.

Używanemu w *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych* terminowi „mniejszości narodowe” na gruncie prawa polskiego odpowiada termin „mniejszości narodowe i etniczne”. Zapisy *Konwencji ramowej* odnoszą się więc w takim samym stopniu do mniejszości narodowych, jak i mniejszości etnicznych. Różnice definicyjne pomiędzy mniejszościami narodowymi i etnicznymi zostały opisane w ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (Dz.U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.). Zgodnie z ustawą mniejszościami narodowymi są następujące mniejszości:

białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska oraz żydowska, natomiast mniejszościami etnicznymi – mniejszości: karaimska, łemkowska, romska i tatarska. Największe skupiska mniejszości narodowych i etnicznych znajdują się w województwach: opolskim 105 509¹ obywateli polskich (9,91 % mieszkańców województwa), podlaskim 53 807 (4,45 % mieszkańców województwa), śląskim 32 679 (0,69 % mieszkańców województwa), warmińsko-mazurskim 17 096 (1,20 % mieszkańców województwa), dolnośląskim 8429 (0,29 % mieszkańców województwa), zachodniopomorskim 5956 (0,35 % mieszkańców województwa), małopolskim 5734 (0,18 % mieszkańców województwa) i pomorskim 5560 (0,26 % mieszkańców województwa).

Ponadto tereny województwa pomorskiego zamieszkuje społeczność posługująca się językiem regionalnym (kaszubskim). W trakcie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r. 52 665 osób zadeklarowało posługiwanie się w kontaktach domowych językiem kaszubskim. Na terenie województwa pomorskiego jest 52 588 takich osób i stanowią one 2,41 % mieszkańców województwa. Postanowienia *Konwencji* są realizowane wobec tej grupy w zakresie praw językowych.

2. Status prawa międzynarodowego w ustawodawstwie krajowym.

Zgodnie z art. 87 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz., 483 z późn. zm.) źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe, rozporządzenia oraz na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego.

Polska respektuje podstawowe zasady prawa międzynarodowego, zgodnie z duchem Karty Narodów Zjednoczonych oraz Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, jednocześnie będąc stroną umów międzynarodowych np. *Konwencji Wiedeńskiej o prawie traktatów* z 1969 r.

Przepis art. 91 *Konstytucji* stanowi, że ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w *Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. Umowa międzynarodowa, ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową. Jeżeli natomiast

¹ O ile nie podano inaczej wszystkie dane statystyczne pochodzą z *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* z 2002 r.

wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo stanowione przez tę organizację jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami.

Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych należy do umów ratyfikowanych w RP za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, co sytuuje ją jako część krajowego porządku prawnego oraz nadaje jej pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli *Konwencji* nie da się pogodzić z ustawą. W konsekwencji *Konwencja ramowa* może być bezpośrednio stosowana przez organy wewnętrzne, z sądami włącznie, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. W ocenie Rządu RP *Konwencja ramowa* w wielu kwestiach zawiera normy samowykonalne ('self-executing rules'), w innych zaś kwestiach jej normy nie są samowykonalne ('non-self-executing rules'), co oznacza, że ich stosowanie będzie wymagało wydania przepisów rangi ustawowej.

3. Liczebność mniejszości narodowych i etnicznych.

Polskę zamieszkują obecnie przedstawiciele 13 mniejszości narodowych i etnicznych, których liczebność potwierdzona w spisie powszechnym z 2002 r. wynosi 253 273 osób. Stanowi to ok. 0,7 % wszystkich obywateli polskich. Liczebność poszczególnych mniejszości oraz osób posługujących się w kontaktach domowych językiem regionalnym przedstawia poniższa tabela.

W 5 gminach przedstawiciele mniejszości narodowych stanowią większość mieszkańców. Gminy te znajdują się w województwie podlaskim i są to - zamieszkane przez mniejszość białoruską gminy: Orla (powiat bielski – 68,47 % mieszkańców), Czyże (powiat hajnowski – 81,59 % mieszkańców), Dubicze Cerkiewne (powiat hajnowski – 81,23 % mieszkańców), gmina Hajnówka (powiat hajnowski – 64,22 % mieszkańców) oraz zamieszкана przez mniejszość litewską gmina Puńsk (powiat sejneński – 74,36 % mieszkańców).

Mniejszości narodowe i etniczne	Deklarowana przynależność do mniejszości narodowych lub etnicznych	Deklarowane używanie w domu języka mniejszości narodowej lub etnicznej oraz języka regionalnego	<u>Województwa o największym skupieniu mniejszości lub społeczności posługującej się językiem regionalnym</u>
białoruska	47 640	40 226	podlaskie (46 041)
czeska	386	1 226	łódzkie (111), śląskie (61)
karaimska	43	-	mazowieckie (21), dolnośląskie (11)
litewska	5 639	5 696	podlaskie (5097)
łemkowska	5 850	5 605	dolnośląskie (3082), małopolskie (1580), lubuskie (784)
niemiecka	147 094	196 841	opolskie (104 399), śląskie (30 531), warmińsko-mazurskie (4311)
ormiańska	262	321	mazowieckie (73), wielkopolskie (26), śląskie (23)
romska	12 731	15 657	małopolskie (1678), mazowieckie (1291), łódzkie (1018),
rosyjska	3 244	12 125	mazowieckie (614), podlaskie (511)
słowacka	1 710	794	małopolskie (1572)
tatarska	447	9	podlaskie (319)
ukraińska	27 172	21 055	warmińsko-mazurskie (11 881), zachodniopomorskie (3703), podkarpackie (2984), pomorskie (2831)
żydowska	1 055	243 (języki jidysz i/lub hebrajski)	mazowieckie (397), dolnośląskie (204)
Osoby posługujące się w kontaktach domowych językiem regionalnym		52 665	pomorskie (52 588)

Źródło: Główny Urząd Statystyczny (GUS). Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002r.

4. Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w Polsce.

4.1 Ogólna charakterystyka.

Zamieszkujące Polskę mniejszości to społeczności w większości starzejące się. Procentowy udział osób w wieku poprodukcyjnym (60 lat i więcej w przypadku kobiet/65 lat i więcej w przypadku mężczyzn), który wśród ogółu ludności Polski wynosi 15,0 % osiąga w przypadku zdecydowanej większości mniejszości narodowych i etnicznych wartości wyższe od średniej. Przykładowo w wieku poprodukcyjnym jest 44,05 % Rosjan, 37,84 % Słowaków, 37,05 % Czechów i 33,98 % Białorusinów. Tylko wśród Ormian (11,07 %) i Romów (4,50 %) współczynnik ten jest niższy od średniej ogólnokrajowej.

Wśród przedstawicieli 6 mniejszości (Rosjanie, Żydzi, Czesi, Słowacy, Białorusini, Niemcy) mniej niż 15 % populacji stanowią osoby w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat). Dla porównania średnia dla ogółu ludności Polski wynosi 23,2 % populacji. Najmłodsze są mniejszości: romska (36,31 % populacji stanowi grupa w wieku przedprodukcyjnym), ormiańska (25,95 %) i karaimska (23,26 %).

Wśród osób posługujących się w kontaktach domowych językiem regionalnym, również widać nieznaczną tendencję do starzenia się populacji. Zgodnie z wynikami Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r. 21,59 % osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego to osoby w wieku poprodukcyjnym, natomiast 13 % tej populacji to osoby w wieku przedprodukcyjnym.

Wśród przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych widoczna jest względna równowaga w liczbie kobiet i mężczyzn, z wyjątkiem mniejszości rosyjskiej, w której aż 78 % stanowią kobiety. Odsetek kobiet wśród mniejszości jest najniższy w przypadku Żydów (43,79 %), Ormian (45,80 %) i Karaimów (46,51 %). Nie odbiega on jednak znacząco od średniej ogólnopolskiej, wynoszącej 51,57 % populacji.

Stan cywilny (badany dla osób mających 15 i więcej lat), a więc odsetek osób żonatych bądź zamężnych, oscyluje wokół 60 % i nie różni analizowanych mniejszości od wynoszącej 57,6 % średniej krajowej. Najwyższy odsetek osób żonatych lub zamężnych odnotowano wśród mniejszości: słowackiej (63,06 %), karaimskiej (62,86 %) i ormiańskiej (62,56 %). Specyficzny i mocno odbiegający od średniej krajowej (28,6 % populacji) jest odsetek Romów, którzy nie wstąpili w związki małżeńskie. W trakcie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2002 r. aż 52,16 % osób należących do romskiej mniejszości etnicznej zadeklarowało, że jest panną bądź kawalerem.

Wśród osób używających w domu języka regionalnego odnotowano w trakcie spisu powszechnego najwyższy, spośród omawianych grup, odsetek osób pozostających w związkach małżeńskich, wynoszący aż 65,26 % populacji.

Pod względem miejsca zamieszkania mniejszości narodowe i etniczne można podzielić na dwie grupy. Pierwszą z nich stanowią mniejszości, których większość członków zamieszkuje miasta. Osoby należące do tych mniejszości są potomkami społeczności, które przez wieki migrowały na tereny Polski. W miastach mieszka ponad 90% Karaimów, Żydów, Tatarów i Romów. Ponadto wśród Czechów, Ormian i Rosjan współczynnik zamieszkiwania w miastach przewyższa znacznie wynoszącą 61,8 % populacji średnią ogólnopolską. Drugą grupę stanowią mniejszości tradycyjnie utrzymujące się z rolnictwa. Wśród nich współczynnik zamieszkiwania na wsi przewyższa średnią dla ludności Polski (38,2 %),

osiągając rekordowe wyniki w odniesieniu do mniejszości słowackiej (92,05 %), litewskiej (76,77 %) i niemieckiej (70,51 %).

Poziom wykształcenia jest ściśle związany z miejscem zamieszkania - zatem nie dziwi fakt, iż największy odsetek osób z wyższym wykształceniem jest wśród, zamieszkałych głównie w miastach, przedstawicieli mniejszości: karańskiej (58,33%), żydowskiej (42,48%), ormiańskiej (40,29%), rosyjskiej (37,77%) i tatarskiej (18,75%). Należy zauważyć, że odsetek osób z wyższym wykształceniem jest wśród osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych generalnie wyższy od wynoszącej 9,9 % średniej krajowej. Uwaga ta dotyczy, oprócz wspomnianej wcześniej, mniejszości: ukraińskiej, czeskiej i litewskiej. W przypadku mniejszości łemkowskiej wartość ta jest praktycznie równa średniej krajowej i wynosi 9,88 %. Nieznacznie od średniej ogólnokrajowej odbiegają dane dotyczące wyższego wykształcenia mniejszości białoruskiej (9,24 %), należy jednak zauważyć, że jest on i tak wyższy od średniej wartości dla województwa podlaskiego (9,1 %), w którym zamieszkuje ponad 96 % osób należących do tej mniejszości. Wyniki zdecydowanie odbiegające od średniej ogólnopolskiej uzyskały mniejszości: romska (0,14 %), niemiecka (3,12 %) i słowacka (4,46 %).

Przypadek mniejszości romskiej jako specyficzny będzie omówiony w dalszej części tego rozdziału. Sytuacja mniejszości słowackiej różni się znacznie na niekorzyść od średniej wartości dla województwa małopolskiego (10,1 %). Należy jednak zauważyć, że na pozycję tego województwa rzutuje ważny ośrodek miejski i akademicki, jakim jest Kraków. Gdy zestawimy sytuację mniejszości słowackiej (mieszkającej w ponad 92 % na wsi) z udziałem osób z wyższym wykształceniem wśród ludności wiejskiej województwa małopolskiego (4,2%) wynik ten przestaje dziwić (obie wartości są do siebie zbliżone). Również dane dotyczące mniejszości niemieckiej (3,12 %) różnią się znacznie na niekorzyść od średniej województw: opolskiego (8,0 %) i śląskiego (8,9 %), w których zamieszkuje ponad 91 % osób należących do tej mniejszości. Należy jednak zauważyć, że podobnie, jak w przypadku mniejszości słowackiej, na pozycję obu wspomnianych województw mają wpływ znajdujące się na ich terenie liczne ośrodki akademickie (m.in. Opole, Katowice, Gliwice, Częstochowa). Sytuacja mniejszości niemieckiej (mieszkającej w ponad 70 % na wsi) jest zbliżona do średniej ogólnopolskiej dla osób zamieszkujących wieś (4,2 % populacji), nie odbiega również znacząco od średniej osób z wyższym wykształceniem wśród ludności wiejskiej województwa opolskiego (3,8 %) i śląskiego (5,1 %).

Wpływ zamieszkiwania na wsi na wybór ścieżki edukacyjnej przedstawicieli mniejszości słowackiej i niemieckiej widać również przy analizie wykształcenia. Odsetek

osób z wykształceniem podstawowym ukończonym i zasadniczym zawodowym jest wśród tych mniejszości najwyższy ze wszystkich mniejszości i wynosi, w przypadku mniejszości słowackiej – 77 % i niemieckiej – 74 % (wśród innych mniejszości wskaźnik ten nie przekracza 54 %). Podobny wskaźnik dla ogółu społeczeństwa wynosi 53 %. Wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe jest cechą charakterystyczną osób zamieszkałych na polskiej wsi. Na tym poziomie, według danych spisowych, edukację kończy 67,7 % mieszkańców wsi.

Kolejnym ważnym wskaźnikiem ukazującym poziom edukacji wśród osób należących do mniejszości jest liczba osób, które nie ukończyły edukacji na poziomie podstawowym. Wskaźnik ten dla ogółu ludności Polski wynosi 3,64 % populacji. Wśród zdecydowanej większości mniejszości narodowych i etnicznych wskaźnik ten jest niższy od średniej ogólnopolskiej, osiągając w przypadku mniejszości tatarskiej – 1,50 %, żydowskiej 1,54 % czy niemieckiej 2,24 %. Najwyższe wartości wskaźnik ten osiągnął w przypadku mniejszości litewskiej 10,65%, białoruskiej 18,01% i romskiej 50,76 %. W przypadku dwóch pierwszych wyraźnie widoczny jest wpływ miejsca zamieszkania (wieś).

Przypadek mniejszości romskiej wymaga odrębnej analizy. Mniejszość ta jest bez wątpienia jedyną mniejszością, w której problemy edukacyjne są widocznym i palącym problemem. Instytucje państwowe wraz z władzami samorządowymi oraz organizacjami społeczności romskiej zauważają ten problem i podejmują liczne działania mające na celu podwyższenie poziomu edukacji. Należy zauważyć, iż w ramach realizowanego od 2004 r. *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* sprawy edukacji traktowane są jako priorytetowe.

Generalnie należy stwierdzić, że poza mniejszością romską poziom wykształcenia osób należących do mniejszości jest ogólnie wyższy od średniej krajowej i wiąże się z miejscem zamieszkania.

Odnosnie do poziomu edukacji osób należących do społeczności posługującej się językiem regionalnym można zauważyć, że podobnie jak wśród mniejszości słowackiej i niemieckiej, jest on silnie zdeterminowany miejscem zamieszkania. Osoby używające w kontaktach domowych języka regionalnego, w zdecydowanej większości mieszkają na wsi - 83,44 % populacji. Spośród omawianych grup – jedynie wśród Słowaków jest więcej osób mieszkających na wsi. Podobnie jak u Słowaków i Niemców ma to wyraźne konsekwencje dla poziomu edukacji. Tylko 2,16 % osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego ma wykształcenie wyższe, natomiast analogicznie do Słowaków i Niemców zdecydowanie dominują osoby z wykształceniem podstawowym ukończonym lub

zasadniczym zawodowym. Grupa ta liczy w przypadku osób używających w kontaktach domowych języka kaszubskiego łącznie aż 82,40 % badanej populacji.

Poziom wykształcenia to doskonały punkt wyjścia dla określenia aktywności ekonomicznej poszczególnych mniejszości. Powyżej 15 roku życia najwięcej osób pracujących jest wśród mniejszości: ormiańskiej 52,22%, żydowskiej 46,69%, białoruskiej 46,67%, litewskiej 46,53% oraz karaimskiej 45,71 %. Dla pozostałych mniejszości wartość ta jest niższa od wynoszącej 42,25 % średniej ogólnopolskiej. Stan ten nie wynika jednak z problemów osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych ze znalezieniem pracy, spowodowany jest raczej wspomnianym już powyżej wyższym wśród mniejszości odsetkiem osób znajdujących się w wieku poprodukcyjnym.

Stopa bezrobocia w przypadku wszystkich mniejszości, z wyjątkiem mniejszości romskiej, jest niższa od średniej krajowej. W trakcie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 11,37 % mieszkańców Polski zadeklarowało się jako bezrobotni. Dla porównania wśród opisywanych społeczności współczynnik ten wahał się od 2,86 % w przypadku mniejszości karaimskiej do 11,34 % w przypadku mniejszości tatarskiej. W pozostałych grupach generalnie nie przekraczał 8 % populacji.

Na niekorzyść odbiega wyłącznie sytuacja mniejszości romskiej, gdzie procent osób bezrobotnych wynosi 30,98 % badanej populacji. W rzeczywistości sytuacja tej społeczności jest jeszcze trudniejsza, bowiem dokonując analizy statusu mniejszości narodowych i etnicznych na rynku pracy należy zwrócić uwagę, że w przypadku mniejszości romskiej tylko 8,29 % badanych zadeklarowało, iż pracuje zawodowo (3,64 % to pracownicy najemni, 4,41 % – to pracodawcy, pracujący na własny rachunek oraz pomagający członkowie rodzin). Przypadek mniejszości romskiej jest jedynym, który w tak wyraźny sposób odbiega od średnich wartości reprezentowanych przez resztę obywateli polskich i to zarówno należących, jak i nie należących do mniejszości.

Aktywność zawodowa osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego nie odbiega od średnich wartości wyliczonych dla mniejszości narodowych i etnicznych. Wśród tej społeczności 44,89 % populacji to osoby pracujące, natomiast procent osób bezrobotnych w tej populacji wynosi 7,82 %.

Generalnie należy zauważyć, że sytuacja poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym nie odbiega znacznie, poza mniejszością romską, od średniej ogólnopolskiej. Uzyskane w trakcie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2002 r. dane nie wskazują, że przynależność do mniejszości, z wyjątkiem Romów, determinowała sytuację społeczno-ekonomiczną

obywateli. Wpływ na to mają raczej inne zmienne, m.in. miejsce zamieszkania (wieś-miasto, region kraju) oraz wiek badanych.

4.2 Charakterystyka poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.

Białorusini to mniejszość narodowa tradycyjnie zamieszkała na południowo-wschodnich terenach województwa podlaskiego. Podczas przeprowadzonego w 2002 r. *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* narodowość białoruską zadeklarowało 47 640 obywateli polskich, w tym: w województwie podlaskim - 46 041, mazowieckim - 541, warmińsko-mazurskim - 226, lubelskim - 137, pomorskim - 117, zachodnio-pomorskim - 117. Największe skupiska obywateli polskich narodowości białoruskiej znajdują się w południowo-wschodnich powiatach województwa podlaskiego: hajnowskim (39,1 % mieszkańców powiatu), bielskim (19,80 %), siemiatyckim (3,46 %), białostockim (3,2 %) i w Białymstoku² (2,53 %). Na terenie 12 gmin województwa podlaskiego przedstawiciele mniejszości białoruskiej stanowią ponad 20 % mieszkańców gminy, w tym w 4 - ponad 50 %.

W Parlamencie zasiada jeden przedstawiciel mniejszości białoruskiej wybrany z listy Sojuszu Lewicy Demokratycznej. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. mniejszość białoruska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci należący do mniejszości startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów kandydaci należący do mniejszości zasiedli w radach gmin i powiatów województwa podlaskiego zamieszkanymi przez mniejszość białoruską oraz w sejmiku województwa. W gminach zamieszkanymi przez zwarte skupiska mniejszości białoruskiej kandydaci należący do mniejszości pełnią funkcję wójtów gmin. Przedstawiciele mniejszości białoruskiej pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w niektórych powiatach Województwa Podlaskiego zamieszkanymi przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości.

W roku szkolnym 2011/2012 języka białoruskiego uczyło się w 44 placówkach oświatowych 3 041 uczniów należących do tej mniejszości.³

Zdecydowana większość przedstawicieli mniejszości białoruskiej należy do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

² Mieście na prawach powiatu.

³ Wedle danych Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Główne organizacje:

- Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne,
- Związek Białoruski w Rzeczypospolitej Polskiej - w skład którego wchodzi, działające autonomicznie: Białoruskie Stowarzyszenie Literackie "Białowieża", Białoruskie Towarzystwo Historyczne, Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich, Rada Programowa Tygodnika „Niwa”, Białoruskie Zrzeszenie Studentów, Towarzystwo „Chatka” z Gdańska,
- Związek Młodzieży Białoruskiej,
- Stowarzyszenie „Muzeum i Ośrodki Kultury Białoruskiej” w Hajnówce,
- Towarzystwo Kultury Białoruskiej,
- Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Uczących się Języka Białoruskiego „AB-BA”,
- Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Niwa” - tygodnik,
- „Czasopis” - miesięcznik,
- „Bielski Hostineć” – półrocznik,
- „Białoruskie Zeszyty Historyczne” – półrocznik,
- „Termapiły” – rocznik,
- „Kalendarz Białoruski” – rocznik,
- „Annus Albaruthenicus” – rocznik.

Niepubliczne media:

- Białoruskie Radio „Racja” – nadające programy w języku białoruskim.

Największe imprezy kulturalne:

- Festiwal „Piosenka Białoruska”,
- Festiwal Poezji Śpiewanej i Piosenki Autorskiej „Jesień Bardów”,
- Festiwal Muzyki Młodej Białorusi „Basowiszczka”,
- Międzynarodowy Festiwal Kulturalny „Siabrouskaja Biasieda”,
- Święto Kultury Białoruskiej w Białymstoku,
- Święto „Kupalle” w Białowieży.

Czesi to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* zadeklarowało 386 obywateli polskich, w tym: w województwie łódzkim - 111, śląskim - 61, dolnośląskim - 47, mazowieckim - 37. Pierwsza migracja czeska na tereny Polski miała miejsce w połowie XVI wieku i związana była z prześladowaniami religijnymi Braci Czeskich. Następne fale migracji miały miejsce w pierwszej połowie XVII w., drugiej połowie XVIII w. i na początku XIX w. – ta ostatnia związana była z rozwojem przemysłu włókienniczego w Łodzi.

Mniejszość czeska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r.

Mieszkający w Polsce Czesi tradycyjnie są ewangelikami.

Główna organizacja:

- Od 2010 r. działa Stowarzyszenie Czechów w Polsce. Ponadto, działalność społeczno-kulturalna osób należących do mniejszości czeskiej koncentruje się wokół Parafii Ewangelicko-Reformowanej w Żelowie.

Największa impreza kulturalna:

- coroczny konkurs przedszkolnych zespołów teatralnych.

Karaimi są najmniej liczną mniejszością etniczną w Polsce. Podczas przeprowadzonego w 2002 r. *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* narodowość karaimską zadeklarowało 43 obywateli polskich. Karaimi mieszkają przede wszystkim w Warszawie i okolicach, Wrocławiu Krakowie oraz w Trójmieście. Pierwsze grupy Karaimów przybyły z Krymu w XIII wieku i osiedliły się na ziemiach księstwa halicko-wołyńskiego (Łuck, Halicz, Lwów). Na przełomie XIII/XIV w. duża grupa Karaimów została osiedlona w Trokach koło Wilna. Na obecne tereny Polski Karaimi przesiedlili się po II wojnie światowej w wyniku repatriacji ze wschodnich kresów Rzeczypospolitej.

Mniejszość karaimska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r.

Polscy Karaimi stracili znajomość ojczystego języka. Nauczanie języka karaimskiego dla dzieci i młodzieży odbywa się podczas letnich szkół języka karaimskiego odbywających się w Trokach, na Litwie.

Karaimów wyróżnia religia karaimska, wywodząca się z judaizmu. Istotne znaczenie w życiu mniejszości karaimskiej ma działalność Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Główna organizacja:

- Związek Karaimów Polskich.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- Awazymyz – kwartalnik.

Najważniejsze impreza kulturalna:

- cykl imprez „Spis podróżny. Karaimskie drogi” – w ramach którego prezentowana jest wystawa „Karaj jołary - Karaimi w starej fotografii” oraz organizowane są wydarzenia towarzyszące.

Litwini to mniejszość narodowa tradycyjnie zamieszkała na północnych terenach województwa podlaskiego. Narodowość litewską podczas przeprowadzonego w 2002 r. *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* zadeklarowało 5 639 obywateli polskich, w tym: w województwie podlaskim – 5 097, mazowieckim – 99), warmińsko-mazurskim – 83, pomorskim – 75, zachodniopomorskim – 67, dolnośląskim – 53. Największe skupisko osób należących do mniejszości litewskiej znajduje się na terenie powiatu sejneńskiego w województwie podlaskim, gdzie 21,20% obywateli polskich zadeklarowało w trakcie spisu powszechnego narodowość litewską. Litwini zamieszkują głównie gminę Puńsk – 74,36% mieszkańców, gminę wiejską Sejny - 18,52 %, gminę miejską Sejny – 7,80% oraz należącą do powiatu suwalskiego gminę Szypiliszki - 2,66 % mieszkańców.

Mniejszość litewska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. mniejszość litewska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci reprezentujący tę mniejszość ubiegali się o mandaty z list lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów trzy osoby należące do mniejszości litewskiej zasiadają w radzie powiatu sejneńskiego. W radzie gminy Puńsk przedstawiciele mniejszości litewskiej mają 14 mandatów (na 15 możliwych), ponadto członkowie mniejszości zasiadają w radach miasta (1) i gminy (4) Sejny. W radzie powiatu sejneńskiego zasiada trzech ich przedstawicieli. Przedstawiciele mniejszości litewskiej pełnią również funkcję wójta gminy Puńsk oraz wicestarosty sejneńskiego.

W roku szkolnym 2011/2012 języka litewskiego jako ojczystego uczyło się w 19 placówkach 675 uczniów. W większości wspomnianych placówek oświatowych język litewski jest językiem wykładowym – taki model nauczania mniejszość litewska wybrała jako jedyna mniejszość w Polsce. Nauczanie języka i w języku litewskim zorganizowane jest na wszystkich poziomach nauczania.

Zdecydowana większość przedstawicieli mniejszości litewskiej to wierni Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główne organizacje:

- Wspólnota Litwinów w Polsce,
- Stowarzyszenie Litwinów w Polsce,
- Litewskie Towarzystwo św. Kazimierza,
- Fundacja im. Biskupa Antanasa Baranauskasa „Dom Litewski w Sejnach”.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Aušra” - dwutygodnik,
- „Aušrelė” - miesięcznik dla dzieci,
- „Šaltinis” – kwartalnik,
- „Suvalkietis” – kwartalnik.

Najważniejsze imprezy kulturalne:

- Jarmark Folklorystyczny „Zielna”,
- Festiwal Teatrów Stodolanych,
- Festiwal Teatrów Dziecięcych,
- „Sąskrydis” - zlot litewskich zespołów artystycznych,
- Koncert Zaduszkowy „Vėlinės”.

Łemkowie to mniejszość etniczna, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* zadeklarowało 5 850 obywateli polskich, w tym: w województwie dolnośląskim - 3 082, małopolskim - 1 580, lubuskim - 784, podkarpackim - 147, zachodniopomorskim - 66. Tradycyjnie członkowie tej mniejszości zamieszkiwali tzw. Łemkowszczyznę, czyli Beskid Niski i część Beskidu Sądeckiego. Na tereny obecnego zamieszkiwania (zachodnie województwa kraju) zostali

przesiedleni w 1947 r. w wyniku akcji "Wisła" (potępionej przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej w 1990 r.). Współcześnie jedynie część Łemków mieszka na terenach historycznej Łemkowszczyzny (województwo małopolskie).

Część Łemków podkreśla swoją przynależność do narodu ukraińskiego, inni deklarują, że z narodem tym nie mają związków.

Mniejszość łemkowska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. mniejszość łemkowska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci należący do mniejszości startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów 2 radnych należących do mniejszości łemkowskiej zasiada w radach powiatów na terenie województw dolnośląskiego (powiat legnicki) i małopolskiego (powiat gorlicki), 8 kandydatów należących do mniejszości wybrano do rad gmin na terenach województw dolnośląskiego, podkarpackiego i małopolskiego. W jednej z gmin na terenie województwa małopolskiego kandydat należący do mniejszości łemkowskiej został wybrany na stanowisko wójta gminy.

W roku szkolnym 2011/2012 języka łemkowskiego jako ojczystego uczyło się w 37 placówkach oświatowych 268 uczniów należących do tej mniejszości.

Łemkowie w zdecydowanej większości należą do dwóch Kościołów: Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego oraz Kościoła Katolickiego Obrządku Bizantyńsko-Ukraińskiego.

Główne organizacje:

- Stowarzyszenie Łemków,
- Zjednoczenie Łemków (członek wspierający Związek Ukraińców w Polsce),
- Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach,
- Towarzystwo na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej,
- Łemkowski Zespół Pieśni i Tańca „Kyczer”,
- Stowarzyszenie Miłośników Kultury Łemkowskiej.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Besida” – dwumiesięcznik,

- „Watra” – kwartalnik,
- „Rocznik Ruskiej Bursy”- rocznik,
- „Łemkiwska Storinka” - dodatek do ukraińskiego tygodnika "Nasze Słowo".

Niepubliczne media:

- Od czerwca 2011 r. w Gorlicach audycje w języku łemkowskim emituje niepubliczne Łemkowskie Radio Internetowe Stowarzyszenia RUSKA BURSA (używające obecnie nazwy Radio Internetowe Ruskiej Bursy „LEM.fm”).

Największe imprezy kulturalne:

- „Łemkowska Watra” w Zdyni,
- „Łemkowska Watra na Obczyźnie” w Michałowie,
- Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny Mniejszości Narodowych i Etnicznych „Świat pod Kyczerą”,
- „Łemkowska Jesień Twórcza”,
- „Międzynarodowe Biennale Kultury Łemkowskiej” w Krynicy,
- „Spotkania z Kulturą Łemkowską” w Gorzowie Wielkopolskim,
- Łemkowska Watra w Ługach.

Niemcy to najlicniejsza mniejszość narodowa zamieszkująca Polskę. Podczas przeprowadzonego w 2002 r. *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* narodowość niemiecką zadeklarowało 147 094 obywateli polskich, w tym: w województwie opolskim - 104 399, śląskim - 30 531, dolnośląskim - 1 792, warmińsko-mazurskim - 4 311, pomorskim - 2 016, zachodniopomorskim - 1 014, wielkopolskim - 820, kujawsko-pomorskim - 636, lubuskim – 513, mazowieckim - 351, łódzkim - 263. Największe skupiska obywateli polskich narodowości niemieckiej znajdują się w centralnych i wschodnich powiatach województwa opolskiego: strzeleckim (20,62 % mieszkańców powiatu), opolskim (19,82 %), krapkowickim (18,38 %), oleskim (16,82 %), prudnickim (14,93 %), kędzierzyńsko-kozielskim (13,15 %), kluczborskim (9,75 %) i opolskim-miejskim (2,46 %) oraz w zachodnich powiatach województwa śląskiego: raciborskim (7,24 %), gliwickim (4,25 %), i lublinieckim (3,10 %). Na terenie 27 gmin województwa opolskiego i jednej gminy

województwa śląskiego przedstawiciele mniejszości niemieckiej stanowią ponad 20 % mieszkańców gminy.

W Parlamencie zasiada przedstawiciel mniejszości niemieckiej wybrany z listy komitetu wyborczego mniejszości niemieckiej. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. mniejszość niemiecka jako jedyna wystawiła własny komitet wyborczy na terenie województwa opolskiego. Kandydaci należący do mniejszości startowali także z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów 7 kandydatów należących do mniejszości niemieckiej zasiada w sejmikach województw opolskiego i warmińsko-mazurskiego. 50 przedstawicieli tej mniejszości zasiada w radach powiatów na terenie województw opolskiego i warmińsko-mazurskiego (powiaty: kędzierzyńsko-kozielski, kluczborski, krapkowicki, oleski, opolski-ziemski, prudnicki, strzelecki i szczycieński), 282 kandydatów należących do mniejszości wybrano do rad gmin na terenach województw: opolskiego, zachodniopomorskiego i warmińsko-mazurskiego. Na urząd wójta lub burmistrza gmin województwa opolskiego wybrano 23 kandydatów reprezentujących mniejszość niemiecką. Ponadto kandydaci wywodzący się z mniejszości niemieckiej startujący z list komitetów lokalnych i ogólnokrajowych partii politycznych zostali wybrani do różnych szczebli samorządu województwa śląskiego. Przedstawiciele mniejszości niemieckiej pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w niektórych powiatach zamieszkałych przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości.

W roku szkolnym 2011/2012 języka niemieckiego uczyło się w 567 placówkach oświatowych 37 538 uczniów należących do tej mniejszości.

Przedstawiciele mniejszości niemieckiej są w większości katolikami, a tylko nieliczni (głównie zamieszkujący województwa Polski północnej) deklarują przynależność do Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego.

Główne organizacje:

- Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce - Związek reprezentuje 9 Towarzystw Społeczno-Kulturalnych działających w 9 województwach i ok. 600 kół terenowych. Do Związku należy 9 członków (organizacji) stałych i 6 organizacji zrzeszonych. Członkowie stali to: Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców w województwie śląskim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w województwie

zachodnio-pomorskim, Niemieckie Towarzystwo Kulturalno-Społeczne w województwie łódzkim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w województwie lubuskim, Niemieckie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w województwie dolnośląskim, Związek Stowarzyszeń Niemieckich Warmii i Mazur, Związek Mniejszości Niemieckiej w województwie pomorskim, Stowarzyszenie Ludności Pochodzenia Niemieckiego w województwie kujawsko-pomorskim. Organizacjami stowarzyszonymi są: Związek Młodzieży Mniejszości Niemieckiej w Rzeczypospolitej Polskiej, Związek Śląskich Rolników, Związek Śląskich Kobiet Wiejskich, Towarzystwo Dobroczynne Niemców na Śląsku, Konwersatorium im. Josepha von Eichendorffa i Niemieckie Towarzystwo Oświatowe.

- Niemiecka Wspólnota „Pojednanie i Przyszłość”,
- Stowarzyszenie Mazurskie,
- Śląskie Stowarzyszenie Samorządowe.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Wochenblatt.pl” - tygodnik,
- „Heimat - Mała Ojczyzna” – cotygodniowy dodatek do Nowej Trybuny Opolskiej,
- „Mitteilungsblatt” - miesięcznik,
- „Masurische Storchenpost” - miesięcznik,
- „Oberschlesische Stimme“ – comiesięczny dodatek do tygodnika Wochenblatt.pl.

Niepubliczne media:

- Polsko-Niemieckie Radio Internetowe „Mittendrin” – nadające audycje w języku niemieckim,
- Radio Vanessa z Raciborza – nadające audycję w języku niemieckim „Die deutsche Stimme”,
- Radio Park FM w Kędzierzynie-Koźlu – nadające audycję w języku niemieckim „Kaffeeklatsch”,

- Telewizja Satelitarna CSBTV i Telewizja Satelitarna TVS – emitujące w okresie objętym *Raportem* niemieckojęzyczny magazyn „Schlesien Journal”.

Największe imprezy kulturalne:

- Festiwal Kultury Mniejszości Niemieckiej w Polsce,
- Dni Kultury Niemieckiej na Śląsku Opolskim,
- Konkurs Recytatorski w Języku Niemieckim „Młodzież Recytuje Poezję”,
- Festyn Letni „Sommerfest” w Olsztynie,
- Przegląd Orkiestr i Kapel Mniejszości Niemieckiej w Leśnicy,
- Przegląd Zespołów Dziecięcych i Młodzieżowych Mniejszości Niemieckiej w Leśnicy,
- Festiwal Chórów i Zespołów Śpiewaczych Mniejszości Niemieckiej w Walcach.

Ormianie to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 262 obywateli polskich, w tym: w województwie mazowieckim - 73, wielkopolskim - 26, śląskim - 23, małopolskim - 22, lubuskim - 20. Kolonie ormiańskie powstałe około XI w. na Rusi Kijowskiej (Lwów, Łuck, Kamieniec Podolski) weszły w skład państwa Polskiego za panowania Kazimierza Wielkiego. W 1356 r. kolonie w Kamieńcu Podolskim i we Lwowie uzyskały potwierdzenie swojej autonomii, a Lwów został siedzibą biskupa ormiańskiego. Po II wojnie światowej polscy Ormianie z dawnych kresów południowo-wschodnich w większości repatriowali się na obecne tereny państwa Polskiego. Największe skupiska polskich Ormian znajdują się w Warszawie, Poznaniu i Krakowie. Ważnym centrum kulturalnym mniejszości ormiańskiej są też Gliwice.

W wyniku wyborów parlamentarnych przeprowadzonych w 2011 roku mandat senatora sprawuje kandydat wywodzący się z mniejszości ormiańskiej.

W wyniku wyborów samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. w sejmiku województwa świętokrzyskiego zasiada radny związany ze społecznością ormiańską w Polsce.

W roku szkolnym 2011/2012 języka ormiańskiego uczyło się w 3 placówkach oświatowych (w Warszawie i Krakowie) 35 uczniów należących do tej mniejszości.

Mieszkający w Polsce Ormianie są przeważnie katolikami obrządku ormiańskiego lub łacińskiego.

Główne organizacje:

- Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich z siedzibą w Warszawie,
- Fundacja Ormiańska KZKO,
- Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne z siedzibą w Krakowie,
- Związek Ormian w Polsce im. Arcybiskupa Józefa Teodorowicza z siedzibą w Gliwicach.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Awedis” – kwartalnik,
- „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” - kwartalnik.

Największe imprezy kulturalne:

- Obchody rocznicy ludobójstwa Ormian w 1915 r.,
- Ogólnopolskie Spotkania Środowiska Ormiańskiego,
- Dni ormiańskie w Krakowie, Warszawie i Gliwicach.

Romowie to mniejszość etniczna, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 12 731 obywateli polskich, w tym: w województwie małopolskim - 1 678, dolnośląskim - 1 319, mazowieckim - 1 291, śląskim - 1 189, wielkopolskim - 1 086, łódzkim - 1 018, opolskim - 847, podkarpackim - 712, zachodniopomorskim - 699, lubelskim - 670, kujawsko-pomorskim - 634, warmińsko-mazurskim - 426, podlaskim - 365, świętokrzyskim - 338, lubuskim - 272, pomorskim - 187. Romowie w Polsce należą do pięciu grup: najliczniejszą jest grupa Bergitka Roma, kolejne to Polska Roma, Lowarzy, Kelderasze oraz niewielka grupa Sinti.

Pierwszy dokument poświadczający obecność Romów w Polsce datowany jest na rok 1401 i pochodzi z Krakowa. Od XV w. wzdłuż łuku Karpat i od strony Niziny Węgierskiej przybywały do Polski i osiedlały się grupy wędrujących Romów. Ich potomkami są Romowie Karpaccy. Od XVI wieku do Polski zaczęli przybywać z Niemiec Romowie nazwani później Polska Roma. W II połowie XIX w. z terenów Siedmiogrodu i Wołoszczyzny rozpoczęła się migracja Kelderaszy (Kelderari - kotlarze) i Lowarów (Lovari - handlarze końmi).

Romowie Karpaccy (prowadzący osiadły tryb życia od kilkuset lat) zamieszkują głównie górskie tereny województwa małopolskiego. Największy odsetek osób narodowości romskiej zamieszkuje gminę wiejską Bukowina Tatrzańska w powiecie tatrzańskim, gdzie 1,10 % mieszkańców gminy zadeklarowało w trakcie spisu powszechnego w 2002 r. narodowość romską. Stosunkowo duże skupiska osób należących do grupy Bergitka Roma znajdują się także w miastach Górnego i Dolnego Śląska oraz w krakowskiej Nowej Hucie, gdzie w latach 50-tych XX wieku zatrudniano Romów w ramach tzw. polityki produktywizacyjnej. Większość Romów należących do pozostałych trzech grup prowadziła niegdyś wędrowny tryb życia. Obecnie przedstawiciele tych społeczności mieszkają głównie w miastach: Warszawie, Poznaniu, Wrocławiu, Łodzi, Krakowie, Mielcu i Puławach oraz wielu mniejszych ośrodkach miejskich. Jest to konsekwencją przymusowej polityki osiedleńczej prowadzonej przez władze PRL.

Mniejszość romska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Osoby reprezentujące tę mniejszość kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. do władz niektórych gmin z list różnych komitetów wyborczych. Żaden z kandydatów związanych z tą mniejszością nie uzyskał jednak mandatu.

Romowie w Polsce to w zdecydowanej większości członkowie Kościoła Rzymskokatolickiego, choć od kilku lat widoczny jest udział Romów w Kościele Zielonoświątkowym oraz Związku Świadków Jehowy. W kraju zarejestrowanych jest ponad 80 romskich organizacji pozarządowych.

Główne organizacje - główni romscy beneficjenci

Programu na rzecz społeczności romskich

- Związek Romów Polskich,
- Centrum Doradztwa i Informacji dla Romów w Polsce,
- Stowarzyszenie Kulturalno-Społeczne - Centrum Kultury Romów w Polsce,
- Stowarzyszenie Romów w Krakowie Nowej Hucie,
- Stowarzyszenie Romów we Wrocławiu „Romani Bacht”,
- Związek Romów Polskich w Gorzowie Wielkopolskim,
- Towarzystwo Krzewienia Kultury i Tradycji Romskiej „Kałe Jakha”,
- Stowarzyszenie Romów Polskich „Parno Foro”,
- Romskie Stowarzyszenie Oświatowe „Harrangos”,
- Stowarzyszenie Romów w Pyrzycach „Patra”,
- Fundacja Bahtałe Roma,

- Towarzystwo Kulturalno-Społeczne Romów w RP w Kędzierzynie-Koźlu,
- Stowarzyszenie Asystentów Edukacji Romskiej w Polsce,
- Stowarzyszenie Romów i Innych Narodowości w Nysie,
- Międzynarodowe Stowarzyszenie Twórców Romskich w Polsce *Roma*.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Romano Atmo” – dwumiesięcznik,
- „Dialog-Pheniben” – kwartalnik,
- „Kwartalnik Romski” – kwartalnik.

Największe imprezy kulturalne:

- Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich *Romane Dyvesa* w Gorzowie Wielkopolskim,
- Międzynarodowy Festiwal Piosenki i Kultury Romów w Ciechocinku,
- Międzynarodowy Tabor Pamięci Romów Tarnów – Szczurowa,
- Obchody Międzynarodowego Dnia Romów,
- Obchody rocznicy likwidacji tzw. *Zieguenerlager* na terenie b. KL Auschwitz-Birkenau,
- Otwarcie i zamknięcie Sezonu Cygańskiego w Muzeum Okręgowym w Tarnowie.

Rosjanie to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* zadeklarowało 3244 obywateli polskich, w tym: w województwie mazowieckim – 614, podlaskim – 511, dolnośląskim – 362, śląskim – 275, zachodniopomorskim – 221, pomorskim – 199, łódzkim – 179, wielkopolskim – 160, lubuskim – 124, warmińsko-mazurskim – 112, małopolskim – 106). Rosjanie mieszkający w Polsce wywodzą się głównie z kolejnych fal migracyjnych, w ramach których przybywali do Polski: w okresie rozbiorów, po rewolucji październikowej, w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Przedstawiciele społeczności rosyjskiej należą w większości do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Ponadto w województwie podlaskim i warmińsko-mazurskim mieszkają staroobrzędowcy (starowiercy). Grupa ta, jako grupa wyznaniowa, powstała w drugiej połowie XVII wieku w wyniku rozłamu w rosyjskiej cerkwi prawosławnej. Pod koniec XVIII wieku staroobrzędowcy osiedlili się na obecnych terenach

Polski (Suwalszczyzna i Mazury) uchodząc przed prześladowaniami religijnymi. W okresie ostatnich lat w grupie tej obserwuje się przechodzenie od samoidentyfikacji przede wszystkim religijnej do narodowej, co związane jest m. in. z zacieśnianiem współpracy z innymi organizacjami mniejszości rosyjskiej w Polsce, grupującymi przede wszystkim imigrantów oraz ich potomków oraz korzystaniem z programów Federacji Rosyjskiej przeznaczonych dla organizacji mniejszości rosyjskiej zza granicy.

Mniejszość rosyjska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Osoby reprezentujące tę mniejszość nie kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r.

Główne organizacje:

- Stowarzyszenie „Rosyjski Dom” z siedzibą w Warszawie,
- Stowarzyszenie „Wspólnota Rosyjska” z siedzibą w Warszawie,
- Rosyjskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe z siedzibą w Białymstoku,
- Stowarzyszenie Staroobrzędowców w Polsce z siedzibą w Borze k/Augustowa.

Największe imprezy kulturalne:

- Rosyjskie Wieczory organizowane w Warszawie,
- Spotkania i Wieczory Rosyjskie organizowane w Białymstoku,
- Dni Kultury Rosyjskiej w Białymstoku,
- Rosyjska Maslenica w Warszawie,
- Konkurs Recytatorski Poezji Rosyjskiej,
- Pikniki Staroobrzędowców w Gabowych Grądach.

Słowacy to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* zadeklarowało - 1 710 obywateli polskich, w tym: w województwie małopolskim - 1 572, śląskim – 40, mazowieckim – 20. Słowacy zamieszkują tradycyjnie tereny Spisza i Orawy. Największe skupiska mniejszości słowackiej to gminy: wiejska Nowy Targ - 3,25% ludności, Łapsze Niżne - 2,64% i Jabłonka - 1,25% - powiatu nowotarskiego oraz gmina Bukowina Tatrzańska (2,84%) - powiatu tatrzańskiego.

Mniejszość słowacka nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Osoby reprezentujące tę mniejszość kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych

w 2010 r. do władz niektórych gmin województwa małopolskiego z list różnych komitetów wyborczych. Trzech radnych gminy Nowy Targ związanych jest z mniejszością słowacką.

W roku szkolnym 2011/2012 języka słowackiego uczyło się w 14 placówkach 196 uczniów należących do tej mniejszości.

Słowacy są w większości wiernymi Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główna organizacja:

- Towarzystwo Słowaków w Polsce.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- „Život” - miesięcznik.

Największe imprezy kulturalne:

- Dni Kultury Słowackiej w Małopolsce,
- Przegląd Krajańskich Orkiestr Dętych,
- Przegląd Zespołów Folklorystycznych w Krempachach.

Tatarzy to mniejszość etniczna, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* zadeklarowało 447 obywateli polskich, w tym: w województwie podlaskim – 319, pomorskim – 28, mazowieckim – 22, wielkopolskim – 20. Tatarzy zamieszkują rdzenne kolonie tatarskie na Białostocczyźnie (Bohoniki i Kruszyniany) oraz miasta: Białystok, Sokółkę, Dąbrowę Białostocką i Gdańsk.

Polscy Tatarzy mieszkali na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego od końca XIV wieku. Ich przodkami byli emigranci lub uciekinierzy z terenów ówczesnej Złotej Ordy oraz z Krymu. Tatarzy w Polsce zatracili znajomość swojego ojczystego języka, pozostali natomiast wierni religii muzułmańskiej. Istotne znaczenie w życiu mniejszości tatarskiej odgrywa działalność Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Mniejszość tatarska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r.

Główna organizacja:

- Związek Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Życie Tatarskie” – dwumiesięcznik,
- „Przegląd Tatarski” – kwartalnik.

Największa impreza kulturalna:

- Dni Kultury Tatarskiej organizowane na Podlasiu.

Ukraińcy to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 27 172 obywateli polskich, w tym: w województwie warmińsko-mazurskim - 11 881, zachodniopomorskim - 3 703, podkarpackim - 2 984, pomorskim - 2 831, dolnośląskim - 1 422, podlaskim - 1 366, lubuskim - 615, mazowieckim - 579, małopolskim - 472, lubelskim - 389, śląskim - 309. W wyniku przeprowadzonej w 1947 r. przez ówczesne władze komunistyczne akcji "Wisła" niemal cała ludność ukraińska, zamieszkująca tereny południowo-wschodniej Polski, została przesiedlona na tereny Polski północnej i zachodniej. W efekcie największe skupiska mniejszości ukraińskiej znajdują się obecnie na terenach województw: warmińsko-mazurskiego, dolnośląskiego i zachodniopomorskiego. Części Ukraińców udało się uniknąć przesiedlenia z rodzimych terenów, a części pozwolono na powrót po 1956 r. Stąd też skupiska mniejszości ukraińskiej w województwach podkarpackim i małopolskim.

W wyniku wyborów parlamentarnych przeprowadzonych w 2007 roku mandat poselski uzyskał jeden przedstawiciel mniejszości ukraińskiej wybrany z listy komitetu wyborczego Platformy Obywatelskiej. W związku z wyborem do Sejmu RP przedstawiciel mniejszości ukraińskiej przestał zasiadać w sejmiku województwa warmińsko-mazurskiego. Podobnie w wyniku wyborów parlamentarnych przeprowadzonych w 2011 r. mandat poselski uzyskał jeden przedstawiciel mniejszości ukraińskiej.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. mniejszość ukraińska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci należący do mniejszości startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych, część z poparciem organizacji mniejszości ukraińskiej w Polsce. W wyniku wyborów jeden kandydat należący do mniejszości ukraińskiej zasiada w sejmiku województwa pomorskiego. 13 przedstawicieli tej mniejszości zasiada w radach powiatów na terenie województw: pomorskiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego (powiaty: bytowski, gdański, bartoszycki, kętrzyński, ostródzki, koszaliński, szczecinecki i wałecki), 30 kandydatów

należących do mniejszości wybrano do rad gmin na terenach województw: lubuskiego, pomorskiego, podkarpackiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego. Na urząd wójta lub burmistrza wybrano 6 kandydatów reprezentujących mniejszości ukraińską (województwo warmińsko-mazurskie, pomorskie i dolnośląskie). Przedstawiciele mniejszości ukraińskiej pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w powiatach zamieszkałych przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości.

W roku szkolnym 2011/2012 w 172 placówkach języka ukraińskiego jako języka ojczystego uczyło się 2.642 uczniów.

Ukraińcy w Polsce należą w większości do dwóch kościołów: Kościoła Katolickiego Obrządku Bizantyńsko-Ukraińskiego i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Główne organizacje:

- Związek Ukraińców w Polsce,
- Związek Ukraińców Podlasia,
- Towarzystwo Ukraińskie,
- Ukraińskie Towarzystwo Nauczycielskie w Polsce,
- Organizacja Młodzieży Ukraińskiej „PŁAST”,
- Ukraińskie Towarzystwo Historyczne.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Nasze Słowo” - tygodnik,
- „Nad Buhom i Narwoju” - dwumiesięcznik.

Niepubliczne media:

- W okresie objętym *Raportem* na falach niepublicznych rozgłośni: Radia Bon Ton z Chełma, Radia Orthodoxia z Białegostoku i stacji Twoje Radio Włodawa emitowane były audycje radiowe w języku ukraińskim. Audycja w języku ukraińskim była także dostępna na falach Internetowego radia prawosławnej diecezji lubelsko-chełmskiej.

Największe imprezy kulturalne:

- „Festiwal Kultury Ukraińskiej”,
- Festiwal Kultury Ukraińskiej na Podlasiu "Podlaska Jesień”,

- Ukraińskie Spotkania na Pograniczach w Bytowie, Mokrem, Sanoku,
- „Dni Kultury Ukraińskiej w Regionach” – w Zielonej Górze, Szczecinie i Giżycku,
- Dziecięce Festiwale i Konkursy – Koszalin, Elbląg, Olsztyn, Wrocław, Giżycko.
- „Na Iwana, na Kupała” w Dubiczach Cerkiewnych,
- „Misteria Kupalskie” w Kruklankach i Przemyślu,
- Ukraińskie Jarmarki,
- Dni teatru ukraińskiego w Olsztynie.

Żydzi to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowało 1 055 obywateli polskich, w tym: w województwie mazowieckim - 397, dolnośląskim - 204, śląskim - 92, łódzkim - 65, małopolskim - 50. Żydzi mieszkają w rozproszeniu, przede wszystkim w dużych miastach. Pierwsze wzmianki o Żydach na terenach polskich pochodzą z X wieku, a pierwszym oficjalnym polskim dokumentem nadającym Żydom przywileje i autonomię był statut kaliski z XIII wieku. Żydzi napływali do Polski ze względu na stosunkowo najlepsze (na tle nieustannych pogromów w Europie Zachodniej) warunki bezpiecznego życia i rozwoju własnej kultury oraz gwarantowaną przywilejami królewskimi autonomię gmin wyznaniowych. Liczba Żydów w Polsce tradycyjnie oscylowała w okolicach 10 % populacji (najwięcej w Europie). Rozwój żydowskiego życia w Polsce został brutalnie przerwany przez II wojnę światową i hitlerowską politykę *Endlösung*. Z ok. 3,5 miliona polskich Żydów wojnę przeżyło ok. 300 tys. W okresie PRL-u w kilku falach emigracyjnych wyjechała większość polskich Żydów. Po roku 1989 nastąpiło odrodzenie życia żydowskiego w Polsce. Wiele osób powróciło do swoich żydowskich korzeni. Powstały nowe organizacje działające na rzecz rozwoju życia społeczności żydowskiej w Polsce.

Mniejszość żydowska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. W wyniku wyborów samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. jedna osoba należąca do mniejszości żydowskiej uzyskała mandat radnego w jednej z gmin województwa wielkopolskiego.

W roku szkolnym 2011/2012 języka hebrajskiego uczyło się w 3 placówkach oświatowych (w Warszawie i Wrocławiu) 227 uczniów należących do tej mniejszości. Język jidysz (tradycyjny język Żydów polskich) nauczany jest na kursach organizowanych przez organizacje żydowskie.

Żydzi to wyznawcy religii mojżeszowej. Istotne znaczenie w życiu mniejszości żydowskiej odgrywa działalność Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zrzeszonych w nim gmin.

Główne organizacje:

- Towarzystwo Społeczno - Kulturalne Żydów w Polsce,
- Stowarzyszenie Żydowski Instytut Historyczny,
- Stowarzyszenie Żydów Kombatantów i Poszkodowanych w II Wojnie Światowej,
- Stowarzyszenie „Dzieci Holokaustu” w Polsce,
- Żydowska Ogólnopolska Organizacja Młodzieżowa,
- Fundacja „Shalom”,
- Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Dos Jidische Wort - Słowo Żydowskie" - miesięcznik,
- „Midrasz" – dwumiesięcznik.

Największe imprezy kulturalne:

- Festiwal Kultury Żydowskiej „Warszawa Singera”,
- Dni Książki Żydowskiej w Warszawie,
- Obchody Rocznicy Powstania w Getcie Warszawskim,
- Spotkania z Kulturą Żydowską *Simha* we Wrocławiu,

4.3 Charakterystyka społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Jezykiem kaszubskim jako językiem najczęściej używanym w kontaktach domowych, zgodnie z danymi przeprowadzonego w 2002 r. *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań*, posługuje się 52 665 osób, w tym w województwie pomorskim - 52 588. Największe skupiska osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego znajdują się w następujących powiatach województwa pomorskiego: kartuskim - 27,57% mieszkańców powiatu, puckim -15,43%, wejherowskim - 5,13% i bytowskim - 2,50%. Na

terenie 10 gmin województwa pomorskiego osoby posługujące się w kontaktach domowych językiem regionalnym stanowią ponad 20% mieszkańców gminy.

W wyborach parlamentarnych przeprowadzonych w 2011 r. społeczność używająca języka regionalnego nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Osoby związane z tą społecznością kandydowały z list ogólnokrajowych partii politycznych. W parlamencie funkcjonuje Kaszubski Zespół Parlamentarny skupiający obecnie w swoich szeregach 26 senatorów i posłów działających na rzecz Kaszub i Pomorza. Wśród nich również parlamentarzystów związanych ze społecznością posługującą się językiem regionalnym.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. społeczność używająca języka regionalnego nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci reprezentujący tę społeczność ubiegali się o mandaty we władzach samorządowych województwa pomorskiego z list różnorodnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów szereg osób związanych ze społecznością kaszubską zasiada w sejmiku województwa pomorskiego oraz w Zarządzie Województwa Pomorskiego. Przedstawiciele społeczności kaszubskiej zasiadają również w radach powiatów: człuchowskiego, kartuskiego, malborskiego, puckiego, wejherowskiego i bytowskiego. Wiele osób związanych ze społecznością kaszubską zostało wybranych na stanowiska wójtów, burmistrzów i prezydentów miast województwa pomorskiego. Osoby należące do społeczności kaszubskiej zasiadają także, z ramienia różnorodnych partii politycznych i komitetów wyborczych, w radach wielu gmin województwa, kierując niektórymi z jednostek samorządu terytorialnego.

W roku szkolnym 2011/2012 języka kaszubskiego uczyło się w 351 placówkach oświatowych 13 632 uczniów należących do tej społeczności.

Osoby używające w kontaktach domowych języka regionalnego są w większości wiernymi Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główne organizacje:

- Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie,
- Instytut Kaszubski,
- Fundacja „Kaszubski Uniwersytet Ludowy”,
- Stowarzyszenie „Ziemia Pucka”,
- Stowarzyszenie „Kaszëbskô Jednota”.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- „Pomerania” - miesięcznik.

Niepubliczne media:

- Radio „Kaszëbë” – nadające programy w języku kaszubskim.
- CSBTV – telewizja satelitarna nadająca w 2011 r. m.in. programy w języku kaszubskim,
- TVT Teletronik z Kartuz – telewizja kablowa nadająca m.in. programy w języku kaszubskim,
- Twoja Telewizja Morska z Wejherowa – telewizja kablowa nadająca m.in. programy w języku kaszubskim.

Największe imprezy kulturalne:

- Zjazdy Kaszubów – organizowane corocznie na terenie województwa pomorskiego,
- Konkurs Wojewódzki Literatury Kaszubskiej „Rodnô Mòwa”,
- Spotkania piszących po kaszubsku,
- Letnia Szkoła Języka Kaszubskiego,
- Dyktando kaszubskie „Piszã pò kaszëbskù” - królewionka w pałacu”,
- Konkurs mowy kaszubskiej „By nie zapomnieć mowy ojców” im. Jana Drzeżdżona.

5. Opis sytuacji na terenach zamieszkanym przez poszczególne mniejszości.

Największe skupiska mniejszości występują w województwach północnej i południowej Polski (województwa: podlaskie – 53, 8 tys., warmińsko-mazurskie – 17,1 tys., pomorskie – 5,6 tys. (bez osób posługujących się w kontaktach domowych językiem regionalnym), zachodniopomorskie – 6,0 tys., dolnośląskie – 8,4 tys., opolskie – 105,5 tys., śląskie – 32,7 tys. i małopolskie - 5,7 tys.)⁴.

Stopa bezrobocia, według danych GUS z końca grudnia 2011 r., wynosi w Polsce 12,5 %. Spośród województw, w których są znaczne skupiska osób należących do mniejszości wyższy od średniej wskaźnik występuje w województwach: warmińsko-mazurskim (20,1 %), zachodniopomorskim (17,5 %), podlaskim (14,1 %) oraz opolskim (13,3 %). Wynik równy średniej krajowej osiągnęło województwo dolnośląskie (12,5 %)

⁴ Na podstawie wyników *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* z 2002 r.

natomiast niższa niż średnia krajowa stopa bezrobocia jest w województwach: pomorskim (12,4 %), małopolskim (10,5 %) i śląskim (10,1 %).

PKB na jednego mieszkańca, według danych GUS na 2009 r., wynosi w Polsce 35.210 zł. Spośród województw, w których mieszkają znaczne skupiska osób należących do mniejszości, PKB na 1 mieszkańca wyższy niż średnia krajowa jest w województwach: śląskim (37.761 zł) i dolnośląskim (38.395 zł). Niższy jest natomiast w pomorskim (34.267 zł), zachodniopomorskim (30.939 zł), małopolskim (30.220 zł), podlaskim (25.951 zł), opolskim (28.761 zł) i warmińsko-mazurskim (25.970 zł)⁵. Jednocześnie jednak trzy z wymienionych województw (śląskie, dolnośląskie, pomorskie) znajdują się w grupie sześciu województw o najwyższym PKB na jednego mieszkańca.

⁵ Dane na 2009 r. Dane za kolejne lata nie są jeszcze dostępne.

6. Podstawowe dane

	Powierzchnia w tys. km² (2011 r.)	Ludność (2011 r.)	PKB na 1 mieszkańca w PLN (2009 r.)⁶	Bezrobotni zarejestrowani w tys. (2011 r.)	Stopa bezrobocia rejestrowanego w % (2011 r.)
POLSKA	312 679	38 200037	35 210	1982,7	12,5
Dolnośląskie	19 947	2 877840	38 395	143,6	12,5
Kujawsko-Pomorskie	17 972	2 069543	29 834	139,6	16,9
Lubelskie	25 122	2 151895	23 651	122,4	13,3
Lubuskie	13 988	1 011024	30 068	59,1	15,4
Łódzkie	18 219	2 534357	32 162	138,7	12,7
Małopolskie	15 183	3 310094	30 220	145,1	10,5
Mazowieckie	35 558	5 242911	56 383	246,7	9,9
Opolskie	94 12	1 028585	28 761	48,0	13,3
Podkarpackie	17 846	2 103505	24 131	146,2	15,7
Podlaskie	20 187	1 188329	25 951	65,9	14,1
Pomorskie	18 310	2 240319	34 267	106,7	12,4
Śląskie	12 333	4 635882	37 761	186,2	10,1
Świętokrzyskie	11 711	1 266014	27 333	83,2	15,3
Warmińsko-Mazurskie	24 173	1 427241	25 970	107,3	20,1
Wielkopolskie	29 826	3 419426	37 424	135,0	9,2
Zachodnio-pomorskie	22 892	1 693072	30 939	108,9	17,5

Źródło: Cykliczne raporty Głównego Urzędu Statystycznego zamieszczone na stronach internetowych GUS (www.stat.gov.pl).

⁶ Dane za kolejne lata nie są jeszcze dostępne.

CZĘŚĆ II: REALIZACJA KONWENCJI RAMOWEJ O OCHRONIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

Artykuł 1

Ochrona mniejszości narodowych oraz praw i wolności osób należących do tych mniejszości stanowi integralną część międzynarodowej ochrony praw człowieka i, jako taka, wchodzi w zakres współpracy międzynarodowej.

Rzeczpospolita Polska przyjęła szereg aktów prawa międzynarodowego, regulujących m.in. prawa mniejszości narodowych i etnicznych. Informacja na temat statusu prawa międzynarodowego w ustawodawstwie krajowym przekazana została w części pierwszej (rozdział 2).

Artykuł 2

Postanowienia niniejszej Konwencji Ramowej będą stosowane w dobrej wierze, w duchu zrozumienia i tolerancji oraz w zgodzie z zasadami dobrego sąsiedztwa, przyjaznych stosunków i współpracy pomiędzy państwami.

Ratyfikowanie przez Polskę *Konwencji* wiązało się z koniecznością dostosowania ustawodawstwa krajowego do wymienionych w niej zasad. Pamiętano o tym w trakcie prac nad projektem ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Przygotowując poszczególne przepisy ustawy kierowano się zasadami zawartymi w *Konwencji*. W niektórych przypadkach przepisy *Konwencji* zostały przytoczone wprost. W konsekwencji, dzięki przyjęciu w 2005 r. ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, do polskiego systemu prawnego implementowane zostały wszystkie zasady zawarte w *Konwencji*.

Ratyfikowanie przez Polskę *Konwencji* oznaczało jednak przede wszystkim uroczystą deklarację Rzeczypospolitej, że cele wymienione w preambule *Konwencji* są celami państwa Polskiego. Oznacza to uznanie, że ochrona mniejszości narodowych i etnicznych jest niezbędna dla stabilizacji, bezpieczeństwa i pokoju w Europie, że różnorodności etnicznej, językowej i kulturalnej należy się szacunek. Jest to również wyrazem głębokiego

przekonania, że różnorodność wzbogaca państwo i jego obywateli. Polska - jako strona *Konwencji* - wnosi do wspólnego dziedzictwa kulturowego Europy bogactwo kultur mniejszości narodowych i etnicznych. Do takiej postawy zobowiązuje Polskę także jej tradycja. Rzeczpospolita była w Europie przez wieki ostoją tolerancji religijnej i narodowościowej. Efektem tej tolerancji jest wielowiekowa obecność w Polsce np. mniejszości tatarskiej, żydowskiej, ormiańskiej, karaimejskiej czy romskiej, które - prześladowane w innych krajach - w Polsce znalazły swój dom.

W krajach demokratycznych obecność mniejszości narodowych jest ważnym faktem społecznym i kulturowym. W wyniku zmian jakie dokonały się w Polsce po 1989 r. mniejszości narodowe i etniczne korzystają z pełni praw wynikających z przepisów zawartych w prawie krajowym i międzynarodowym. Polski Rząd pilnie wsłuchuje się w głosy mniejszości, dążąc do stworzenia warunków, które zapewniłyby harmonijny rozwój ich kultury i tożsamości oraz promocję postaw otwartości i tolerancji wśród społeczeństwa polskiego, zwłaszcza wśród młodzieży. Podejmowanie odpowiednich środków w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych jest ustawowym obowiązkiem polskich organów władzy publicznej.

Artykuł 3

1. Każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nie należącej do takiej mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociągnie za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków.

Art. 53 *Konstytucji* gwarantuje wolność sumienia. Ustęp 7 tego artykułu stanowi, iż nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawniania swego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania. Zgodnie z art. 31 *Konstytucji* wolność człowieka podlega ochronie prawnej i nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego mu prawo nie nakazuje.

Jednocześnie zgodnie z przepisem art. 51 ust. 1 *Konstytucji RP* nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby.

Jedną z pierwszych ustaw, przyjętych w wyniku zmian ustrojowych w 1989 r. była ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (Dz.U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965 z późn. zm.).

Kwestie te reguluje również ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o ochronie danych osobowych* (Dz.U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926 z późn. zm.), której przepis art. 27 wprowadza zakaz przetwarzania danych ujawniających pochodzenie rasowe lub etniczne. Przetwarzanie tych danych jest dopuszczalne jedynie w przypadkach wymienionych w ustawie.

Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* „Każda osoba należąca do mniejszości ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nienależącej do mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociąga za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków”. Warto zauważyć, że przepis ten jest powtórzeniem art. 3 ust. 1 *Konwencji*. Ponadto, zgodnie z art. 4 ust. 2 ustawy „nikt nie może być obowiązany, inaczej niż na podstawie ustawy, do ujawnienia informacji o własnej przynależności do mniejszości lub ujawnienia swojego pochodzenia, języka mniejszości lub religii”, a zgodnie z art. 4 ust. 3 „nikt nie może być obowiązany do udowodnienia własnej przynależności do danej mniejszości”.

Warto w tym miejscu poinformować o jeszcze jednym nowym elemencie, który wprowadziła ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Art. 2 zawiera definicje mniejszości narodowej i mniejszości etnicznej oraz wylicza mniejszości narodowe i etniczne występujące w Polsce. Żeby pewną wspólnotę można było uznać za mniejszość narodową lub etniczną, jej członkowie muszą posiadać obywatelstwo polskie, a ona sama musi spełniać łącznie sześć warunków, przy czym pięć warunków jest wspólnych dla mniejszości narodowych i etnicznych, a jeden określa różnicę między nimi. Mniejszością narodową lub etniczną jest więc, według tej definicji, grupa obywateli polskich, która spełnia następujące kryteria:

- 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat.

Za mniejszość narodową uznaje się grupę, która utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie, a za mniejszość etniczną grupę nieutożsamiającą się z takim narodem. Zgodnie z przyjętymi kryteriami, ustawa wymienia mniejszości narodowe (białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską i żydowską) oraz etniczne (karaïmską, łemkowską, romską i tatarską). Ponadto, ustawa definiuje język regionalny⁷, którym w jej rozumieniu jest język kaszubski. Należy podkreślić, że wszystkie przepisy ustawy w takim samym stopniu odnoszą się do mniejszości narodowych, jak i etnicznych.

Poszanowanie dla kryterium subiektywnego, czyli dla oświadczenia o przynależności do mniejszości narodowej nie pomniejsza walidacyjności i znaczenia kryterium obiektywnego, wedle którego prawne uznanie określonej mniejszości narodowej czy etnicznej należy do organów publicznych państwa w procedurze pozwalającej na odwołanie się do wyższych organów administracyjnych i niezawisłych sądów (zob. implikacje wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Gorzelik i Inni przeciwko Polsce*).

Zasada swobodnego decydowania o przynależności do mniejszości narodowej zawarta została w traktatach, które Polska podpisała z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską.

2. *Osoby należące do mniejszości narodowych mogą korzystać z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej Konwencji Ramowej indywidualnie, jak też wspólnie z innymi.*

Zgodnie z art. 4 ust. 4 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* „osoby należące do mniejszości mogą korzystać z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej ustawie indywidualnie, jak też wspólnie z innymi członkami swojej mniejszości.” Warto zauważyć, że przepis ten stanowi powtórzenie art. 3 ust. 2 *Konwencji*.

W odniesieniu do osobowego zakresu stosowania Konwencji ramowej Rząd pragnie potwierdzić, że osoby nie należące do mniejszości narodowych, w tym osoby nie będące obywatelami polskimi korzystają na zasadach ogólnych z dobrodziejstwa ustawodawstwa

⁷ Art. 19. 1. Za język regionalny w rozumieniu ustawy, zgodnie z Europejską Kartą Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, uważa się język, który:

- 1) jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa;
- 2) różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów.

polskiego oraz ratyfikowanych umów międzynarodowych w zakresie ochrony ich praw i wolności człowieka tak długo jak podlegają jurysdykcji polskich władz publicznych (zob. art. 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka). Ponadto należy uwzględnić, że niektóre instrumenty same od siebie nie różnicują mniejszości narodowych od innych grup etnicznych nie będących obywatelami, czego przykładem są Zalecenia Wysokiego Komisarza OBWE do Spraw Mniejszości Narodowych na temat działalności policyjnej w społeczeństwach wieloetnicznych. Zalecenia te adresowane są do Policji realizującej swoje zadania na terenach zamieszkałych na równi przez mniejszości narodowych czy grupy imigrantów zarobkowych.

Możliwość korzystania z praw i wolności indywidualnie lub wspólnie z innymi zawarta została ponadto w traktatach, które Polska podpisała z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Ukrainą, Republiką Białoruś, oraz Republiką Litewską.

Artykuł 4

1. Strony zobowiązują się zagwarantować osobom należącym do mniejszości narodowych prawo do równości wobec prawa oraz jednakową ochronę prawa. W tym względzie, jakkolwiek dyskryminacja wynikająca z przynależności do mniejszości narodowej jest zabroniona.

W Rzeczypospolitej Polskiej gwarancje równości wobec prawa mają rangę zasad konstytucyjnych. *Konstytucja RP* wprowadza następujące regulacje odnoszące się do zapewnienia tej zasady:

Art. 2 *Konstytucji* wskazuje, że Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej. Według art. 5 *Konstytucji*, Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. W art. 7 ustawy zasadniczej zostało zapisane, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa.

Osoby, których konstytucyjne prawa i wolności zostały naruszone, mają możliwość dochodzenia tych praw m. in. przed Trybunałem Konstytucyjnym. Przepis art. 79 ust. 1 *Konstytucji* podkreśla, że każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z *Konstytucją* ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie

którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w *Konstytucji*.

Zgodnie z art. 80 *Konstytucji* każdy ma prawo wystąpienia, na zasadach określonych w ustawie, do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w ochronie swoich wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej. Instytucja Rzecznika Praw Obywatelskich została powołana w 1987 roku. Rzecznik Praw Obywatelskich, zgodnie z przepisem art. 208 *Konstytucji*, stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w *Konstytucji* oraz w innych aktach normatywnych (ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich, Dz.U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 z późn. zm.). Od samego początku funkcjonowania instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w zasięgu jej zainteresowań pozostawały sprawy mniejszości narodowych i etnicznych.

Zgodnie z przepisem art. 31 *Konstytucji* wolność człowieka podlega ochronie prawnej. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 32 *Konstytucji* stanowi, że wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.

Dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości narodowych lub etnicznych zabrania także przepis art. 6 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*.

Szczegółowe uregulowania dotyczące zakazu wszelkiej dyskryminacji, w tym wynikającej z przyczyn narodowości i pochodzenia etnicznego, na rynku pracy zapisano w ustawie z dnia 26 czerwca 1974 r. *Kodeks pracy* (Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.). W art. 11³ *Kodeksu* zapisano zakaz jakiegokolwiek dyskryminacji w zatrudnieniu, bezpośredniej lub pośredniej, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy. Dalsze szczegółowe przepisy dotyczące zakazu dyskryminacji zamieszczono w Rozdziale IIa - *Równe traktowanie w zatrudnieniu Kodeksu pracy*. I tak przepis art. 18^{3a} § 1 *Kodeksu*

stanowi, że pracownicy powinni być równo traktowani w zakresie nawiązania i rozwiązania stosunku pracy, warunków zatrudnienia, awansowania oraz dostępu do szkolenia w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych, w szczególności bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także bez względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy. W § 2 wspomnianego artykułu zapisano, iż równe traktowanie w zatrudnieniu oznacza niedyskryminowanie w jakikolwiek sposób, bezpośrednio lub pośrednio, z przyczyn określonych w § 1. W § 5. zapisano natomiast, iż przejawem dyskryminowania w rozumieniu § 2 artykułu jest także działanie polegające na zachęcaniu innej osoby do naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu lub nakazaniu jej naruszenia tej zasady oraz niepożądane zachowanie, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika i stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery (molestowanie). Zgodnie z § 7 podporządkowanie się przez pracownika molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu (zdefiniowanemu w § 6 artykułu), a także podjęcie przez niego działań przeciwstawiających się molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu nie może powodować jakichkolwiek negatywnych konsekwencji wobec pracownika. Zasada niedyskryminacji w zatrudnieniu została więc sformułowana w taki sposób, aby było oczywiste, że jej stosowanie jest podstawowym obowiązkiem pracodawcy. Zakaz dyskryminacji obejmuje wszystkie etapy stosunku pracy, począwszy od doboru pracowników, ustalenia treści stosunku pracy i jego realizacji, na rozwiązaniu tego stosunku kończąc. Zakazana jest zarówno dyskryminacja bezpośrednia, jak i pośrednia. We wspomnianym artykule zdefiniowano również oba te pojęcia. Przepis art. 18^{3b} § 1 *Kodeksu pracy* stanowi, że za naruszenie zasady równego traktowania w zatrudnieniu, z zastrzeżeniem przypadków wymienionych w § 2-4 artykułu, uważa się różnicowanie przez pracodawcę sytuacji pracownika z jednej lub kilku przyczyn określonych w art. 18^{3a} § 1, którego skutkiem jest w szczególności: odmowa nawiązania lub rozwiązanie stosunku pracy, niekorzystne ukształtowanie wynagrodzenia za pracę lub innych warunków zatrudnienia albo pominięcie przy awansowaniu lub przyznawaniu innych świadczeń związanych z pracą, pominięcie przy typowaniu do udziału w szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe - chyba że pracodawca udowodni, że kierował się obiektywnymi powodami. Zgodnie z § 3 wspomnianego artykułu nie stanowią naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu działania podejmowane przez określony czas, zmierzające do wyrównywania szans wszystkich lub znacznej liczby pracowników wyróżnionych z jednej lub kilku przyczyn

określonych w art. 18^{3a} § 1, przez zmniejszenie na korzyść takich pracowników faktycznych nierówności, w zakresie określonym w tym przepisie. W § 4 zapisano natomiast, iż nie stanowi naruszenia zasady równego traktowania ograniczanie przez kościoły i inne związki wyznaniowe, a także organizacje, których etyka opiera się na religii, wyznaniu lub światopoglądzie, dostępu do zatrudnienia, ze względu na religię, wyznanie lub światopogląd jeżeli rodzaj lub charakter wykonywania działalności przez kościoły i inne związki wyznaniowe, a także organizacje powoduje, że religia, wyznanie lub światopogląd są rzeczywistym i decydującym wymaganiami zawodowym stawianym pracownikowi, proporcjonalnym do osiągnięcia zgodnego z prawem celu zróżnicowania sytuacji tej osoby; dotyczy to również wymagania od zatrudnionych działania w dobrej wierze i lojalności wobec etyki kościoła, innego związku wyznaniowego oraz organizacji, których etyka opiera się na religii, wyznaniu lub światopoglądzie. W art. 18^{3c} zapisano prawo pracowników do jednakowego wynagrodzenia za jednakową pracę lub za pracę o jednakowej wartości. Gwarancje przestrzegania zasady niedyskryminacji w stosunkach pracy zawarte zaś zostały w przepisach art. 18^{3d} *Kodeksu pracy*, zgodnie z którymi osoba, wobec której pracodawca naruszył zasadę równego traktowania w zatrudnieniu, ma prawo do odszkodowania w wysokości nie niższej niż minimalne wynagrodzenie za pracę, ustalane na podstawie odrębnych przepisów. Sprawy o odszkodowania z tytułu dyskryminacji w miejscu pracy, jako oddzielna kategoria spraw, są rozpoznawane przez sądy od dnia 1 stycznia 2002 r. Ponadto, zgodnie z przepisami art. 18^{3e} § 1 skorzystanie przez pracownika z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu nie może być podstawą niekorzystnego traktowania pracownika, a także nie może powodować jakichkolwiek negatywnych konsekwencji wobec pracownika, zwłaszcza nie może stanowić przyczyny uzasadniającej wypowiedzenie przez pracodawcę stosunku pracy lub jego rozwiązanie bez wypowiedzenia. Zgodnie z § 2 tego artykułu przepis § 1 stosuje się odpowiednio do pracownika, który udzielił w jakiegokolwiek formie wsparcia pracownikowi korzystającemu z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu.

Poza Kodeksem pracy zakaz dyskryminacji m.in. ze względu na pochodzenie etniczne został wprowadzony w obowiązującej od dnia 1 czerwca 2004 r. ustawie *o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* (Dz.U. z 2008 r. Nr 69, poz. 415 z późn. zm.). W art. 2a ustawy zapisano, że przepisy ustawy chronią przestrzeganie zasady równego traktowania w dostępie i korzystaniu z usług rynku pracy oraz instrumentów rynku pracy bez względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd,

niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. W art. 10 zaznaczono, iż kryteria wydawania zezwoleń na pracę cudzoziemców określone przez wojewodę nie mogą zawierać wymagań dyskryminujących ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, pochodzenie etniczne, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne, ani ze względu na przynależność związkową lub do organizacji pracodawców. W art. 19c ustawy zapisano, że agencja zatrudnienia nie może dyskryminować ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie, ani ze względu na przynależność związkową osób, dla których poszukuje zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej. W art. 36 – dotyczącym pośrednictwa pracy - określono w ust. 4, że pośrednictwo pracy jest wykonywane nieodpłatnie m.in. zgodnie z zasadami równości – oznaczającej obowiązek powiatowych urzędów pracy udzielania wszystkim poszukującym pracy pomocy w jej znalezieniu, bez względu na ich płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie lub orientację seksualną. W ust. 5e tego artykułu zapisano natomiast, że powiatowy urząd pracy nie może przyjąć oferty pracy, jeżeli pracodawca zawarł w ofercie pracy wymagania, które naruszają zasadę równego traktowania w zatrudnieniu w rozumieniu przepisów prawa pracy i mogą dyskryminować kandydatów do pracy, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie lub orientację seksualną. W art. 38 dotyczącym poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej zapisano, iż działania te realizowane są zgodnie m.in. z zasadą równości bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne lub przynależność związkową. W art. 40 ust. 6 ustawy zapisano natomiast zakaz dyskryminacji przy kierowaniu bezrobotnych na szkolenia. Ustawa przewidziała również kary za złamanie zawartych w niej zasad dotyczących zakazu dyskryminacji. I tak w art. 121 ust. 3 ustawy zapisano, iż karze grzywny nie niższej niż 3.000 zł podlega ten, kto prowadząc agencję zatrudnienia nie przestrzega zasady zakazu dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie lub ze względu na przynależność związkową. Z kolei w art. 123 sformułowano normę, że kto ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, pochodzenie, wyznanie lub orientację seksualną, odmówił zatrudnienia kandydata na wolnym miejscu zatrudnienia lub miejscu przygotowania zawodowego, podlega karze nie niższej niż 3.000 zł.

Z dniem 1 stycznia 2011 roku weszła w życie ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz.U. Nr 254, poz. 1700), stanowiąca uzupełnienie istniejących wcześniej regulacji w zakresie zasady równego traktowania bez względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek oraz orientację seksualną. Porządkuje ona sytuację prawną i w pełni implementuje przepisy obowiązujących dyrektyw antidyskryminacyjnych Unii Europejskiej, a jednocześnie określa środki prawne ochrony zasady równego traktowania oraz organy odpowiedzialne za realizację zasady równego traktowania.

2. Strony zobowiązują się do przyjęcia, tam, gdzie to konieczne, odpowiednich środków w celu popierania, we wszystkich sferach życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pełnej i rzeczywistej równości pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowej a osobami należącymi do większości. W tym względzie wezmą pod uwagę specyficzne warunki osób należących do mniejszości narodowych.

Fundamentalne znaczenie dla zagwarantowania równości wobec prawa oraz jednakowej ochrony prawnej mają postanowienia art. 32 *Konstytucji*. Zgodnie z tym artykułem wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Ponadto, art. 6 ust. 2 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* zobowiązuje organy władzy publicznej do podejmowania odpowiednich środków w celu: popierania pełnej i rzeczywistej równości w sferze życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowych lub etnicznych, a osobami należącymi do większości; ochrony osób, które są obiektem dyskryminacji, wrogości lub przemocy, będących skutkiem ich przynależności do mniejszości narodowych lub etnicznych oraz umacniania dialogu międzykulturowego. Natomiast przepis art. 21 ust. 2 ustawy nakłada na ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych m.in. obowiązki dotyczące realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne.

Wspomniana już ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania określa obszary i sposoby przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania między innymi ze względu na pochodzenie etniczne i narodowość.

Dodatkowo zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu ustanawia wspomniany już przepis art. 11³ *Kodeksu pracy*, zgodnie z którym nie jest dopuszczalna jakakolwiek dyskryminacja bezpośrednia lub pośrednia w zatrudnieniu, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, przekonania zwłaszcza polityczne lub religijne oraz przynależność związkową.

Mniejszością najbardziej narażoną na dyskryminację i wrogość lub przemoc z przyczyn etnicznych jest mniejszość romska. Mniejszość ta pozostaje w najtrudniejszym położeniu społeczno-ekonomicznym, znacząco odróżniającym się na tle pozostałych mniejszości narodowych i etnicznych. Z tego względu w latach 2004-2013 na terenie całego kraju realizowany jest *Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce*, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 19 sierpnia 2003 r., będący kontynuacją wcześniejszego, regionalnego 3-letniego pilotażu.

Koordynatorem *Programu* jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (do listopada 2011 r. - Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, następnie Minister Administracji i Cyfryzacji). Roczna alokacja środków na realizację zadań *Programu* wynosi 10.000.000 zł (ok. 2,278.683 EURO). Ponadto, Ministerstwo Spraw Administracji i Cyfryzacji przeznacza środki w wysokości ok. 350 000 zł rocznie na realizację systemów stypendialnych dla studentów pochodzenia romskiego oraz uczniów romskich szczególnie uzdolnionych, a od 2011 r. przekazuje także stypendia dla Romów uczących się w szkołach ponadgimnazjalnych. Dodatkowo, Ministerstwo Edukacji Narodowej wyposaża uczniów romskich (niemal 100 % tych uczniów) w podręczniki i przybory szkolne, rocznie wydając na ten cel kwotę 700 000 PLN (ok. 159.508 EURO). Nadzór nad realizacją zadań *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* sprawują: wojewodowie (w odniesieniu do zadań realizowanych na obszarze województw), Minister Administracji i Cyfryzacji oraz Minister Edukacji Narodowej (w zakresie dotyczącym edukacji). Do powyższych kwot należy dodać środki przeznaczone na finansowanie zadań *Programu* przez jednostki samorządu terytorialnego, w wysokości około 20 % środków przekazywanych na ten cel z budżetu państwa. Do największych odbiorców pomocy finansowej należą województwa: małopolskie, dolnośląskie, śląskie, które są najliczniej zamieszkanymi przez społeczność romską.

W ramach *Programu* administracja rządowa, jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe realizują szeroki wachlarz działań z zakresu edukacji, poprawy sytuacji bytowej i socjalnej, przeciwdziałania bezrobociu, zdrowia, bezpieczeństwa, kultury i podtrzymywania tożsamości romskiej, upowszechniania wiedzy o społeczności romskiej

oraz popularyzacji wśród Romów wiedzy obywatelskiej. Za priorytetowe uznano zadania edukacyjne (problematyka edukacji uczniów romskich została szczegółowo omówiona w komentarzu do art. 12 ust. 3 *Konwencji*).

W hierarchii celów wynikających z *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* poprawa sytuacji bytowej plasuje się bezpośrednio po edukacji. Priorytetem pozostają zadania inwestycyjne zmierzające do poprawy sytuacji mieszkaniowej i sanitarnej, polegające na remontach i wsparciu budownictwa mieszkaniowego, podłączeniu mieszkań do kanalizacji i wodociągów, udostępnieniu bieżącej wody oraz energii elektrycznej. Z trudną sytuacją bytową Romów wiążą się problemy zdrowotne. Działania mające na celu szeroko rozumianą profilaktykę zdrowotną realizowane są m.in. poprzez zatrudnianie i dofinansowanie pracy pielęgniarek środowiskowych, które niosą bezpośrednią pomoc medyczną, prowadzą poradnictwo medyczne, a także zajmują się dystrybucją zakupionych z dotacji leków i środków higieny osobistej. Ważnymi uzupełnieniami powyższych działań są: badania profilaktyczne i szczepienia ochronne oraz tzw. „białe dni”, w trakcie których lekarze różnych specjalności udzielają bezpłatnych porad medycznych. Trudna sytuacja bytowa i rodzące się w jej wyniku inne problemy są m.in. konsekwencją braku pracy. Problem ten dotyczy zdecydowanej większości społeczności romskiej w Polsce.

Obok działań edukacyjnych, które w przyszłości mają pomóc Romom w znalezieniu zatrudnienia, w ramach *Programu* podejmowane są bezpośrednie działania umożliwiające im wejście na rynek pracy. W celu aktywizacji zawodowej społeczności romskiej w ramach *Programu* podjęto, we współpracy z powiatowymi urzędami pracy, działania mające na celu utworzenie nowych miejsc pracy i zatrudnianie osób pochodzenia romskiego, dzięki subsydiowaniu ich miejsc pracy. Ważnym uzupełnieniem działań w tej dziedzinie są szkolenia podnoszące i zmieniające kwalifikacje zawodowe oraz poradnictwo zawodowe.

Jednym z czynników utrudniających integrację Romów, ale również hamujących wchodzenie Romów na rynek pracy, jest ich stereotypowy i zazwyczaj negatywny wizerunek, rozpowszechniony wśród nie-romskiej większości. Stąd rodzi się potrzeba wspierania przedsięwzięć, które dostarczają opinii publicznej rzetelnej wiedzy na temat Romów, a równocześnie sprzyjają podtrzymywaniu tożsamości etnicznej Romów. Podejmowane w ramach *Programu* działania prezentują dorobek kultury romskiej za pośrednictwem zróżnicowanych form (dni kultury, koncertów, wystaw, plenerów, warsztatów itp.). Należy podkreślić, że współorganizatorami i najczęściej bezpośrednimi wykonawcami wspomnianych przedsięwzięć są stowarzyszenia romskie, co jest o tyle istotne, że inicjatywy

artystyczne i kulturalne adresowane są również do osób, które bardzo rzadko stykają z tym środowiskiem.

Drugą grupę zadań stanowi wspieranie istniejących i pomoc w powstawaniu nowych zespołów muzycznych działających przy ośrodkach i centrach kultury oraz świetlicach szkolnych i środowiskowych (w ramach *Programu* finansuje się ok. 50 świetlic środowiskowych, obok dotowanych z innych źródeł świetlic szkolnych). Ponadto, na rynku ukazują się publikacje i materiały edukacyjne skierowane zarówno do Romów, jak i nie-Romów. Integrację społeczną wspomagają również zadania, które mają na celu zwiększanie współdziałania społeczności romskiej w społeczeństwie obywatelskim. Wzrost aktywności obywatelskiej Romów jest ściśle powiązany ze skutecznym rozwiązywaniem najważniejszych problemów tej społeczności. Na odnotowanie zasługuje systematyczne wsparcie istniejących w kilku województwach biur bezpłatnych porad prawnych dla Romów, a także pomoc w organizacji nowych placówek tego typu. Ważną rolę pełnią również spotkania konsultacyjne z udziałem społeczności romskiej oraz lokalnych władz, organizacji pozarządowych, straży gminnych i Policji.

Łącznie, w latach 2007 - 2011 na działania prowadzone w ramach *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* przeznaczono środki budżetowe w wysokości: 50.000.000 zł ze środków rezerwy celowej, na systemy stypendialne: 1 797 400 zł ze środków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (od listopada 2011 r. - ze środków Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji) oraz 3 373 742 zł ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Podjęcie odpowiednich działań w celu popierania rzeczywistej równości we wszystkich sferach życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowych i etnicznych a osobami należącymi do większości, realizowane jest również w ramach programów współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Przykładem takich działań są projekty realizowane w ramach *Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Poddziałanie 1.3.1. Projekty na rzecz społeczności romskiej* (tzw. komponent romski PO KL) w okresie 2007-2013. Celem prowadzonych w ramach PO KL projektów jest aktywizacja zawodowa i integracja społeczna Romów. Działania realizowane w ramach komponentu romskiego PO KL są komplementarne wobec działań *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* i obejmują: edukację, aktywizację zawodową, upowszechnianie wiedzy i działania prozdrowotne. Łączna alokacja środków przeznaczonych na realizację komponentu romskiego PO KL wynosi ok. 22.000.000 EURO. W omawianym okresie wydatkowano kwotę 68.700.000 zł (ok. 15.654.552 EURO).

Finansowe wsparcie edukacji uczniów wywodzących się z mniejszości narodowych i etnicznych, w tym uczniów romskich, ma swoje odzwierciedlenie w stałym – poza wspomnianym *Programem na rzecz społeczności romskiej w Polsce* oraz komponentem romskim – mechanizmie finansowania edukacji na poziomie lokalnym. W oparciu o przepisy oświatowe jednostki samorządu terytorialnego, na których terenie szkoły organizują dodatkowe zadania dla uczniów pochodzenia romskiego, w tym zatrudniają asystentów edukacji romskiej i nauczycieli wspomagających, otrzymują subwencję oświatową zwiększoną o 150 % w przeliczeniu na jednego ucznia. W latach 2007 - 2011 łączna kwota przekazana na tego typu działania wyniosła 65.735.789,44 zł (około 14.979.102 EURO).

Na mocy art. 22 *ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania został zobowiązany do przygotowania *Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania*, który stanowić będzie horyzontalną, rządową strategię na rzecz równego traktowania we wszystkich obszarach życia społecznego, określającą cele i priorytety działań na rzecz równego traktowania oraz sposoby przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek oraz orientację seksualną. Pierwsza edycja programu obejmować będzie lata 2012-2017. W 2011 roku zrealizowano wstępną, diagnostyczno-koncepcyjną fazę opracowywania Programu.

3. *Środki przyjęte zgodnie z ustępem 2 nie będą uważane za akt dyskryminacji.*

Polska uznaje, że osiągnięcie celów zamierzonych w ust. 2 poprzez podjęcie odpowiednich środków promujących, nie jest w prawie i praktyce polskiej uznawane za dyskryminację, o ile mieści się w określonych ramach czasowych oraz jest proporcjonalne wobec założonych celów

Artykuł 5

1. *Strony zobowiązują się wspierać tworzenie warunków koniecznych do utrzymywania i rozwijania przez osoby należące do mniejszości narodowych ich kultury, jak również zachowania zasadniczych elementów ich tożsamości, to jest ich religii, języka, tradycji i dziedzictwa kulturowego.*

Zasadnicze znaczenie dla interesów mniejszości narodowych i etnicznych ma przepis art. 35 *Konstytucji*. Gwarantuje on bowiem obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

W myśl art. 48 ust. 1 *Konstytucji* rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania. Zasada ta została rozwinięta w art. 53 ust. 3 *Konstytucji*, który gwarantuje rodzicom prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi zasadami, zaś kolejny ustęp tego artykułu stanowi, iż religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób. Realizacją tych gwarancji są m.in. rozwiązania funkcjonujące w polskim systemie oświaty. System ten umożliwia zachowanie tożsamości osób należących do mniejszości narodowych, wyrażającej się w wyznawanej religii. Na życzenie rodziców (bądź prawnych opiekunów dziecka), a w przypadku starszej młodzieży – na życzenie samych uczniów, w publicznych szkołach bądź przedszkolach organizowane jest nauczanie religii konfesyjnej. Podstawę prawną do organizowania tej nauki daje art. 12 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.), a także przepis wykonawczy do tego aktu – rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. *w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach* (Dz.U. Nr 36, poz. 155 z późn. zm.).

Poznanie i zachowanie tradycji i dziedzictwa kulturowego w przypadku uczniów należących do mniejszości narodowych odbywa się w trakcie całego procesu dydaktyczno - wychowawczego, realizowanego w szkołach dla mniejszości narodowych (opisanych szerzej przy omawianiu art. 14 *Konwencji*). W czasie m.in. lekcji historii i geografii wprowadza się elementy historii i kultury kraju, zamieszkanego przez naród, z którego kulturą utożsamia się mniejszość.

Nowe, kluczowe rozwiązania dotyczące wspierania przez organy władzy publicznej działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych, wprowadzone zostały w ustawie *o mniejszościach*

narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Już w pierwszym zdaniu art. 1 ust. 1 ustawy mowa jest o tym, że „ustawa reguluje sprawy związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwojem języka regionalnego”. Zasadnicze znaczenie dla realizacji art. 5 ust. 1 *Konwencji* ma jednak art. 18 ustawy. Nakłada on na organy władzy publicznej obowiązek podejmowania odpowiednich środków mających w celu wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Nowością w stosunku do wcześniej obowiązujących rozwiązań prawnych jest możliwość przekazywania - na zadania realizowane przez organizacje mniejszości lub instytucje kulturalne mające istotne znaczenie dla kultury mniejszości - nie tylko dotacji celowych, ale także podmiotowych. Wprowadzenie możliwości przekazywania dotacji podmiotowych jest realizacją postulatów zgłaszanych od lat przez mniejszości narodowe i etniczne.

Ustawa określa dziesięć grup zadań, na które mogą być przekazywane dotacje. Są to:

- 1) działalność instytucji kulturalnych, ruchu artystycznego i twórczości mniejszości oraz imprez artystycznych mających istotne znaczenie dla kultury mniejszości;
- 2) inwestycje służące zachowaniu tożsamości kulturowej mniejszości;
- 3) wydawanie książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku;
- 4) wspieranie programów telewizyjnych i audycji radiowych realizowanych przez mniejszości;
- 5) ochrona miejsc związanych z kulturą mniejszości;
- 6) działalność świetlicowa;
- 7) prowadzenie bibliotek oraz dokumentacji życia kulturalnego i artystycznego mniejszości;
- 8) edukacja dzieci i młodzieży realizowana w różnych formach;
- 9) propagowanie wiedzy o mniejszościach;
- 10) inne programy mające na celu wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości oraz programy wspierające integrację obywatelską mniejszości.

Wśród wymienionych zadań w szczególności należy zwrócić uwagę na możliwość przekazywania dotacji na inwestycje, mniejszości domagały się bowiem od lat uchwalenia takiego przepisu. Należy także wskazać, że na realizację wyżej wspomnianych grup zadań organizacje mniejszości oraz instytucje kulturalne mające istotne znaczenie dla kultury

mniejszości mogą otrzymywać dotacje podmiotowe. Ustawa uwzględniła też specyfikę mniejszości i przewidziała, że dotacje dla nich, o ile są przyznawane z części budżetu państwa, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, mogą być udzielane z pominięciem otwartego konkursu ofert. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, którym obecnie jest Minister Administracji i Cyfryzacji, corocznie ogłasza zasady postępowania w sprawach dotyczących udzielania dotacji. Należy podkreślić, że przedstawiciele mniejszości uczestniczą w wypracowaniu tych zasad (początkowo za pośrednictwem Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych, obecnie za pośrednictwem Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych). Od roku 2010 uczestniczą również, za pośrednictwem wytypowanych ekspertów, w pracach Komisji oceniającej wnioski o dotacje, powoływanej corocznie w Ministerstwie.

W latach 2007 – 2011 na realizację zadań służących podtrzymaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego z budżetu ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji) przekazano łącznie 66.302.754,49 złotych (ok. 15.108.295 EURO⁸). W poszczególnych latach przekazano w 2007 r. – 12.262.592,03 zł, w 2008 r. – 14.295.883,04 zł, w 2009 r. – 13.104.025,80 zł, w 2010 r. - 12.980.579,04 zł i w 2011 - 13.659.674,58 zł. Co warto podkreślić kwota przekazana w roku 2011 jest o ponad 2.000.000 złotych większa od sumy przyznanej w roku 2006 (10.944.000 zł), który był pierwszym rokiem, w którym budżet państwa kształtowany był z uwzględnieniem przepisów ustawy. W roku 2012 suma dotacji przyznanych z budżetu Ministra Administracji i Cyfryzacji (w którego gestii znajdują się obecnie sprawy mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego) wyniesie 14.166.326,35 zł. Zestawienie łącznych kwot przekazywanych poszczególnym mniejszościom z budżetu państwa w latach 2007-2011 obrazują poniższe tabele. Należy zauważyć, że tabele te nie uwzględniają środków, z których osoby należące do mniejszości korzystają na ogólnych zasadach (są to wyłącznie dodatkowe kwoty związane z podtrzymywaniem tożsamości kulturowej mniejszości lub ochroną języka). Należy również wskazać, że powyższe dane obejmują jedynie środki przekazywane z budżetu państwa, nie obejmują natomiast środków wydatkowanych przez jednostki samorządu terytorialnego.

⁸ Kurs sprzedaży EURO (4,3885 zł za 1 EURO) na podstawie Tabeli kursów nr 103/C/NBP/2012 z dnia 29 maja 2012 r.

Dane umieszczone w tabelach nie uwzględniają również kwot przekazywanych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na realizację zadań w różnym stopniu służących rozwojowi kultury oraz promocji wiedzy o historii i tradycji mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego⁹. Większość zadań realizowanych dzięki wspomnianym dotacjom miała na celu promocję wiedzy o historii, tradycji i kulturze mniejszości. Miały one jednak również znaczenie dla podtrzymania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Z dotacji Ministra KiDN w latach 2007-2011 skorzystały mniejszości: łemkowska, karaimska, romska, tatarska, ormiańska, ukraińska i żydowska oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym. Łączna kwota wydatków przeznaczonych z budżetu Ministra KiDN na te cele w latach 2007-2011 wyniosła 16.673.529,36 (około 3.799.369 EURO) złotych oraz 5.534.932 EURO. Największa część wspomnianych środków (14.876.264,69 zł (około 3.389.829 EURO) i 5.534.932 EURO) przeznaczono na realizację zadań dotyczących kultury i tradycji mniejszości żydowskiej. Ponadto, ze środków budżetowych państwa polskiego tworzone jest w Warszawie Muzeum Historii Żydów Polskich (środki na ten cel nie zostały wliczone do podanych wyżej sum).

⁹ Na podstawie danych z realizacji programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz zebranych deklaracji podległych MKiDN instytucji i organów.

**FINANSOWANIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI
POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JEZYKIEM REGIONALNYM W 2007 r.**

Mniejszość narodowa lub etniczna lub społeczność posługująca się językiem regionalnym	Finansowanie wydatków edukacyjnych			Dotacje na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego			Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce	SUMA
	Podręczniki	Subwencja oświatowa	Edukacyjne inne	Dotacje celowe	Dotacje celowe przeznaczone na inwestycje	Dotacje podmiotowe		
Białoruska	-	7.399.906,43	9.305	1.866.887,50	-	36.000	-	9.312.098,93
Czeska	-	-	-	18.250	-	-	-	18.250
Karaimska	-	-	-	46.000	-	3.966,96	-	49.966,96
Litewska	425.102	1.598.569,01	18.700	600.288	453.000	152.482,42	-	3.248.141,43
Łemkowska	103.200	1.923.783,12	-	917.279,50	210.432	75.923,88	-	3.230.618,50
Niemiecka	-	62.840.457,89	3.800	1.105.797,04	-	356.577,48	-	64.306.632,41
Ormiańska	-	103.339,23	-	97.389	26.218	57.980	-	284.926,23
Romska	-	10.023.520,15	-	902.017	15.000	159.342	10.910.000 ¹⁰	22.009.879,15
Rosyjska	-	-	-	98.590	-	-	-	98.590
Słowacka	48.340	1.249.324,20	-	340.000	300.000	75.000	-	2.012.664,20
Tatarska	-	-	-	47.000	-	-	-	47.000
Ukraińska	226.590	10.265.498,66	-	1.490.065,50	147.645,49	206.569,26	-	12.336.368,91
Żydowska	-	350.305,49	-	871.292	35.000	321.140	-	1.577.737,49
Język kaszubski	424.740	18.844.786,85	16.424	605.851	444.000	179.608	-	20.515.409,85
SUMA	1.227.972	114.599.491,03	48.229	9.006.706,54	1.631.295,49	1.624.590	10.910.000	139.048.284,06

¹⁰ W tym 10.000.000 pochodzące z rezerwy celowej budżetu Państwa Pomoc dla społeczności romskiej, 310.000 przyznane z budżetu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz 600.000 przyznane z budżetu Ministra Edukacji Narodowej (z czego wykorzystano 499.185)

**FINANSOWANIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI
POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JEZYKIEM REGIONALNYM W 2008 r.**

Mniejszość narodowa lub etniczna lub społeczność posługująca się językiem regionalnym	Finansowanie wydatków edukacyjnych			Dotacje na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego				Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce	SUMA
	Podręczniki	Subwencja oświatowa	Edukacyjne inne	Dotacje celowe	Dotacje celowe przeznaczone na inwestycje	Dotacje podmiotowe	Dotacje na wymianę tablic związaną z wprowadzeniem dodatkowych nazw		
Białoruska	-	8.848.305,26	-	1.870.150	29.700	32.733	-	-	10.780.888,26
Czeska	-	-	-	58.970	-	-	-	-	58.970
Karaimska	-	-	-	32.756,80	-	1.671	-	-	34.427,80
Litewska	289.050	1.581.873,85	-	488.666	2.553.000	148.323	-	-	5.060.912,85
Łemkowska	127.950	1.889.728,69	-	917.190	70.433,66	82.330	-	-	3.087.632,35
Niemiecka	-	72.062.032,51	-	1.096.018,59	-	252.287,16	250.187,56	-	73.660.525,82
Ormiańska	-	196.507,99	-	110.624	-	68.672,20	-	-	375.804,19
Romska	-	10.503.713,93	-	900.850	254.353,20	93.225,04	-	11058000 ¹¹	22.810.142,17
Rosyjska	-	101.848	-	44.770	-	6.000	-	-	152.618
Słowacka	-	1.213.767,63	-	323.000	450.000	83.427	-	-	2.070.194,63
Tatarska	-	-	-	88.000	-	-	-	-	88.000
Ukraińska	542.562	10.269.487,54	30.000	1.637.220	6.600	178.430	-	-	12.664.299,54
Żydowska	-	730.679,59	-	868.769,30	-	195.783	-	-	1.795.231,89
Język kaszubski	334.995	31.182.648,99	16.624	657.073	521.499,98	173.357,11	193.345,36	-	33.079.543,44
SUMA	1.294.557	138.580.593,98	46.624	9.094.057,69	3.885.586,84	1.316.238,51	443.532,92	11.058.000	165.719.190,94

¹¹ W tym 10.000.000 pochodzące z rezerwy celowej budżetu Państwa Pomoc dla społeczności romskiej, 358.000 przyznane z budżetu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz 700.000 przyznane z budżetu Ministra Edukacji Narodowej (wykorzystano 672.000)

**FINANSOWANIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI
POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JEZYKIEM REGIONALNYM W 2009 r.**

Mniejszość narodowa lub etniczna lub społeczność posługująca się językiem regionalnym	Finansowanie wydatków edukacyjnych			Dotacje na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego				Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce	SUMA
	Podręczniki	Subwencja oświatowa	Edukacyjne inne	Dotacje celowe	Dotacje celowe przeznaczone na inwestycje	Dotacje podmiotowe	Dotacje na wymianę tablic związaną z wprowadzeniem dodatkowych nazw		
Białoruska	-	9.890.159,37	-	1.764.572,74	314.000	62.054	-	-	12.030.786,11
Czeska	-	6.840,26	-	-	-	-	-	-	6.840,26
Karaimska	-	-	-	30.645	-	8.355,84	-	-	39.000,84
Litewska	345.250	1.620.050,61	29.900	422.120	1.500.000	183.968	85.554,29	-	4.186.842,90
Łemkowska	-	2.188.469,30	-	784.200	527.998,58	106.400	3.557,15	-	3.610.625,03
Niemiecka	-	82.085.686,75	-	1.100.953,68	48.000	547.860,96	448.335,11	-	84.230.836,50
Ormiańska	-	98.521,34	-	136.120	-	18.914	-	-	253.555,34
Romska	-	12.861.236,39	-	757.500	-	100.683	-	11.060.000 ¹²	24.779.419,39
Rosyjska	-	136.841,64	-	80.260	-	12.760	-	-	229.861,64
Słowacka	-	1.367.856,79	-	345.000	350.000	35.000	-	-	2.097.856,79
Tatarska	-	-	-	59.950	-	-	-	-	59.950
Ukraińska	367.738	12.054.874,92	36.500	1.300.800	90.000	212.800	-	-	14.062.712,92
Żydowska	-	671.443,25	-	694.006	-	183.260	-	-	1.548.709,25
Język kaszubski	200.000	47.215.061,19	-	673.900	474.000	177.944	-	-	48.740.905,19
SUMA	912.988	170.197.041,81	66.400	8.150.027,42	3.303.998,58	1.649.999,80	537.446,55	11.060.000	195.877.902,16

¹² W tym 10.000.000 pochodzące z rezerwy celowej budżetu Państwa Pomoc dla społeczności romskiej, 360.000 przyznane z budżetu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz 700.000 przyznane z budżetu Ministra Edukacji Narodowej (z czego wykorzystano 660.100)

**FINANSOWANIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI
POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JEZYKIEM REGIONALNYM W 2010 r.**

Mniejszość narodowa lub etniczna lub społeczność posługująca się językiem regionalnym	Finansowanie wydatków edukacyjnych			Dotacje na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego				Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce	SUMA
	Podręczniki	Subwencja oświatowa	Edukacyjne inne ¹³	Dotacje celowe	Dotacje celowe przeznaczone na inwestycje	Dotacje podmiotowe	Dotacje na wymianę tablic związaną z wprowadzeniem dodatkowych nazw		
Białoruska	-	9.984.341,10	-	1.749.556	360.000	108.002,67	-	-	12.201.899,77
Czeska	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Karaimska	-	-	-	37.970	-	-	-	-	37.970
Litewska	133.500	1.684.538,23	-	437.600	1.840.000	168.712	-	-	4.264.350,23
Łemkowska	-	1.842.369,71	-	746.500	150.998,85	106.510	-	-	2.846.378,56
Niemiecka	-	91.437.045,42	88.576	1.153.110	-	475.700	241.611,66	-	93.396.043,08
Ormiańska	-	127.007,46	-	163.600	140.000	17.760	-	-	448.367,46
Romska	-	15.655.320,53	-	428.750	-	70.544	-	11 095 000 ¹⁴	27.249.614,53
Rosyjska	-	-	-	81.800	-	10.300	-	-	92.100
Słowacka	-	1.279.829,58	14.912	350.000	500.000	30.000	-	-	2.174.741,58
Tatarska	-	-	-	66.000	-	-	-	-	66.000
Ukraińska	167.382	12.764.209,76	70.446	1.321.400	160.000	210.800	-	-	14.694.237,76
Żydowska	-	720.606,17	48.335	711.300	-	129.000	-	-	1.609.241,17
Język kaszubski	81.000	61.975.659,09	-	685.700	408.965,52	160.000	420.446,61	-	63.731.771,22
SUMA	381.882	197.470.927,05	222.269	7.933.286	3.559.964,37	1.487.328,67	662.058,27	11 095 000	222.812.715,36

¹³ W tym kwoty przyznane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej organizacjom pozarządowym w formie dotacji na realizację działań związanych z edukacją uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

¹⁴ W tym 10.000.000 pochodzące z rezerwy celowej budżetu Państwa Pomoc dla społeczności romskiej, 395.000 przyznane z budżetu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz 700.000 przyznane z budżetu Ministra Edukacji Narodowej.

**FINANSOWANIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI
POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JEZYKIEM REGIONALNYM W 2011 r.**

Mniejszość narodowa lub etniczna lub społeczność posługująca się językiem regionalnym	Finansowanie wydatków edukacyjnych			Dotacje na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego				Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce	SUMA
	Podręczniki	Subwencja oświatowa	Edukacyjne inne ¹⁵	Dotacje celowe	Dotacje celowe przeznaczone na inwestycje i remonty	Dotacje podmiotowe	Dotacje na wymianę tablic związaną z wprowadzeniem dodatkowych nazw		
Białoruska	-	10.050.731,29	15.799	2.044.971,80	341.328	134.926	183.393,09	-	12.771.149,18
Czeska	-	-	-	47.000	-	-	-	-	47.000
Karaimska	-	-	-	43.900	-	8.356,32	-	-	52.256,32
Litewska	478.960	1.679.474,64	-	565.175	310.538	182.842	-	-	3.216.989,64
Łemkowska	-	1.842.081,63	-	1.026.480	94.295	75.300	-	-	3.038.156,63
Niemiecka	-	105.437.036,58	-	1.609.655	40.000	545.200	251.079,58	-	107.882.971,16
Ormiańska	-	108.114,52	-	236.086	125.000	54.320	-	-	523.520,52
Romska	-	16.691.998,44	26.022	826.970,56	-	48.039	-	11.120.000 ¹⁶	28.713.030
Rosyjska	-	-	-	95.700	-	12.210	-	-	107.910,00
Słowacka	-	1.404.649,01	-	415.200	-	30.000	-	-	1.849.849,01
Tatarska	-	-	-	114.340	-	6.000	-	-	120.340
Ukraińska	247.580,55	14.116.389,72	15.597	1.940.800	418.859	227.000	-	-	16.966.226,27
Żydowska	-	824.673,11	-	870.482,90	-	154.200	-	-	1.849.356,01
Język kaszubski	204.600	74.030.848,45	-	844.500	-	170.000	663.204,70	-	75.913.153,15
SUMA	931.140,55	226.185.997,39	57.418	10.681.261,26	1.330.020	1.648.393,32	1.097.677,37	11.060.000	253.051.907,89

¹⁵ Wyłącznie kwoty przyznane w omawianym okresie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej organizacjom pozarządowym w formie dotacji na realizację działań związanych z edukacją uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

¹⁶ W tym 10.000.000 pochodzące z rezerwy celowej budżetu Państwa Pomoc dla społeczności romskiej, 420.000 przyznane z budżetu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz 700.000 przyznane z budżetu Ministra Edukacji Narodowej.

Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność kaszubska korzystają ze zwiększonej, w stosunku do ogółu szkół, subwencji oświatowej. Kwota ta wyniosła ogółem w roku 2011 - 209.493.998,95 zł (około 47.737.040 EURO).

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że odrębny przepis ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym określa, że środkami mającymi na celu wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości, mogą być również środki przekazywane z budżetu jednostek samorządu terytorialnego.

2. Bez uszczerbku dla środków podejmowanych stosownie do ich generalnej polityki integracyjnej, Strony powstrzymają się od działań lub praktyk mających na celu asymilację osób należących do mniejszości narodowych wbrew ich woli i będą chronić te osoby przed jakimkolwiek działaniem mającym na celu taką asymilację.

Zgodnie z art. 35 *Konstytucji* obywatele polscy należący do mniejszości narodowych i etnicznych mają prawo do zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Przedstawiciele mniejszości mają również prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Ponadto, zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, „zabrania się stosowania środków mających na celu asymilację osób należących do mniejszości, jeżeli środki te są stosowane wbrew ich woli”. Warto zauważyć, że przepis ten jest zbliżony w swoim brzmieniu do art. 5 ust. 2 *Konwencji*.

Zakaz działań mających na celu asymilację mniejszości narodowych zapisany został w *Traktacie między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* z dnia 26 kwietnia 1994 roku (Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 17). Art. 15 tego traktatu zawiera zapewnienie, że strony *powstrzymają się od jakichkolwiek działań mogących doprowadzić do asymilacji członków mniejszości narodowej wbrew ich woli*.

W swoich działaniach na rzecz polityki integracji społecznej Polska nie odwołuje się do jakichkolwiek polityk czy praktyk skierowanych na asymilację osób należących do mniejszości narodowych. Fundamentalną zasadą polskiej polityki integracji jest odwoływanie się do takich środków i metod, które oddziałują integracyjnie przy poszanowaniu

i wzmocnieniu kulturowej odrębności mniejszości narodowych wedle zasady, która określa się jako - „integracja z poszanowaniem odrębności” („integration respecting diversity”).

Artykuł 6

1. Strony będą umacniać ducha tolerancji oraz dialog międzykulturowy i podejmą skuteczne środki w celu wspierania wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy pomiędzy wszystkimi osobami żyjącymi na ich terytoriach niezależnie od ich tożsamości etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej, zwłaszcza w zakresie edukacji, kultury i środków przekazu.

Art. 13 *Konstytucji* zawiera zakaz istnienia organizacji, których program lub działalność zakłada lub odwołuje się do nienawiści narodowej, a artykuły 119 i 257 *Kodeksu karnego* (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.) przewidują sankcje za stosowanie przemocy, groźby przemocy bądź znieważanie osób z powodu ich przynależności narodowej.

Jednocześnie przepis art. 6 ust. 2 pkt 3 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* przewiduje, że organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu umacniania dialogu międzykulturowego.

W omawianym okresie szereg działań, których celem jest promowanie tolerancji oraz zwalczanie uprzedzeń, w tym uprzedzeń prowadzących do antysemityzmu podjął Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania. Wśród najważniejszych z nich wymienić należy:

- Przeprowadzoną w maju 2011 r. kampanię społeczną pod hasłem „Wymiećmy ksenofobię z ulic – letnie porządki dla tolerancji”, celem której było usunięcie antysemickich, rasistowskich i ksenofobicznych napisów z przestrzeni publicznej polskich miast oraz emitowany z inicjatywy Pełnomocnik na antenie telewizji publicznej cykl audycji „Jesteśmy różni, jesteśmy równi”, w ramach którego przedstawiane są pozytywne aspekty wielokulturowości;
- Zorganizowane w kwietniu 2011 roku, z okazji Międzynarodowego Dnia Romów, seminarium „Być Romką w XXI wieku”, poświęcone roli społecznej i sytuacji kobiet romskich w Polsce. Celem pierwszego ogólnopolskiego spotkania poświęconego tej tematyce, z udziałem przedstawicielek i przedstawicieli stowarzyszeń romskich, administracji publicznej i ekspertów, było zdiagnozowanie obecnej sytuacji kobiet romskich w Polsce i – na tej podstawie – sformułowanie listy problemów

i rekomendacji niezbędnych działań. Seminarium towarzyszyła wystawa „Romowie” w cyklu „Piękno w różnorodności”;

- Zorganizowany 17 października 2010 Diversity Day - wydarzenie odbyło się wokół kompleksu handlowego Złote Tarasy w Warszawie, gdzie ustawiono stoiska informacyjne, przeprowadzono debaty, konkursy i quizy, zaprezentowano wystawę fotograficzną oraz występy artystyczne. Uczestnikami wydarzenia były między innymi stowarzyszenia mniejszości narodowych i etnicznych, a także organizacje pozarządowe wyspecjalizowane w przeciwdziałaniu dyskryminacji;
- Zorganizowanie we współpracy z Komisją Europejską, w ramach programu polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej, V Europejskiego Szczytu Równości – „Promowanie równości na szczeblu lokalnym i regionalnym” (Poznań 14 - 15 listopada 2011 roku). W szczycie uczestniczyło ok. 250 oficjalnych przedstawicieli państw członkowskich Unii Europejskiej, państw kandydujących, państw EOG-EFTA, organizacji międzynarodowych oraz organizacji pozarządowych z całej Europy. Problematyka równego traktowania bez względu na pochodzenie etniczne i narodowość pojawiała się we wszystkich debatach prowadzonych w czasie szczytu, najpełniej w trakcie warsztatu poświęconego efektywnemu wykorzystaniu środków unijnych na szczeblu lokalnym i regionalnym do celów związanych z realizacją polityki niedyskryminacji mniejszości, w tym społeczności romskiej.

Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania podjął także problematykę rasizmu i ksenofobii w sporcie. We współpracy z Ministerstwem Sportu i Turystyki, Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji, Polskim Komitetem Olimpijskim oraz Stowarzyszeniem „Nigdy Więcej” dwukrotnie (2009 i 2010) zorganizował konferencje „Nie – dla rasizmu w sporcie”. Ich uczestnikami byli przedstawiciele wszystkich dużych związków sportowych działających w Polsce, sportowcy, urzędnicy i dziennikarze. Pierwsza konferencja, która miała miejsce w październiku 2009 roku, zakończyła się podpisaniem deklaracji *Nie – dla rasizmu w sporcie*. Deklaracja (podpisana przez przedstawicieli rządu oraz 44 z 68 zarejestrowanych w Polsce związków sportowych) odwołuje się między innymi do zaleceń Europejskiej Komisji przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji w sprawie zwalczania rasizmu w sporcie i stanowi publiczne potwierdzenie zaangażowania organizatorów sportu zawodowego w budowanie poprzez sport otwartego, tolerancyjnego społeczeństwa, wolnego od rasizmu i ksenofobii. W czasie drugiej konferencji, która odbyła się w grudniu 2010 roku, dokonano przeglądu działań, których celem było wyeliminowanie rasizmu ze sportu. Zaprezentowano też dobre praktyki w tym zakresie. Konferencji towarzyszyło uroczyste

rozstrzygnięcie konkursu dla dziennikarzy „Stop rasizmowi w sporcie”, zorganizowanego przez Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania w partnerstwie z Przedstawicielstwem Komisji Europejskiej w Polsce.

Ponadto wśród działań związanych z propagowaniem idei tolerancji i zwalczaniem postaw rasistowskich i ksenofobicznych wymienić należy współrealizowaną przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (wcześniej Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji), Ministerstwo Sportu i Turystyki, władze samorządowe miasta Łodzi, Polski Komitet Olimpijski, Uniwersytet Łódzki, Policję, Straż miejską, organizacje zajmujące się zwalczaniem rasizmu i ksenofobii oraz lokalne kluby sportowe akcją „*Jestem fair*”. Projekt jest kontynuacją programu pilotażowego realizowanego w roku szkolnym 2009/2010 w czterech szkołach podstawowych z terenu miasta Łodzi. Celem głównym projektu jest propagowanie idei fair play, jako edukacyjnego elementu zwalczania rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu oraz upowszechnianie postawy większego zrozumienia i tolerancji dla innych osób, kultur i wyznań wśród uczniów klas pierwszych łódzkich gimnazjów.

2. Strony zobowiązują się podjąć odpowiednie środki chroniące osoby, które mogą być obiektem zastraszania bądź też aktów dyskryminacji, wrogości lub przemocy będących skutkiem ich etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej tożsamości.

Regulacje dotyczące zakazu dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny zostały zawarte w art. 32 ust. 2 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*. Ponadto w art. 13 *Konstytucji* zakazano istnienia partii politycznych i innych organizacji odwołujących się w swoich programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa.

Polski Kodeks karny (kk) w sposób szczególny chroni osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych przed aktami dyskryminacji, wrogości, przemocy lub zastraszenia będącymi skutkiem ich etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej tożsamości. Zawiera on przepisy szczególne, które penalizują określony typ czynów zabronionych popełnianych wobec tych osób ze względu na ich przynależność do danej grupy.

Przepis art. 118 § 1 kk penalizuje zbrodnię ludobójstwa. Stanowi on, iż kto, w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, dopuszcza się zabójstwa albo

powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy, podlega karze pozbawienia wolności. Natomiast § 2 tego artykułu penalizuje zachowanie osoby, która w tym samym celu: stwarza dla osób należących do takiej grupy warunki życia grożące jej biologicznym wyniszczeniem, stosuje środki mające służyć do wstrzymania urodzeń w obrębie grupy lub przymusowo odbiera dzieci osobom do niej należącym. Należy podkreślić, że w przypadku czynów określonych w § 1 i 2 karane jest również samo przygotowanie do tego przestępstwa.

Stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej lub wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, penalizowane jest w art. 119 § 1 kk. Zgodnie z tym artykułem, osoba, która dopuściła się takiego czynu podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

W 2010 roku wprowadzono do Kodeksu karnego trzy nowe artykuły: 118a, 126a i 126b. Art. 118a kk w § 1 penalizuje czyny zabronione godzące w życie i zdrowie człowieka (np. zabójstwo, ciężki uszczerbek na zdrowiu), w § 2 – w szeroko rozumianą wolność (np. zgwałcenie, niewolnictwo), zaś w § 3 – w wolność od prześladowań i deportacji. Warunkiem poniesienia odpowiedzialności karnej na podstawie tego artykułu jest dokonanie tych czynów poprzez udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji. Zgodnie z art. 126a kk zabronione jest publiczne nawoływanie do popełnienia czynu określonego w art. 118, 118a i 119 § 1 kk oraz publiczne pochwalanie czynu określonego w tych przepisach. Art. 126b kk dotyczy natomiast odpowiedzialności karnej tego, kto, nie dopełniając obowiązku należytej kontroli, dopuszcza do popełnienia czynu określonego m. in. w art. 118, 118a, 119 § 1, 126a kk przez osobę pozostającą pod jego faktyczną władzą lub kontrolą.

Przestępstwem określonym w art. 256 § 1 kk jest publiczne propagowanie faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa lub nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość. Czyn ten zagrożony jest karą grzywny, karą ograniczenia albo pozbawienia wolności do lat 2. Zgodnie z art. 256 § 2 kk karze podlega również, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w § 1 tego artykułu. Nie popełnia jednak przestępstwa osoba, która dopuściła się tego czynu w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej.

Przepis art. 257 kk z kolei przewiduje penalizację publicznego znieważania grupy ludności albo poszczególnych osób z powodu ich przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej, albo z powodu ich bezwyznaniowości lub naruszania z takich powodów nietykalności cielesnej innych osób. Przepis ten zagrożony jest karą pozbawienia wolności do trzech lat.

Istotne znaczenie dla zmiany sytuacji prawnej osób dyskryminowanych miało także wejście w życie wspomianej już ustawy *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania*, określającej obszary i sposoby przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Ustawa ta porządkuje sytuację prawną i w pełni implementuje przepisy dyrektyw antidyskryminacyjnych Unii Europejskiej, a jednocześnie określa środki prawne ochrony zasady równego traktowania oraz organy odpowiedzialne za realizację zasady równego traktowania. Zgodnie z przepisami ustawy każdy, wobec kogo zasada równego traktowania została naruszona, ma prawo do odszkodowania. W sprawach naruszenia zasady równego traktowania stosuje się przepisy *Kodeksu cywilnego*. W ustawie wprowadzono zasady dotyczące ciężaru dowodu, korzystne dla potencjalnych ofiar dyskryminacji. Zgodnie z art. 14 ustawy podmiot, który zarzuca naruszenie zasady równego traktowania, powinien uprawdopodobnić fakt jej naruszenia. W przypadku uprawdopodobnienia naruszenia zasady równego traktowania podmiot, któremu zarzucono naruszenie zasady równego traktowania, jest obowiązany wykazać, że nie dopuścił się jej naruszenia.

W dniu 29 października 2009 r. Prezes Rady Ministrów podjął decyzję o kontynuacji *Krajowego Programu Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji*¹⁷. W lutym 2011 roku powołana została Rada do spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji, której przewodniczy Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania. Rada jest organem pomocniczym Rady Ministrów, powstałym na mocy zarządzenia Prezesa Rady Ministrów nr 9 z 28 lutego 2011 r. Prace Rady polegają przede wszystkim na planowaniu, koordynacji i ocenie działań organów administracji rządowej oraz zapewnieniu ich współdziałania z organami samorządu terytorialnego i innymi podmiotami, w zakresie walki z rasizmem, ksenofobią i nietolerancją. W skład Rady wchodzi przedstawiciele administracji rządowej i instytucji publicznych. Rada

¹⁷ Informację o działaniach podjętych w ramach realizacji *Programu*, jego analizę, a także ocenę realizacji i wnioski dotyczące założeń kontynuacji zawiera *Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji za lata 2004-2009*, przyjęte przez Radę Ministrów dnia 7 maja 2010 r.

stanowi instytucjonalną kontynuację Zespołu Monitorującego Krajowy Program Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji, którego wdrażanie zakończone zostało 30 czerwca 2009 roku. W czerwcu 2011 roku Rada rozpoczęła prace nad przygotowaniem rządowego planu działań w zakresie przeciwdziałania i zwalczania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji, który ma być przedstawiany raz na dwa lata Radzie Ministrów. Plan stanowić ma kontynuację *Krajowego Programu Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji*, realizowanego w latach 2004-2009. Zapewnieniu stałego mechanizmu konsultacji społecznych działań podejmowanych przez Radę, służyć ma stała Rada Konsultacyjna – grupa konsultacyjna złożona z osób aktywnie działających na rzecz zwalczania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i nietolerancji lub reprezentujących grupy i środowiska zagrożone dyskryminacją z powodu rasy, narodowości lub pochodzenia etnicznego, powoływana przez Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania.

W 2011 roku rozpoczęło się wdrażanie projektu „Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia”, realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki przez Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania we współpracy ze Szkołą Główną Handlową i Uniwersytetem Jagiellońskim.

Celem projektu jest przygotowanie administracji rządowej na wszystkich poziomach do tworzenia i monitorowania prawa oraz opracowywania i wdrażania strategii uwzględniających zasadę równości. W ramach projektu przeprowadzono diagnozę zjawiska dyskryminacji w różnych obszarach życia społecznego, sformułowane zostały strategiczne rekomendacje na rzecz równego traktowania, stanowiące podstawę do opracowania *Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania*, utworzono ogólnopolską sieć 51 Koordynatorów do Spraw Równego Traktowania we wszystkich ministerstwach, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, urzędach wojewódzkich i wybranych instytucjach publicznych. Działa też portal internetowy projektu. Przewidziane są również szkolenia w zakresie nie-dyskryminacji dla ok. 460 pracowników urzędów i instytucji publicznych.

W okresie objętym *Raportem* w prokuraturach apelacyjnych wyznaczeni zostali prokuratorzy konsultanci ds. dyskryminacji rasowej, których zadaniem jest udzielanie pomocy prokuratorom prowadzącym złożone postępowania w sprawach przestępstw popełnianych z pobudek rasowych.

W omawianym okresie realizowano szereg szkoleń, seminariów i warsztatów adresowanych do funkcjonariuszy publicznych (sędziów, prokuratorów, pracowników i funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz Straży Granicznej i Policji) poświęconych

realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie narodowe, etniczne i rasę oraz problematyce przestępstw z nienawiści. W okresie omawianym *Raportem* zagadnienia dotyczące różnorodności kulturowej i przejawów dyskryminacji ze względu na rasę, przynależność narodową lub etniczną, wyznanie itp. włączone zostały również do programów kształcenia policjantów oraz funkcjonariuszy Straży Granicznej, zarówno na poziomie kształcenia podstawowego, jak i doskonalenia zawodowego. We wszystkich szkołach Policji prowadzone są obecnie zajęcia z dziedziny praw człowieka przeznaczone zarówno dla kursantów, jak i dla kadry nauczającej. Tematyka zajęć obejmuje zagadnienia ogólne oraz kwestie szczegółowe związane m.in. z zagadnieniem dyskryminacji i uwzględniające specyfikę pracy w Policji. W ramach działalności dydaktycznej szkół oraz ośrodków szkolenia Policji na poziomie centralnym realizowane są zajęcia z zakresu rozwiązań prawnych dotyczących zapobiegania i zwalczania dyskryminacji, kształtowania postaw antyrasistowskich oraz zwalczania ksenofobii i nietolerancji wśród policjantów. W związku z realizacją zajęć dydaktycznych z tematyki praw człowieka (w tym przeciwdziałania dyskryminacji wobec mniejszości narodowych i etnicznych) w szkołach Policji opracowane zostały materiały dydaktyczne w postaci podręczników¹⁸, skryptów, opracowań i prezentacji multimedialnych z zakresu ochrony prawa człowieka w aspekcie działalności Policji. Materiały te są wykorzystywane przez nauczycieli policyjnych w szkołach, udostępniane słuchaczom szkół policyjnych w bibliotekach, a także upowszechniane w jednostkach terenowych Policji przez komórki koordynujące proces lokalnego doskonalenia zawodowego policjantów. Tematyka ochrony praw człowieka obecna jest także w programie studiów wyższych pierwszego stopnia, realizowanych przez Wyższą Szkołę Policji. Ogółem przeprowadzono kilkaset różnego rodzaju szkoleń, konferencji oraz innych przedsięwzięć służących szeroko pojętej ochronie praw człowieka, w ramach których przeszkolonych zostało kilka tysięcy funkcjonariuszy. Nowym trendem są projekty oparte na edukacji policjantów przez osoby wywodzące się z różnych mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych, seksualnych, itp. Policja współpracuje z innymi policjami w Europie w zakresie budowania wspólnych strategii antydyskryminacyjnych. Jednym z przykładów jest udział w projekcie pod nazwą *European Diversity in Policing*.. Szkolenia policjantów dotyczące przeciwdziałania zjawiskom dyskryminacji rasowej wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz przestępstwom z nienawiści prowadzone są także przez sieć powołanych, we wszystkich komendach wojewódzkich oraz Komendzie Głównej Policji,

¹⁸ Na przykład przewodnik dla nauczycieli policyjnych pt. „*Służyć i chronić – wskazówki do procesu kształtowania pożądanych postaw i zachowań w toku szkolenia zawodowego podstawowego*”.

Pełnomocników KWP/KSP ds. ochrony praw człowieka. Pełnomocnicy KWP/KSP ds. ochrony praw człowieka udzielają pomocy funkcjonariuszom w rozwiązywaniu problemów związanych ze sprawami o podłożu rasistowskim lub ksenofobicznym. W strukturach Policji uruchomiony został także tzw. System Wczesnej Interwencji (SWI), którego zadaniem jest między innymi podejmowanie szybkich i skutecznych reakcji służbowych w przypadku wszelkich niewłaściwych zachowań policjantów. Zaznaczyć należy, że w strukturach Straży Granicznej powstała sieć nieetatowych pełnomocników komendantów oddziałów Straży Granicznej ds. ochrony praw człowieka, którzy wykonują podobne zadania.

Duże znaczenie dla podniesienia poziomu wiedzy funkcjonariuszy Policji miał realizowany w omawianym okresie program szkoleniowy pn. *Program zwalczania przestępstw na tle nienawiści dla funkcjonariuszy organów ochrony porządku publicznego* (ang. *Law Enforcement Officers Programme on Combating Hate Crimes – LEOP*), realizowany w Policji pod nadzorem MSW (do listopada 2011 r. MSWiA) we współpracy z Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (ang. ODIHR OSCE). Komendant Główny Policji decyzją z dnia 8 września 2009 r. zatwierdził do wdrożenia i realizacji *Program kursu specjalistycznego w zakresie przeciwdziałania i zwalczania przestępstw z nienawiści*, a jego realizację na poziomie centralnym powierzył Centrum Szkolenia Policji w Legionowie. Szkolenie to ma charakter kaskadowy i odbywa się na dwóch poziomach: krajowym (centralnym) i lokalnym. Na poziomie centralnym funkcjonariusze z komend wojewódzkich szkoleni są w zakresie problematyki przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści i ich zwalczania, a także przygotowani są do roli trenerów, którzy następnie przeprowadzą szkolenia z ww. tematyki na poziomie lokalnym – w obrębie swoich województw. W ramach wspomnianych szkoleń na chwilę obecną przeszkolonych zostało ponad 38 tys. funkcjonariuszy, co stanowi 39% wszystkich zatrudnionych policjantów. Obok ekspertów policyjnych, w realizacji szkoleń biorą udział również przedstawiciele organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony praw człowieka, reprezentujących mniejszości narodowe i etniczne albo grupy cudzoziemców, a także organizacji, których misją jest walka z rasizmem i neofaszyzmem. W celu wsparcia pracy trenerów wydany został podręcznik: *Przestępstwa z nienawiści. Materiał pomocniczy dla trenera*. Materiał powstał pod redakcją przedstawicieli Policji i MSWiA, we współpracy z Prokuraturą Generalną, Stowarzyszeniem „Nigdy Więcej” i ODIHR OSCE. W podręczniku tym omówione zostały wszystkie zagadnienia poruszane

podczas szkoleń realizowanych w ramach programu LEOP. Podręczniki zostały przekazane na początku 2011 r. do wszystkich garnizonów Policji.

Działania zapobiegające przypadkom dyskryminacji podejmuje również na podstawie skarg lub informacji Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania. W okresie od 22 kwietnia 2008 do 30 kwietnia 2009 roku do Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania wpłynęło 185 interwencji, wniosków, listów i spraw problemowych. W okresie od 1 maja 2009 do 31 grudnia 2010 roku takich spraw było 361, zaś w roku 2011 – 546. Liczba skarg związanych z dyskryminacją ze względu na rasę, narodowość lub pochodzenie etniczne wynosiła około 30 rocznie i pozostawała na niezmiennym poziomie.

W omawianym okresie nadal prowadzono monitoring przypadków rasizmu i ksenofobii. Działania te prowadził Zespół Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii (działający w strukturze MSWiA), przekształcony następnie w Zespół do Spraw Ochrony Praw Człowieka (działający w ramach MSW). Działania zespołu obejmowały m.in. prowadzenie monitoringu spraw dotyczących przestępstw z nienawiści, a także podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie tego rodzaju zjawiskom oraz zmierzających do zapewnienia należytego poziomu ochrony praw człowieka podczas realizacji zadań przez jednostki podległe lub nadzorowane przez Ministra Spraw Wewnętrznych (wcześniej Ministra SWiA). Zespół gromadzi informacje na temat zdarzeń, które mogą mieć charakter przestępstw lub incydentów motywowanych uprzedzeniami (w tym przestępstw wymierzonych w przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych), na podstawie monitoringu prasy oraz zgłoszeń od organizacji pozarządowych i skarg indywidualnych. W ramach monitorowania spraw, Zespół śledzi sposób rozpatrywania zarejestrowanych przypadków przez Policję, prokuraturę oraz wymiar sprawiedliwości – od momentu zaistnienia zdarzenia do chwili zakończenia działań przez właściwe podmioty (np. wyrok, umorzenie postępowania, odmowa wszczęcia postępowania). W części przypadków, w sytuacji umorzenia postępowania lub odmowy jego wszczęcia przez prokuraturę rejonową, Zespół zwraca się do Prokuratury Generalnej o informacje na temat wyników postępowania sprawdzającego prowadzonego w ramach nadzoru służbowego. W ten sposób Zespół monitoruje przebieg danej sprawy i wyjaśnia zaistniałe wątpliwości.

Liczba zarejestrowanych przez Zespół w ubiegłych latach przypadków zdarzeń, które mogły mieć charakter przestępstw lub incydentów motywowanych nienawiścią została przedstawiona poniżej. Odnosi się ona do wszystkich przypadków tego typu zdarzeń zarówno wobec osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych na podstawie ustawodawstwa krajowego, jak i innych pokrzywdzonych nieposiadających tego statusu.

Rok	Przestępstwa i incydenty na tle rasowym i ksenofobicznym
2007	26
2008	28
2009	52
2010	71
2011	85

Zespół pełni ponadto rolę Narodowego Punktu Kontaktowego ds. przestępstw popełnionych na tle nienawiści przy Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) OBWE. W ramach tego zadania zbierane i przesyłane do ODIHR są dane na temat przestępstw z nienawiści, które wykorzystywane są m.in. przy tworzeniu corocznych raportów Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses, przygotowywanych przez tę organizację.

Artykuł 7

Strony zapewniają poszanowanie praw każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do swobodnego, pokojowego gromadzenia się, swobodnego stowarzyszania się, wolności wyrażania opinii, wolności myśli, sumienia i religii.

Prawo polskie zapewnia szerokie gwarancje dla wszystkich obywateli polskich, w tym dla osób należących do mniejszości narodowych, w zakresie swobody gromadzenia się, stowarzyszania, wolności wyrażania opinii, wolności myśli, sumienia i religii. Gwarancje te precyzują przepisy artykułów 53, 54, 57 i 58 *Konstytucji RP*.

Zgodnie z ustawą z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach* (Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855 z późn. zm.) - podobnie jak inni obywatele polscy - osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych mają pełną swobodę zrzeszania się. Od momentu wejścia w życie powyższej ustawy zarejestrowało się około 150 nowych stowarzyszeń mniejszości. Stowarzyszenia takie utworzyły wszystkie mniejszości narodowe i etniczne. Liczba stowarzyszeń grupujących osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych pozostaje ostatnio na zbliżonym poziomie, z niewielką tendencją wzrostową.

Obowiązujące w Polsce prawo nie zawiera żadnych ograniczeń w prawach do pokojowych zgromadzeń. Ustawa z dnia 5 lipca 1990 r. *Prawo o zgromadzeniach* (Dz.U.

Nr 51, poz. 297 z późn. zm.) w art. 1 ustanawia prawo każdego do korzystania z wolności pokojowego gromadzenia się.

Należy również zauważyć, że penalizacja działań wymierzonych w swobodę sumienia i wyznania została przewidziana w rozdziale XXIV „Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania” *Kodeksu karnego* (szczegółowe omówienie zawarte zostało powyżej, w komentarzu do art. 6).

Artykuł 8

Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do uzewnętrzniania jego/jej religii lub przekonań, jak również prawo do zakładania instytucji, organizacji i stowarzyszeń religijnych.

W myśl art. 53 *Konstytucji RP* każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii. Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują. Wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób. Ponadto, zgodnie z art. 53 ust. 6 i 7 *Konstytucji*, nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych, jak również nie może być zobowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania.

Konstytucyjne gwarancje wolności religii i wyznania znalazły odzwierciedlenie w przepisach działu I ustawy z dnia 17 maja 1989 r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (Dz.U. z 2005 r. Nr 231, poz.1965, z późn. zm.).

Przepisy *Kodeksu karnego* przewidują penalizację działań wymierzonych w sferę wolności religijnej. Zgodnie z art. 194 kk przestępstwem, zagrożonym karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat dwóch jest wszelkie ograniczanie człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową lub bezwyznaniowość.

Z kolei przepis art. 195 § 1 kk stanowi, iż każdy, kto złośliwie przeszkadza publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat dwóch. Stosownie zaś do § 2 wymienionego artykułu, tej samej karze podlega ten, kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędom żałobnym.

Wreszcie przepis art. 196 kk przewiduje penalizację obrazy uczuć religijnych innych osób poprzez publiczne znieważanie przedmiotu czci religijnej lub miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, przy czym przestępstwo to zagrożone jest karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat dwóch. Zgodnie z orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 czerwca 1994 roku (K 17/93, OTK z 1994 r., cz. I, poz.11, s. 90) *uczucia religijne, ze względu na ich charakter, podlegają szczególnej ochronie prawnej. Bezpośrednio powiązane są bowiem z wolnością sumienia i wyznania, stanowiącymi wartość konstytucyjną.*

W Polsce funkcjonują obecnie 173 Kościoły i związki wyznaniowe (wg danych na dzień 1 kwietnia 2012 r.). 158 kościołów i związków wyznaniowych jest wpisanych do Rejestru Kościołów i innych związków wyznaniowych i działa na podstawie ustawy *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*. Forma regulacji prawnej wynika z uwarunkowań historycznych i nie ma związku z liczebnością wiernych. 15 Kościołów funkcjonuje w oparciu o odrębne ustawy, regulujące stosunki państwa z poszczególnymi Kościołami lub związkami wyznaniowymi. Są to:

- ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 29 poz. 154 z późn. zm.),
- *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską* z dnia 28 lipca 1993 r. (Dz. U. z 1998 r. Nr 51 poz. 318),
- rozporządzenie z dnia 22 marca 1928 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nie posiadającego hierarchji duchownej* (Dz.U. Nr 38 poz. 363),
- ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. *o stosunku Państwa do Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej* (Dz. U. Nr 30 poz. 241),
- ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. *o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 30 poz. 240),
- ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. *o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego* (Dz. U. Nr 66 poz. 287 z późn. zm.),

- ustawa z dnia 13 maja 1994 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 73 poz. 323 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 13 maja 1994 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 73 poz. 324 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 97 poz. 479 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. z Nr 97 poz. 480 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 97 poz. 481 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 97 poz. 482 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 41 poz. 251 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 41 poz. 252 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 41 poz. 253 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 41 poz. 254 z późn. zm.).

Jeden z najtrudniejszych problemów dotyczących normalizacji stosunków państwowo-kościelnych wiąże się z uregulowaniem kwestii zwrotu Kościołom i związkom wyznaniowym nieruchomości upaństwowionych po 1945 r. W toku jest proces restytucji tego mienia oparty na przepisach ustawowych. W okresie objętym *Raportem* działało 5 komisji do spraw rewindykacji majątkowych kościelnych osób prawnych¹⁹. Cztery z nich funkcjonują nadal, jedna (Komisja Majątkowa) zakończyła swoją działalność w okresie objętym *Raportem*.

Komisja Majątkowa działała na podstawie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 29, poz. 154 z późn. zm.) oraz zarządzenia Ministra-Szefa Urzędu Rady Ministrów z dnia 8 lutego 1990 r. *w sprawie szczegółowego trybu postępowania regulacyjnego w przedmiocie przywrócenia osobom prawnym Kościoła Katolickiego własności nieruchomości lub ich części* (M.P. Nr 5, poz. 39 z późn. zm.). Została zniesiona ustawą z dnia 16 grudnia 2010 r. *o zmianie ustawy*

¹⁹ Dane dotyczące wszystkich Komisji prezentują sytuację na dzień 1 kwietnia 2012 r.

o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 Nr 18, poz. 89) z dniem 1 marca 2011 r.

W ustawowym terminie do Komisji Majątkowej wpłynęły 3063 wnioski o wszczęcie postępowania regulacyjnego.

W sprawach rozpoznanych – całkowicie lub częściowo – Komisja podjęła następujące rozstrzygnięcia:

- Zespoły Orzekające Komisji zatwierdziły 1486 ugód przywracających lub przekazujących własność kościelnym osobom prawnym,
- wydano 990 orzeczeń przywracających lub przekazujących własność kościelnym osobom prawnym,
- 666 postępowań zakończono odrzuceniem lub oddaleniem wniosku, bądź też umorzeniem postępowania przed Komisją Majątkową,
- w 136 postępowaniach Zespoły Orzekające nie uzgodniły orzeczenia w sprawie.

W toku zakończonych postępowań regulacyjnych Komisja Majątkowa przekazała kościelnym osobom prawnym nieruchomości o łącznym obszarze 65 537,9704 hektarów oraz rekompensatę i odszkodowania w wysokości 143 534 231,41 zł.

Na dzień zniesienia Komisji Majątkowej pozostało 216 wniosków, w których nie zakończono postępowania regulacyjnego przed Komisją. Zgodnie z ustawą *o zmianie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* – w przypadku nierozpatrzenia wniosków o wszczęcie postępowania regulacyjnego przez Komisję Majątkową uczestnicy postępowania regulacyjnego mieli prawo w terminie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie powyższej ustawy, czyli od 1 lutego 2011 r., wystąpić o podjęcie zawieszono postępowania sądowego lub administracyjnego, a jeżeli nie było ono wszczęte – wystąpić do sądu o zasądzenie roszczenia.

Do Komisji Regulacyjnej Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej wpłynęło 1200 wniosków o wszczęcie postępowania regulacyjnego w sprawach przywrócenia własności nieruchomości oraz nieodpłatnego przekazania własności nieruchomości na rzecz osób prawnych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP. Postępowania regulacyjne zakończono w następujący sposób:

- zawarto 252 ugód,
- wydano 176 orzeczeń o przywróceniu własności nieruchomości bądź przyznaniu nieruchomości zamiennej,
- 510 spraw zakończono umorzeniem postępowania na zgodny wniosek uczestników postępowania regulacyjnego lub oddaleniem wniosku

regulacyjnego z powodu braku podstaw prawnych do jego rozpatrywania przed Komisją Regulacyjną,

- w 17 sprawach nie uzgodniono orzeczenia, co pozwoliło Wnioskodawcy i uczestnikom postępowania regulacyjnego na skierowanie sprawy do sądu.

Do rozpatrzenia przez Komisję Regulacyjną pozostało 240 wniosków, ponieważ 5 wniosków dołączono do istniejących, ze względu na tożsamość roszczeń. Komisja Regulacyjna przywróciła własność nieruchomości i nieodpłatnie przyznała własność nieruchomości na rzecz osób prawnych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP w wysokości 398 ha nieruchomości rolnych, leśnych i niezabudowanych oraz 44,5 ha nieruchomości zabudowanych. Ponadto, zgodnie z zawartymi ugodami na rzecz kościelnych osób prawnych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP wypłacono rekompensaty pieniężne w wysokości ok. 1 453 000,00 złotych.

Do Komisji Regulacyjnej Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego wpłynęły 472 wnioski (w tym 9 wniosków zbiorczych z nieruchomościami położonymi w 275 miejscowościach). Wszczęto 559 spraw.

- 247 postępowań zakończono całościową ugodą,
- wydano 62 częściowe ugody,
- 4 postępowania zakończono orzeczeniem o odszkodowaniu,
- 12 postępowań zakończono orzeczeniem o przeniesieniu lub przekazaniu nieruchomości - wydano 2 orzeczenia częściowe,
- 61 postępowań zakończono wydaniem orzeczenia o umorzeniu postępowania,
- 3 postępowania zakończono wydaniem orzeczenia o oddaleniu wniosku.

Do Komisji Regulacyjnej do Spraw Gmin Wyznaniowych Żydowskich złożono 5544 wnioski (z czego 40 wniosków zostało złożonych przez podmioty nieuprawnione i z uwagi na powyższe wnioski te zostały odrzucone przez Komisję Regulacyjną), z czego wszczęto 5504 postępowania, zakończono (całkowicie lub częściowo) 2241 postępowań (408 zakończono orzeczeniem (całkowicie lub częściowo) uwzględniającym wniosek, 577 ugodą, 371 zakończono orzeczeniem o oddaleniu, odrzuceniu wniosku, 832 orzeczeniem o umorzeniu postępowania regulacyjnego, 64 postępowania zakończono brakiem uzgodnienia orzeczenia).

Międzykościelna Komisja Regulacyjna rozpatruje obecnie roszczenia majątkowe wobec Państwa następujących kościołów:

- 1) *Kościoła Chrześcijan Baptystów w RP,*
- 2) *Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w RP,*
- 3) *Kościoła Nowoapostolskiego w Polsce,*

- 4) *Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w RP,*
- 5) *Muzułmańskiego Związku Religijnego w RP,*
- 6) *Kościół Ewangelicko-Reformowanego w RP,*

Zakończono prace Komisji dotyczące rewindykacji mienia z wniosków następujących kościołów:

- 1) Towarzystwa Biblijnego w Polsce - w 2005 roku,
- 2) Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan - w 2002 roku,
- 3) Kościoła Anglikańskiego w Polsce - w 2007 roku,
- 4) Kościoła Zielonoświątkowego w RP - w 2008 roku.

Do Międzykościelnej Komisji Regulacyjnej wpłynęło ogółem 170 spraw. Zakończono 72 sprawy z terenu całego kraju, w tym:

w ramach:

I. Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej:

- 12 spraw wpłynęło,
- 1 zakończono ugodą o przekazaniu nieruchomości,
- 1 zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie,
- 1 zakończona nie uzgodnieniem stanowiska,
- 9 spraw jest w toku.

II. Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej:

- 79 spraw wpłynęło,
- 5 zakończono wydaniem orzeczenia przekazującego na własność nieruchomości,
- 12 zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie,
- 8 zakończono wydaniem orzeczenia oddalającego wnioski,
- 1 zakończono ugodą o przekazaniu nieruchomości,
- 53 sprawy są w toku,

III. Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej:

- 30 spraw wpłynęło,
- 11 zakończono nie uzgodnieniem stanowiska,
- 3 zakończono wydaniem orzeczenia przekazującego na własność nieruchomości,
- 12 zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie,
- 4 sprawy są w toku.

IV. Towarzystwa Biblijnego w Polsce:

- 2 sprawy wpłynęły,
- 1 zakończono nie uzgodnieniem stanowiska,

- 1 zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie.

V. Kościoła Anglikańskiego w Polsce:

- 2 sprawy wpłynęły,

- 1 zakończona ugodą o przekazaniu Kościołowi nieruchomości zamiennych,

- 1 zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie.

VI. Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan:

- 1 sprawa wpłynęła,

- 1 zakończona wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie.

VII. Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej:

- 3 sprawy wpłynęły,

- 1 zakończono wydaniem orzeczenia przyznającego odszkodowanie,

- 1 zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie,

- 1 sprawa jest w toku.

VIII. Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej:

- 2 sprawy wpłynęły,

- 1 zakończona wydaniem orzeczenia przekazującego na własność nieruchomości,

- 1 sprawa zakończona wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie.

IX. Nowoapostolskiego Kościoła w Polsce:

- 22 sprawy wpłynęły,

- 1 sprawa zakończona wydaniem orzeczenia przekazującego na własność nieruchomości,

- 1 sprawa zakończona wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie,

- 20 spraw jest w toku.

X. Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej:

- 17 spraw wpłynęło,

- 1 zakończona wydaniem orzeczenia przekazującego na własność nieruchomości,

- 5 zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie,

- 3 zakończone wydaniem orzeczenia częściowego,

- 1 zakończono częściowo nie uzgodnieniem stanowiska w sprawie części wnioskowanej nieruchomości oraz zawieszeniem postępowania w sprawie części wnioskowanej nieruchomości,

- 3 zakończono częściowo ugodą o przekazaniu nieruchomości zamiennych,

- 11 spraw jest w toku.

W oparciu o regulacje prawne gwarantuje się członkom Kościołów i związków wyznaniowych możliwość zwolnienia od pracy lub nauki w czasie świąt religijnych (art. 42 ustawy *o gwarancjach wolności i wyznania* oraz rozporządzenie Ministrów Pracy i Polityki Socjalnej oraz Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 1999 r. *w sprawie zwolnień od pracy lub nauki osób należących do kościołów i innych związków wyznaniowych w celu obchodzenia świąt religijnych nie będących ustawowo dniami wolnymi od pracy* (Dz.U. Nr 26, poz. 235)).

W Wojsku Polskim działają ordynariaty polowe Kościoła katolickiego oraz prawosławnego, a także Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe.

Państwo Polskie udziela wsparcia finansowego Kościołom i innym związkom wyznaniowym w ramach działalności Funduszu Kościelnego, który stosownie do § 1 statutu może świadczyć pomoc na następujące cele:

- finansowanie składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne osób duchownych,
- wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej i oświatowo-wychowawczej,
- odbudowę, remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (wpisanych do rejestru zabytków).

Na rzecz Funduszu Kościelnego w budżecie państwa w 2011 roku przeznaczono środki w wysokości 89.185.000 zł (ok. 20.322.434 EURO) wykorzystane na sfinansowanie składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne osób duchownych.

Z uwagi na wyjątkową sytuację i specyficzne potrzeby wiernych należących do niektórych środowisk mniejszości narodowych i etnicznych kościół katolicki organizuje, w miarę potrzeb, duszpasterstwa skierowane do tych grup. W Diecezji Opolskiej funkcjonuje duszpasterstwo mniejszości narodowych i etnicznych, którego działalność skierowana jest głównie do mniejszości niemieckiej i romskiej. Duszpasterstwo kierowane przez ks. Piotra Tarlińskiego wydaje swój dwujęzyczny periodyk „Die Heimatkirche”. W ramach struktur kościoła katolickiego działa także Krajowy Duszpasterz Romów. Funkcję tę sprawuje ks. Stanisław Opocki z parafii Łososina Dolna. Niektóre parafie powołują także lokalnie kapłanów, których misja skierowana jest szczególnie do członków społeczności romskiej (np. we Wrocławiu – ks. Wojciech Kubisiak, Wałbrzychu – ks. Marek Zołoteńko).

Artykuł 9

1. Strony zobowiązują się uznać, że prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do wolności wyrażania opinii obejmuje wolność posiadania własnych opinii oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei w języku mniejszości bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Strony zapewnią w ramach ich systemów prawnych, że osoby należące do mniejszości narodowej nie będą dyskryminowane w dostępie do środków przekazu.

Wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji, jako podstawowa wartość demokracji, została zagwarantowana w art. 54 ust. 1 *Konstytucji*, dotyczącym wolności słowa i prasy. Zasady te w odniesieniu do mediów publicznych realizowane są na podstawie ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. *o radiofonii i telewizji* (Dz. U. z 2011 r. Nr 43, poz. 226, z późn. zm.), zwłaszcza poprzez wprowadzoną ustawą z dnia 2 kwietnia 2004 r. *o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji* (Dz. U. z 2004 r. Nr 91, poz. 874) definicję misji publicznej. Art. 21 ust. 1 wspomnianej ustawy stanowi, że publiczna radiofonia i telewizja realizuje misję publiczną, oferując, na zasadach określonych w ustawie, całemu społeczeństwu i poszczególnym jego częściom, zróżnicowane programy i inne usługi w zakresie informacji, publicystyki, kultury, rozrywki, edukacji i sportu, cechujące się pluralizmem, bezstronnością, wyważeniem, niezależnością oraz innowacyjnością, wysoką jakością i integralnością przekazu. Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* wprowadziła do zadań publicznej radiofonii i telewizji, wynikających z realizacji misji publicznej, określonych w art. 21 ust. 1a ustawy *o radiofonii i telewizji*, obowiązek „uwzględniania potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w tym emitowania programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym”. Przepis ten pozwala na podejmowanie rozmaitych działań, nie ograniczając się do ustanowienia obowiązku emitowania programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i etnicznych i języku regionalnym. Audycje klasyfikowane jako przeznaczone dla mniejszości podlegają ustalonym kryteriom, a nadawcy stosują standardy audycji spełniające ogólne wymagania profesjonalizmu i rzetelności dziennikarskiej.

Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* przewiduje ponadto, że powołując rady programowe oddziałów publicznego radia i telewizji emitujących programy w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym,

dyrektorzy oddziałów uwzględnią kandydatów zgłaszanych przez organizacje społeczne tych mniejszości oraz społeczności. Rady programowe działające w mediach publicznych, zgodnie z ustawą *o radiofonii i telewizji* powoływane są na kadencję trwającą 4 lata. W latach 2010 - 2011 Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji powołała rady programowe oddziałów terenowych Telewizji Polskiej S.A. w Gorzowie Wielkopolskim, Kielcach, Olsztynie i Opolu. Żaden przedstawiciel mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym nie wszedł w skład którejkolwiek z wymienionych rad, gdyż organizacje społeczne mniejszości nie zgłosiły swoich kandydatów. W radach programowych powołanych w 2008 r. nadal zasiadają przedstawiciele rekomendowani przez Związek Ukraińców w Polsce. Członkiem rady programowej Radia Rzeszów jest Michał Pulkowski, a rady Radia Koszalin – Roman Radziwinowicz. Kolejne wybory rad programowych w spółkach radiofonii i telewizji publicznej odbędą się w II połowie 2012 roku.

Znaczną rolę w prowadzeniu i koordynowaniu działań telewizji publicznej na rzecz mniejszości odgrywa, wspomniana już Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (KRRiT), która na podstawie art. 213 ust. 1 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* stoi na straży wolności słowa, prawa do informacji oraz interesu publicznego w radiofonii i telewizji. Szczegółowe kompetencje KRRiT, jako organu właściwego w dziedzinie radiofonii i telewizji, zostały określone w ustawie *o radiofonii i telewizji*. Jako organ ochrony prawa Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji przede wszystkim kontroluje i ocenia programy emitowane przez nadawców z punktu widzenia podstawowych i społecznie akceptowanych wartości. Zgodnie z art. 18 ustawy *o radiofonii i telewizji* emitowane audycje nie mogą propagować działań sprzecznych z moralnością i dobrem społecznym, powinny one między innymi szanować uczucia religijne odbiorców, w szczególności nie mogą zawierać treści dyskryminujących ze względu na rasę, płeć lub narodowość.

KRRiT podejmuje wiele działań dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, takich jak:

- udział w posiedzeniach Sejmowej Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych,
- udział w spotkaniach i konferencjach dotyczących spraw mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- interwencje w sprawach skarg i wystąpień przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,

- udzielanie wsparcia reprezentantom wspomnianych grup w kontaktach z nadawcami,
- konsultacje z przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w zakresie ich potrzeb,
- monitorowanie programów nadawców publicznych pod kątem udziału w tych programach audycji adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- popieranie idei szkolenia i poszerzania warsztatu merytorycznego dziennikarzy wymienionych grup

KRRiT jako regulator rynku elektronicznego nie może ustalać zasad realizacji przez media publiczne audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym. Zgodnie z wolą ustawodawcy samodzielność programowa nadawcy została usankcjonowana w ustawie *o radiofonii i telewizji*. Audycje klasyfikowane jako przeznaczone dla mniejszości podlegają ustalonym kryteriom, a nadawcy stosują standardy audycji spełniające ogólne wymagania profesjonalizmu i rzetelności dziennikarskiej. W okresie objętym *Raportem* poza prowadzeniem rutynowych działań wynikających z ustawy *o radiofonii i telewizji* KRRiT opracowała na potrzeby działań służących zapewnieniu mniejszościom narodowym i etnicznym właściwego dostępu do skierowanych do nich audycji definicję „audycji adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych oraz audycji w języku regionalnym”, która została zaakceptowana przez Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych (stanowisko Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych z dnia 24 lutego 2010 roku). W myśl tego stanowiska KRRiT w podejmowanych działaniach za audycje adresowane do mniejszości narodowych i etnicznych uznaje takie, które spełniają łącznie wymienione warunki:

- w całości poświęcone są problematyce dotyczącej mniejszości narodowych, etnicznych i społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- przedstawiciele mniejszości narodowej lub etnicznej nie tylko biorą udział, ale sami mówią o sobie i o swoich sprawach,
- wyraźnym adresatem jest konkretna mniejszość narodowa lub etniczna, czy społeczność posługująca się językiem regionalnym,
- realizowane są w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub w języku regionalnym,
- redagowane są przez zespół złożony z przedstawicieli zainteresowanej mniejszości narodowej, etnicznej lub społeczności posługującej się językiem regionalnym.

W ramach prowadzonych działań KRRiT prowadzi na bieżąco konsultacje z przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w zakresie ich potrzeb i postulatów dotyczących mediów publicznych.

2. Ustęp 1 nie wyklucza prawa Stron do poddania procedurze koncesjonowania – wykluczającej dyskryminację i opartej o obiektywne kryteria – rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych lub przedsiębiorstw kinematograficznych.

Zgodnie z art. 33 ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. *o radiofonii i telewizji* (Dz. U. z 2011 r. Nr 43, poz. 226, późn. zm.), rozpowszechnianie programów radiowych i telewizyjnych, z wyjątkiem mediów publicznych, wymaga uzyskania koncesji. Organem właściwym w sprawach koncesji jest Przewodniczący Krajowej Rady, który podejmuje decyzję na podstawie uchwały Krajowej Rady. Ponadto istotne znaczenie z punktu widzenia mniejszości narodowych i etnicznych ma zapis art. 39b wspomnianej ustawy, na mocy którego stowarzyszenia i fundacje - w ramach realizacji celów statutowych oraz kościelne lub wyznaniowe osoby prawne kościoła lub związku wyznaniowego o uregulowanej w ustawie sytuacji prawnej, mają możliwość wystąpienia do Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji o uznanie za nadawcę społecznego. Nadawca społeczny jest zwolniony z opłat za udzielenie lub zmianę koncesji.

Z możliwości emisji audycji radiowych adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w okresie objętym *Raportem* korzystało siedmiu niepublicznych nadawców radiowych. Były to: Białoruskie Radio „Racja”, Radio „Kaszëbë”, Radio „Park FM” z Kędzierzyna-Koźła, Radio Bon Ton z Chełma, Radio Orthodoxy z Białegostoku, Twoje Radio Włodawa i Radio „Vanessa” z Raciborza (w 2011 r. Radio Plus Opole).

Ponadto od 2006 r. z Raciborza audycje za pośrednictwem internetu nadaje Polsko-Niemieckie Radio Internetowe „Mittendrin” prowadzone przez Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców województwa śląskiego. Od czerwca 2011 r. w Gorlicach audycje w języku łemkowskim emituje także Łemkowskie Radio Internetowe Stowarzyszenia „RUSKA BURSA” (używające obecnie nazwy Radio Internetowe Ruskiej Bursy „LEM.fm”).

Białoruskie Radio „Racja” jest niepubliczną stacją radiową nadającą z Białegostoku program w języku białoruskim. Swoje audycje stacja kieruje do mieszkańców zachodniej części Republiki Białoruś oraz do białoruskiej mniejszości narodowej w Polsce. Na antenie dominują informacje, publicystyka, audycje o charakterze społeczno-kulturalnym oraz

muzyka. Stacja nadawała swój program w latach 1999 – 2002. W 2002 r. radio zawiesiło emisję z przyczyn finansowych. Ponownie nadawanie audycji rozpoczęto w lutym 2006 r. Działalność radia jest wspierana ze środków budżetu państwa. Audycje Radia „Racja” można odbierać w Białymstoku i okolicach oraz przez internet. Białoruskie Radio „Racja” odbierane jest również poza województwem podlaskim (zachodnia część Republiki Białoruś).

Radio „Kaszëbë” jest niepubliczną stacją radiową nadającą swój program z Władysławowa (województwo pomorskie). Radio nadaje audycje od grudnia 2004 r. Od tego czasu udział stacji w regionalnym rynku radiowym wzrósł o 164%, czyniąc ją najchętniej słuchaną stacją lokalną na Pomorzu. Zasięg stacji obejmuje mieszkańców powiatów puckiego, wejherowskiego, kartuskiego, kościerskiego, części powiatów bytowskiego, chojnickiego i lęborskiego oraz Trójmiasta. Jednocześnie stale rozbudowywana jest sieć nadajników oraz wzmacniany jest sygnał, aby swoim zasięgiem dotrzeć do jeszcze większej liczby mieszkańców Pomorza. Blisko od 40 % do 60% czasu antenowego zajmują audycje emitowane w języku kaszubskim. Program radia ma charakter uniwersalny, dominują audycje o charakterze informacyjnym, publicystycznym, kulturalnym, rozrywkowym i edukacyjnym. Większość audycji rozgłośnia poświęca szeroko pojętej tematyce lokalnej. Ponadto na antenie Radia „Kaszëbë” prezentowana jest twórczość muzyczna wykonywana w języku kaszubskim. Działalność radia od roku 2006 wspierana jest ze środków Rządu Rzeczypospolitej Polskiej. Audycje radia są dostępne dla słuchaczy również za pośrednictwem internetu.

Na antenie prywatnego Radia „Vanessa” nadającego program z Raciborza ukazuje się od 1997 r. raz w tygodniu 25 minutowy program - Die deutsche Stimme (emitowany uprzednio pod nazwą Die deutsche stimme aus Ratibor). Program realizowany przez osoby związane z Towarzystwem Społeczno-Kulturalnym Niemców Województwa Śląskiego zawiera reportaże z życia mniejszości niemieckiej, wiadomości lokalne, życzenia i muzykę. W 2011 r. audycja nadawana była na antenie niepublicznego Radia Plus Opole. Audycja dostępna jest również, na antenie Polsko-Niemieckiego Radia Internetowego „Mittendrin”.

Radio „Park FM” emituje cotygodniowy polsko-niemiecki koncert życzeń pn. Kaffeeklatsch. Audycja ta jest formą pośrednią pomiędzy audycją publicystyczną i muzyczną. W ramach audycji emitowane są materiały dziennikarskie dotyczące wydarzeń istotnych dla życia mniejszości niemieckiej oraz krótkie formy reportażowe dotyczące istotnych dla niej spraw. Integralną częścią audycji jest również koncert życzeń.

Na antenie Radio Orthodoxia z Białegostoku nadawana jest audycja w języku ukraińskim „Ukraińskie Słowo”, w której poruszane są kwestie dotyczące tradycji, kultury, języka wiary

oraz historii społeczności ukraińskiej Podlasia, a także innych regionów zamieszkiwanych przez mniejszość ukraińską. Audycje te prezentowane są w paśmie cotygodniowym przez 20 minut. Radio Orthodoxya swoim zasięgiem obejmuje Białystok i jego okolice. Jest również dostępne w internecie. Na falach Radia Orthodoxya oraz stacji Twoje Radio Włodawa i Radia Bon Ton z Chełma w okresie objętym *Raportem* emitowana była również audycja radiowa w języku ukraińskim *Dzwony Chołmszczyzny i Podlaszszia* przygotowana przez Towarzystwo Ukraińskie w Lublinie. Audycję tą emitowano również na falach internetowego radia prawosławnej diecezji lubelsko-chełmskiej.

Nowym aspektem działalności medialnej środowisk mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym jest emisja audycji telewizyjnych na antenach nadawców niepublicznych. W 2011 r. na antenie satelitarnej telewizji CSBTV nadawany był kaszubskojęzyczny magazyn *Domôcëzna* przygotowany przez Stowarzyszenie „Ziemia Pucka”. W okresie objętym *Raportem* na antenie CSBTV oraz satelitarnej telewizji TVS nadawany był także niemieckojęzyczny magazyn *Schlesien Journal* opracowany przez Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce. Programy w języku kaszubskim nadawane są także na antenie lokalnych telewizji TVT Teletronik z Kartuz i Twoja Telewizja Morska z Wejherowa.

Informację o dotowanych z budżetu Państwa w 2011 r. audycjach dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym nadawanych na antenach nadawców niepublicznych oraz o wysokości wsparcia przekazanego z budżetu ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych na ich realizację prezentują poniższe tabele.

Audycje dla mniejszości narodowych, etnicznych i społeczności posługującej się językiem regionalnym nadawane w niepublicznych stacjach radiowych i telewizyjnych w 2011 r.					
Rozgłośnie niepubliczne (w tym radia internetowe)	język				
	białoruski	ukraiński	niemiecki	łemkowski	kaszubski
	liczba godzin w roku				
Białoruskie Radio Racja	381 + powtórki	-	-	-	-
Radio Bon Ton w Chełmie	-	17	-	-	-
Radio Orthodoxya w Białymstoku	-	17	-	-	-
Twoje Radio Włodawa	-	17	-	-	-
Prawosławne Radio Internetowe Diecezji Lubelsko-Chełmskiej	-	17	-	-	-
Radio Park FM	-	-	52	-	-
CSB TV (Cassubia TV)	-	-	19	-	26+powtórki
Radio Mittendrin	-	-	303-307	-	-
Radio Plus Opole	-	-	47,5	-	-
Internetowe Radio Ruskiej Bursy	-	-	-	5136	-
Radio Kaszëbë	-	-	-	-	4524 + 260 w sezonie letnim + audycja Studio Letnie bez stałej ramówki
SUMA	381	68	454	5136	4810

Koszty produkcji audycji dla mniejszości narodowych, etnicznych i społeczności posługującej się językiem regionalnym nadawanych w niepublicznych stacjach radiowych i telewizyjnych w 2011 r.			
Nazwa stacji radiowej lub telewizyjnej	Nazwa audycji	Łączny roczny koszt produkcji audycji	Wysokość dotacji MSWiA
Radio Racja	Z Podlasia Rodem	32.240	244.998,80
	Podlaski Tydzień	32.240	
	Podlaski Koncert Życzeń	96.720	
	Kultura bez Granic	32.240	
	Audycja Kulturalna dla Młodzieży	16.120	
	Literatura dla młodzieży	12.896	
	Audycja krajoznawcza	16.120	
Radio Park FM	Kaffeeklatsch	94.122,24	35.000
CSB TV (Cassubia TV)	Schlesien Journal	363.038,72	70.000
	Domôcëzna	104.000	83.000
Radio Plus Opole	Die Deutsche Stimme	51.700	60.000
Radio Mittendrin	Mittendrin	5.200	
	Die Deutsche Stimme		
	Präsent		
	Serwis informacyjny		
	Kalendarium		
	Top10		
	Polsko-niemieckie osobistości		
	Wieczór z gwiazdą		
Deutsche Nachrichten			
Radio Bon Ton	Dzwony Chełmszczyzny i Podlasia	64.000	60.000
Radio Orthodoxia w Białymstoku			
Twoje Radio Włodawa			
Prawosławne Radio Internetowe Diecezji Lubelsko-Chełmskiej			
Internetowe Radio Ruskiej Bursy		100.000	100.000
Radio Kaszëbë	Klaprë ë pludrë	239.200	300.000
	Na widnikù Kaszëbë	239.200	
	Gòspòda Radia Kaszëbë	129.400	
	Klëka	60.000	
	Czas młodëch talentów	23.920	
	Studio letnie	22.200	
	Mobilne studio w ramach Klaprë ë pludrë	32.200	
	SUMA		

3. Strony nie będą zabraniać tworzenia i wykorzystywania przez osoby należące do mniejszości narodowych drukowanych środków przekazu. W ramach uregulowań prawnych odnoszących się do rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych zapewnią, na ile to możliwe, oraz uwzględniając postanowienia ustępu 1, że osoby należące do mniejszości narodowych będą miały możliwość tworzenia i używania ich własnych środków przekazu.

Należy przypomnieć, o czym była już mowa przy okazji komentarza do art. 5 ust. 1, że zgodnie z przepisami art. 18 ust. 2 pkt 3 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych

oraz o języku regionalnym, organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości, a środkami tymi mogą być w szczególności dotacje celowe lub podmiotowe na wydawanie książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku. Obecnie realizacją przepisów art. 18 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* zajmuje się Minister Administracji i Cyfryzacji, będący ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Podobnie jak wcześniej Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji Minister AiC stara się, aby każda z mniejszości narodowych i etnicznych mogła korzystać przynajmniej z jednego własnego czasopisma (w języku ojczystym lub polskim, przy czym preferowane są pisma w języku ojczystym). Koszty wydawnicze pokrywane są wówczas prawie w całości z budżetu państwa.

Niektóre mniejszości wydają więcej niż jedno czasopismo. Liczba czasopism mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce jest generalnie stabilna, z niewielką tendencją wzrostową. Tytuły najważniejszych czasopism zostały wymienione w części I pkt 5 *Raportu*, przy charakterystyce poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych.

Prawie wszystkie czasopisma mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym dotowane są z budżetu państwa przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. W roku 2011 wydawnictw tych było 42. Ogólna kwota w budżecie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, przeznaczona na ich ukazywanie się wyniosła w 2011 r. 3.715.885,56 zł (ok. 846.732 EURO). Dzięki dotacjom Ministra ukazują się min. 3 tygodniki, z których dwa wydawane są wyłącznie w językach mniejszości, jeden zaś dwujęzycznie oraz jeden dwutygodnik wydawany w języku mniejszości. Pozostałe tytuły to miesięczniki, dwumiesięczniki, kwartalniki, półroczniki i roczniki.

4. W ramach swoich systemów prawnych, Strony przyjmą stosowne środki w celu ułatwienia osobom należącym do mniejszości narodowych dostępu do środków przekazu oraz w celu wspierania tolerancji i ułatwienia pluralizmu kulturowego.

Przyjęte uregulowania prawne gwarantują odbiorcom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych oraz posługującym się językiem regionalnym dostęp do

adresowanych do nich audycji emitowanych na falach publicznej radiofonii i telewizji. Programy o i dla mniejszości narodowych i etnicznych są stale obecne w telewizji i radiofonii publicznej.

a) Audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w radiofonii i telewizji publicznej

W okresie objętym niniejszym *Raportem* spółki radiofonii i telewizji publicznej nadal rozpowszechniały audycje uwzględniające potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

• **Mniejszość białoruska**

W omawianym okresie w programie oddziału terenowego TVP w Białymstoku ukazywała się dwa razy w tygodniu adresowana do mniejszości białoruskiej 20 minutowa audycja *Tydzień Białoruski* (wydanie premierowe w niedzielę, powtórka we środy) Tworzono ją w języku białoruskim z napisami w języku polskim. Audycje dla mniejszości białoruskiej były także obecne w programie Radia Białystok. Cykliczną audycję, *Pad znakam Pahoni* rozpowszechniano codziennie, a audycje *Przed wejściem do cerkwi* i *Pažadalnaja piesnia* – raz w tygodniu. Wymienione audycje tworzone były w języku białoruskim.

• **Mniejszość litewska**

Audycje dla mniejszości litewskiej były nadal obecne w programie oddziału terenowego TVP w Białymstoku i Radia Białystok. W programie telewizyjnym ukazywała się co tydzień 7 minutowa audycja, *Panorama Litewska* nadawana w języku litewskim z napisami w języku polskim. Radio Białystok nadawało 3 razy w tygodniu *Litewski magazyn*.

• **Mniejszość niemiecka**

Audycje dla mniejszości niemieckiej oferowały oddziały terenowe TVP w Katowicach i Opolu oraz rozgłośnie regionalne Polskiego Radia w Katowicach, Olsztynie, Opolu i Szczecinie. Oddziały terenowe w Katowicach i Opolu nadawały magazyn w języku niemieckim, *Schlesien Journal*, który ukazywał się w programie raz w tygodniu. Radio Katowice w ofercie programowej miało dwujęzyczny dwutygodnik, *Górnośląski magazyn mniejszości niemieckiej Pojednanie i Przyszłość* tworzony przez Niemiecką Wspólnotę „Pojednanie i Przyszłość” oraz dwutygodnik w języku niemieckim *Präsent* tworzony przez Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego. W programie Radia Olsztyn ukazywał się co tydzień magazyn kulturalno-informacyjny *Allensteiner Welle* tworzony w języku niemieckim. Rozgłośnia regionalna w Opolu nadawała w każdą niedzielę

magazyn publicystyczno-kulturalny *Nasz Heimat*, 5 razy w tygodniu magazyn informacyjny *Śląskie Wiadomości* oraz od grudnia 2010 r. raz w tygodniu magazyn kulturalny, *Kulturviertel*. Pierwsza z audycji była tworzona w języku niemieckim i polskim, a dwie pozostałe – tylko w języku niemieckim.

- **Mniejszość romska**

Audycje dla mniejszości romskiej były obecne w programie rozgłośni regionalnej Polskiego Radia w Koszalinie. Rozpowszechniała ona raz w tygodniu *Magazyn romski* i *serwis romski*. W grudniu w Radiu Opole pojawiła się dla tej mniejszości nowa, cykliczna, cotygodniowa audycja *Romano Drom*. Tworzono ją w języku romskim i polskim. Do września 2011 r. oddział terenowy TVP w Białymstoku rozpowszechniał dwa razy w miesiącu (emisja premierowa w niedzielę, powtórka w środę) 7 minutową audycję – *My Romowie* – redagowaną w języku polskim i romskim.

- **Mniejszość rosyjska**

Do września 2011 r. dla mniejszości rosyjskiej w programie oddziału terenowego TVP w Białymstoku nadawano dwa razy w miesiącu (emisja premierowa w niedzielę, powtórka w środę) 7,5 minutowy magazyn, *Rosyjski Głos*. Audycję tworzono w języku rosyjskim z napisami w języku polskim²⁰. Żadna z publicznych rozgłośni regionalnych nie rozpowszechniała audycji dla mniejszości rosyjskiej.

- **Mniejszość tatarska**

Cykliczną audycję pt. *Podlaski Orient* adresowaną do mniejszości tatarskiej miał w swoim programie do września 2011 r. oddział terenowy TVP w Białymstoku. Trwającą 7,5 minuty audycję tworzono w języku polskim i nadawano raz w miesiącu oraz raz w miesiącu powtarzano (emisja premierowa w niedzielę, powtórka w środę).

- **Mniejszość ukraińska**

Cykliczne audycje dla mniejszości ukraińskiej rozpowszechniały w swoich programach oddziały terenowe Telewizji Polskiej S.A. w Białymstoku i Olsztynie oraz rozgłoszenie regionalne w Białymstoku, Koszalinie, Krakowie, Olsztynie, Rzeszowie i Szczecinie. W programie oddziału terenowego TVP w Białymstoku ukazywała się dwa razy w tygodniu 10 minutowa audycja, *Przegląd Ukraiński* (emisja premierowa w niedzielę, powtórka w środę). Program był emitowany w języku ukraińskim z napisami w języku polskim. W programie oddziału w Olsztynie ukazywała się co dwa tygodnie audycja

²⁰ Emisja audycji została wznowiona w styczniu 2012 r., produkowana przez producenta zewnętrznego, sponsorowana. Planowane miejsce w układzie ramowym 2012 r. - pierwsza niedziela miesiąca godz. 8.15, powtórka poniedziałek godz.17.35.

premierowa, *Ukraińskie Wieści*, którą następnie kilkakrotnie powtarzano. Rozgłośnia regionalna Polskiego Radia w Białymstoku oferowała tej mniejszości 3 razy w tygodniu magazyn, *Ukraińska Dumka*. W Radiu Rzeszów nadawano w każdy czwartek magazyn, *Skrynia* oraz od poniedziałku do czwartku magazyn informacyjny *Wiadomości dla Ukraińców*. Rozgłośnia regionalna Polskiego Radia w Olsztynie rozpowszechniała w każdą niedzielę magazyn *Od niedzieli do niedzieli* oraz z nadajnika w Miłkach codzienną audycję informacyjną i audycję *Ukraińcy w świecie. Świat o Ukrainie*. Audycje tworzone w języku ukraińskim. Rozgłośnia regionalna w Koszalinie miała w programie niedzielnym serwis i magazyn dla mniejszości ukraińskiej. Radio Kraków rozpowszechniało cykliczną audycję – *Kermesz* w języku ukraińskim. W programie Radia Szczecin od 27 czerwca 2010 r. zaczęła się ukazywać raz w tygodniu audycja w języku polskim i ukraińskim, *Posydenki*.

Ze względu na to, że mniejszość ukraińska żyje w Polsce w dość dużym rozproszeniu Telewizja Polska S.A. rozpowszechniała audycje adresowane do tej mniejszości także w części wspólnej programów regionalnych (TVP INFO). W programie ukazywał się raz w miesiącu 23 minutowy magazyn informacyjny *Telenowyny*, nadawany w języku ukraińskim z napisami w języku polskim. Następnie emitowano powtórki magazynu.

Cykliczną audycję dla mniejszości ukraińskiej i łemkowskiej miało w swoim programie także Radio Wrocław. Audycja dla tych dwu mniejszości – *Sami swoi* – tworzona była w języku ukraińskim, łemkowskim i polskim. Audycje ukazywały się raz w tygodniu.

- **Język regionalny**

Audycje w języku kaszubskim ukazywały się w programie oddziału terenowego TVP w Gdańsku oraz w programach Radia Gdańsk i Radia Koszalin. W programie oddziału w Gdańsku do października 2010 r. obecna była audycja *Rodno zemia*, która w styczniu ukazywała się raz w tygodniu, a od lutego do października 2010 r. – co dwa tygodnie. Magazyn *Tede jo* tworzony w języku kaszubskim i polskim w 2010 r. ukazywał się nieregularnie, w styczniu – raz w tygodniu, w okresie wiosennym i jesiennym – co dwa tygodnie, w okresie letnim – raz w miesiącu. Od pierwszego półrocza 2011 r. magazyn ponownie ukazywał się co dwa tygodnie (w niedziele o godz. 8.05 wydanie premierowe) i był dwa razy powtarzany (niedziela godzina 17.00; wtorek godz. 17.00). Magazyn adresowany jest do Kaszubów, poświęcony ich tradycji i kulturze oraz problematyce gospodarczej. Czas jednostkowej audycji wynosi ok. 10 min. Audycja ukazuje się na antenie od listopada 2008 roku. W programie Radia Gdańsk raz w tygodniu nadawano *Magazyn Kaszubski*, a od poniedziałku do piątku audycję publicystyczną *Kleka* i audycję informacyjną *Kleka skrót*. Audycje tworzone w języku kaszubskim. W programie Radia Koszalin obecny był raz

w tygodniu *Magazyn kaszubski*, serwis kaszubski, lekcja języka kaszubskiego oraz prognoza pogody. *Magazyn kaszubski* był raz w tygodniu powtarzany.

Należy także wskazać, że w omawianym okresie, z inicjatywy Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji odbyły się kursy dla dziennikarzy realizujących audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych.

Na antenach niektórych ośrodków regionalnych Telewizji Polskiej S.A i Polskiego Radia S.A emitowane są audycje cykliczne prezentujące odbiorcom wywodzącym się głównie spoza mniejszości kulturę i tradycje zamieszkujących Polskę mniejszości narodowych i etnicznych. Wśród tego typu audycji wymienić należy np. nadawaną na antenie Polskiego Radia Kraków audycję *Na wschód od zachodu*, przygotowywany w szczecińskim oddziale TVP magazyn *Pomerania Ethnica* czy też emitowany na antenach oddziałów regionalnych TVP magazyn *Etniczne klimaty*.

Pojedyncze audycje adresowane do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, a także dotyczące istotnych dla nich zagadnień emitowane były także poza opisanymi powyżej cyklami.

Informacje o zrealizowanej liczbie godzin audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w Rozgłośniach Regionalnych Polskiego Radia i oddziałach TVP w okresie objętym *Raportem* przedstawiają poniższe tabele.

Spółki Radiofonii Publicznej	Liczba godzin 2007 rok	Liczba godzin 2008 rok	Liczba godzin 2009 rok	Liczba godzin 2010 rok	Liczba godzin 2011 rok
1. Radio Białystok S.A.	286	286	286	260	286
2. Radio Gdańsk S.A.	142	119	105	92	99
3. Radio Katowice S.A.	43,9	23	17,9	35,8	82
4. Radio Koszalin S.A.	95,5	76,3	82	78,1	82
5. Radio Kraków S.A.	53	15	17	26	32
6. Radio Lublin S.A.	12,3	0	0,5	0	0
7. Radio Olsztyn S.A.	187	48	178,5	186,5	48
8. Radio Opole PRO FM S.A.	145	118	159	113	131
9. Radio Rzeszów S.A.	143	139	141	147	148
10. Radio Szczecin S.A.	12	2	2	61	14
11. Warszawa - Radio dla Ciebie S.A.	454	1112	619	0	0
12. Radio Wrocław S.A.	26	10	10	10	5

Telewizja Polska S.A. – oddziały terenowe	Liczba godzin 2007 rok	Liczba godzin 2008 rok	Liczba godzin 2009 rok	Liczba godzin 2010 rok	Liczba godzin 2011 rok
1. Białystok	166,4	37	55,2	70,7	71,9
2. Bydgoszcz	5,9	4,2	6,2	8	9,1
3. Gdańsk	34	37,6	39,3	28,6	23,5
4. Gorzów Wielkopolski	5,9	4,2	6,2	8	10,2
5. Katowice	15,5	14,2	16,3	14,4	16,8
6. Kielce	5,9	4,2	6,2	8	9,1
7. Kraków	17	7,4	9	8	9,1
8. Lublin	5,9	4,2	6,2	8	9,1
9. Łódź	5,9	4,2	6,2	8	9,1
10. Olsztyn	17,2	17,7	17,6	16,6	24
11. Opole	25,1	23,4	33,2	31,2	32,7
12. Poznań	5,9	4,2	6,2	8	9,1
13. Rzeszów	5,9	4,5	6,9	8	9,4
14. Szczecin	5,9	4,2	6,2	8	9,1
15. Warszawa	5,9	4,2	6,2	8	9,1

b) Finansowanie audycji dla mniejszości na narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym ze środków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji

O sposobie dystrybucji środków między poszczególne oddziały terenowe Polskiego Radia S.A i Telewizji Polskiej S.A decydują samodzielnie zarządy spółek. Podział ten dokonywany jest w planie ekonomiczno – finansowym spółek w oparciu o algorytm stosowany od 2006 roku, uwzględniający m.in. wielkość kosztów stałych, zasięg nadawania, ilość nadajników, szacowaną ilość odbiorców, ponoszone koszty emisji, jak również zgłoszone przez jednostki plany programowo – finansowe w zakresie audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych.

W latach 2007-2008 Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji w ramach środków określonych na pokrycie kosztów realizacji misji, o której mowa w art. 21 ust. 1 ustawy *o radiofonii i telewizji*, wyodrębniała środki na finansowanie kosztów bezpośrednich tworzenia tych audycji w programach regionalnych radiofonii regionalnej oraz oddziałów terenowych Telewizji Polskiej S.A. oraz środki na koszty realizowanego przez Radio Olsztyn S.A. programu dla mniejszości ukraińskiej.

Koszty tworzenia tych audycji poniesionych przez nadawców w latach 2007-2008 przedstawiają się następująco (w tys.zł):

Nadawca publiczny	Koszty audycji dla mniejszości w tys. zł	
	2007 rok	2008 rok
1) Radio Białystok S.A.	560	490
2) Radio Gdańsk S.A.	249	272
3) Radio Katowice S.A.	87	78
4) Radio Kielce S.A.	16	60
5) Radio Koszalin S.A.	80	28
6) Radio Kraków S.A.	52	24
7) Radio Lublin S.A.	16	5
8) Radio Olsztyn S.A.	227	231
z tego:		
8.1) program regionalny	46	61
8.2) program lokalny dla mniejszości ukraińskiej	181	170
10) Radio Opole S.A.	208	182
11) Radio Rzeszów S.A.	116	116
12) Radio Szczecin S.A.	14	8
13) Radio Wrocław S.A.	19	6
14) Telewizja Polska S.A.	1.029	1.333

Przy podziale środków na lata 2009-2011 Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji nie wydzielała wpływów abonamentowych na finansowanie kosztów tworzenia tych audycji w programach regionalnych spółek radiofonii regionalnej i oddziałów terenowych Telewizji Polskiej S.A. Nadawcy publiczni mają jednak obowiązek realizowania tych audycji ze środków abonamentowych otrzymywanych na finansowanie kosztów realizowanej misji publicznej (w przedłożonym KRRiT projekcie Planu finansowo-programowego TVP S.A na 2012 r. uwzględniono przeznaczenie środków w wysokości 1.000.000 zł na finansowanie audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz w języku regionalnym w programach regionalnych oddziałów terenowych TVP). Wydatki i koszty poniesione w 2009 roku na tworzenie audycji dla mniejszości narodowych, etnicznych i społeczności posługującej się językiem regionalnym wykazane w sprawozdaniach rocznych zarządów spółek radiofonii i telewizji publicznej ze sposobu wykorzystania środków, o których mowa w art. 31 ust. 1 i 2 ustawy o radiofonii i telewizji przedstawiały się następująco:

Spółki radiofonii i telewizji publicznej	Wydatki (w tys. zł)	w tym:		
		finansowane ze środków uzyskanych z KRRiT	Koszty (w tys. zł)	finansowane ze środków uzyskanych z KRRiT
1.	2.	2.a	3.	3.a
1. Radio Białystok S.A.	226,6	226,6	422,7	422,7
2. Radio Gdańsk S.A.	292,0	-	292,0	-
3. Radio Katowice S.A.	20,1	20,1	22,3	22,3
4. Radio Koszalin S.A.	23,9	23,9	23,9	23,9
5. Radio Kraków S.A.	19,2	19,2	19,2	19,2
6. Radio Olsztyn S.A.	250,7	250,7	244,8	244,8
z tego:				
6.1) program regionalny	59,0	59,0	58,6	58,6
6.2) program lokalny dla mniejszości ukraińskiej	191,7	191,7	186,2	186,2
7. Radio Opole S.A.	137,9	137,9	137,9	137,9
8. Radio Rzeszów S.A.	81,6	81,6	81,6	81,6
9. Radio Szczecin S.A.	13,5	13,5	13,5	13,5
10. Radio Wrocław S.A.	4,4	4,4	4,8	4,8
11. Razem spółki regionalne	1.069,9	777,9	1.262,7	970,7
12. Telewizja Polska S.A.	2.499,2	1.726,7	1.301,2	783

Wydatki i koszty poniesione w 2010 roku na audycje dla mniejszości narodowych, etnicznych i społeczności posługującej się językiem regionalnym przedstawiały się następująco:

Spółki radiofonii i telewizji publicznej	Wydatki (w tys. zł)	w tym:		
		finansowane ze środków uzyskanych z KRRiT	Koszty (w tys. zł)	finansowane ze środków uzyskanych z KRRiT
1.	2.	2.a	3.	3.a
1. Radio Białystok S.A.	540,3	540,3	508,3	508,3
2. Radio Gdańsk S.A.	183,0	133,2	179,0	133,2
3. Radio Katowice S.A.	14,0	14,0	16,4	16,4
4. Radio Koszalin S.A.	30,6	30,6	30,6	30,6
5. Radio Kraków S.A.	18,7	18,7	18,7	18,7
6. Radio Olsztyn S.A.	253,3	253,3	252,9	252,9
z tego:				
6.1) program regionalny	58,1	58,1	58,1	58,1
6.2) program lokalny dla mniejszości ukraińskiej	195,2	195,2	194,8	194,8
7. Radio Opole S.A.	121,6	121,6	141,7	141,7
8. Radio Rzeszów S.A.	160,0	160,0	160,0	160,0
9. Radio Szczecin S.A.	16,0	16,0	16,0	16,0
10. Radio Wrocław S.A.	4,5	4,5	4,9	4,9
11. Razem spółki regionalne	1 342,0	1 292,2	1 328,5	1 282,7
12. Telewizja Polska S.A. w Warszawie	394,1	394,1	829,6	453,4

Natomiast w 2011 r. koszty audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym przedstawiały się następująco:

Spółki radiofonii i telewizji publicznej	Koszty (w tys.zł)	w tym: koszty finansowane ze środków uzyskanych z KRRiT
1. Radio Białystok S.A.	536,3	536,3
2. Radio Gdańsk S.A.	223,3	216,4
3. Radio Katowice S.A.	16,8	16,8
4. Radio Koszalin S.A.	26,2	26,2
5. Radio Kraków S.A.	25,4	25,4
6. Radio Olsztyn S.A.	226,1	226,1
z tego:		
a) program regionalny	61,0	61,0
b) program z nadajnika w Miłkach dla mniejszości ukraińskiej	165,1	165,1
7. Radio PRO FM Opole S.A.	160,5	160,5
8. Radio Rzeszów S.A.	68,8	68,8
9. Radio Szczecin S.A.	16,4	16,4
10. Radio Wrocław S.A.	6,3	6,3
Razem spółki regionalne	1.306,2	1.299,3
Telewizja Polska S.A.	649,7	379,4

Artykuł 10

1. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnego używania, bez jakiegokolwiek ingerencji, jego/jej języka mniejszości, zarówno prywatnie, jak i publicznie, ustnie oraz pisemnie.

Zgodnie z przepisem art. 27 *Konstytucji* językiem urzędowym w Rzeczypospolitej Polskiej jest język polski. Jednocześnie jednak w *Konstytucji* zostało zapisane, że przepis ten nie narusza praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych umów międzynarodowych. Z kolei przepis art. 35 *Konstytucji* zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka.

Zasady wyrażone w *Konstytucji* rozwija ustawa z dnia 7 października 1999 r. *o języku polskim* (Dz.U. z 2011 r. Nr 43, poz. 224 z późn. zm.), której przepis art. 2 pkt 2 stanowi, iż postanowienia ustawy nie naruszają praw mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Jednocześnie przepis art. 8 ust. 1 i 2 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* przewiduje, że osoby należące do mniejszości mają prawo do

swobodnego posługiwania się językiem mniejszości w życiu prywatnym i publicznie oraz do rozpowszechniania i wymiany informacji w języku mniejszości.

Pozytywne odniesienia do używania języka mniejszości prywatnie i publicznie znajdują się w traktatach, zawartych przez Rzeczpospolitą Polską z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Republiką Białoruś i Republiką Litewską.

2. Na obszarach zamieszkałych tradycyjnie lub w znaczącej ilości przez osoby należące do mniejszości narodowej, o ile osoby te tego sobie zażyczą, i tam, gdzie takie życzenie odpowiada rzeczywistym potrzebom, Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, warunki, które umożliwią używanie języka mniejszości w stosunkach pomiędzy tymi osobami a organami administracyjnymi.

Zasady dotyczące używania języka mniejszości przed urzędami zostały wprowadzone ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Zgodnie z art. 9 ustawy język mniejszości może być używany, jako język pomocniczy, przed organami gminy. Przy czym z uprawnienia tego mogą korzystać tylko mieszkańcy gmin, w których liczba mieszkańców należących do mniejszości jest nie mniejsza niż 20 % ogólnej liczby mieszkańców gminy i które zostały wpisane do Urzędowego Rejestru Gmin, w których używany jest język pomocniczy. Możliwość używania języka pomocniczego oznacza, że osoby należące do mniejszości mają prawo do zwracania się do organów gminy w języku pomocniczym w formie pisemnej lub ustnej (dopuszcza się wniesienie podania w języku pomocniczym) oraz uzyskiwania, na wyraźny wniosek, odpowiedzi także w języku pomocniczym, w formie pisemnej lub ustnej, przy czym procedura odwoławcza odbywa się wyłącznie w języku urzędowym.

Wpisu do rejestru dokonuje, prowadzący go minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, na podstawie wniosku rady gminy. Ustawa określa procedurę, która powinna zostać spełniona, by gmina została wpisana do rejestru. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił sposób prowadzenia rejestru oraz wzór wniosku o wpisanie do tego rejestru. Zgodnie z przepisem art. 10 ust. 5 ustawy, na odmowę dokonania przez Ministra wpisu do prowadzonego przez niego rejestru, radzie gminy przysługuje skarga do sądu administracyjnego. Ustawa przewiduje też, że wykreślenie gminy z rejestru może się odbyć wyłącznie na wniosek rady gminy.

Ustawa wprowadziła mechanizm, który ma zachęcać pracowników samorządowych do uczenia się języków pomocniczych i w efekcie zapewniać wysoką jakość obsługi osób należących do mniejszości w ich językach ojczystych. Zgodnie z art. 11 ust. 1 ustawy w gminie wpisanej do rejestru pracownikom zatrudnionym w urzędzie gminy, w jednostkach pomocniczych gminy oraz w gminnych jednostkach i zakładach budżetowych może być przyznany dodatek z tytułu znajomości języka pomocniczego. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił wykaz dyplomów, zaświadczeń i certyfikatów potwierdzających znajomość języków mniejszości.

Urzędowy Rejestr Gmin, w których jest używany język pomocniczy zaczął funkcjonować z chwilą wpisania do niego pierwszej gminy, tj. w dniu 25 stycznia 2006 r. Pierwszą gminą wpisaną do tego rejestru była gmina Radłów w województwie opolskim, a językiem pomocniczym język niemiecki. Według stanu na dzień 31 grudnia 2011 r. rejestr obejmował 30 gmin, w tym sześć gmin województwa podlaskiego (w jednej językiem pomocniczym jest język litewski, w pięciu pozostałych – białoruski), dwie gminy województwa pomorskiego (w których językiem pomocniczym jest język kaszubski) oraz dwadzieścia dwie gminy województwa opolskiego z językiem pomocniczym niemieckim.

3. Strony zobowiązują się zagwarantować prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do niezwłocznego poinformowania, w języku dla niego/niej zrozumiałym, o przyczynach jego/jej zatrzymania i o wszystkich oskarżeniach wysuniętych przeciwko niemu/niej oraz do obrony przez niego samego/nią samą w tym języku, także, jeśli to konieczne, przy bezpłatnej pomocy tłumacza.

Przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (kpk) (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.) przyznają oskarżonemu i innym osobom biorącym udział w postępowaniu, które nie władają dostatecznie językiem polskim, prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza. I tak, zgodnie z przepisem art. 72 § 1 kpk, oskarżony niewładający w wystarczającym stopniu językiem polskim ma prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza. Zgodnie z § 2 powołanego przepisu, do czynności z udziałem takiego oskarżonego należy wezwać tłumacza. Ponadto, postanowienie o przedstawieniu, uzupełnieniu lub zmianie zarzutów, akt oskarżenia oraz orzeczenie podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie doręcza się takiemu oskarżonemu wraz

z tłumaczeniem; za zgodą oskarżonego można poprzestać na ogłoszeniu przetłumaczonego orzeczenia kończącego postępowanie, jeżeli nie podlega ono zaskarżeniu.

Stosownie do art. 204 kpk, należy wezwać tłumacza, jeżeli zachodzi potrzeba przesłuchania osoby niewładającej językiem polskim. To samo dotyczy sytuacji, gdy istnieje potrzeba przełożenia na język polski pisma sporządzonego w języku obcym lub odwrotnie albo zapoznania się oskarżonego z treścią przeprowadzonego dowodu.

Koszty związane z udziałem w sprawie tłumacza, w zakresie koniecznym dla zapewnienia oskarżonemu prawa do obrony, ponosi Skarb Państwa (art. 619 § 3 kpk).

Artykuł 11

1. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do używania jego/jej nazwiska (patronimika) i imion w języku mniejszości oraz do ich oficjalnego uznania zgodnie z trybem przyjętym w ich ustawodawstwie.

Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych do używania i pisowni swoich imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni języka mniejszości zostało zagwarantowane w art. 7 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, który stwierdza, iż osoby należące do mniejszości mają prawo do używania i pisowni swoich imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni języka mniejszości, w szczególności do rejestracji w aktach stanu cywilnego i dokumentach tożsamości. Zgodnie z ust. 2 tego artykułu imiona i nazwiska osób należących do mniejszości zapisane w alfabecie innym niż alfabet łaciński podlegają transliteracji. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił sposób transliteracji, w taki sposób, aby uwzględnione zostały zasady pisowni języka mniejszości.

Obywatele polscy należący do mniejszości narodowych i etnicznych, mogą dokonywać także zmiany imienia i nazwiska na wersję zgodną z brzmieniem i pisownią języka ojczystego w trybie administracyjnym, w oparciu o ustawę z dnia 17 października 2008 r. *o zmianie imienia i nazwiska* (Dz. U. Nr 220, poz. 1414). Zmiany pisowni imion i nazwisk można dokonywać w Urzędach Stanu Cywilnego właściwych dla miejsca zamieszkania.

Prawo do używania imion i nazwisk w brzmieniu języka mniejszości narodowej jest także zagwarantowane w traktatach o przyjaźni i dobrosąsiedzkich stosunkach z Republiką Federalną Niemiec, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską.

2. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do umieszczenia w jego lub jej języku znaków, napisów i innych informacji o charakterze prywatnym w sposób widoczny dla osób postronnych.

Zgodnie z art. 8 pkt 3 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym osoby należące do mniejszości mają prawo do zamieszczania w języku mniejszości informacji o charakterze prywatnym.

3. W rejonach tradycyjnie zamieszkanym przez znaczną ilość osób należących do mniejszości narodowej, Strony będą starać się, zgodnie z obowiązującym prawem, w tym także tam, gdzie to stosowne, umowami z innymi państwami oraz przy uwzględnieniu ich specyficznych warunków, umieszczać również w języku mniejszości, tradycyjne nazwy lokalne, nazwy ulic i inne oznakowania topograficzne o charakterze publicznym, o ile istnieje tam wystarczające zapotrzebowanie na takie oznakowania.

Zasady używania nazw w językach mniejszości oraz w języku regionalnym zostały wprowadzone ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Zgodnie z art. 12 ust. 1 ustawy dodatkowe tradycyjne nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych oraz nazwy ulic mogą być używane w językach mniejszości. Dodatkowe nazwy mogą być używane jedynie na obszarze gmin wpisanych do rejestru prowadzonego przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Wpisu do tego rejestru minister dokonuje na wniosek rady gminy. Przy czym dodatkowe nazwy mogą być wprowadzone na terenie całej gminy lub w poszczególnych miejscowościach. Nie mogą nawiązywać do nazw z okresu 1933-1945, nadanych przez władze Trzeciej Rzeszy Niemieckiej lub Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Po roku 1933 władze nazistowskie na masową skalę zmieniały nazwy miejscowości, podobną akcją – choć w mniejszym zakresie - przeprowadziły władze radzieckie po 1939 r. Intencją ustawodawcy było uniknięcie nawiązań do jednego lub drugiego totalitaryzmu.

Ustawa przesądza, że dodatkowe nazwy umieszczane są po nazwie w języku polskim i nie mogą być stosowane samodzielnie, a ustalenie dodatkowej nazwy w języku mniejszości następuje zgodnie z zasadami pisowni tego języka (w przepisie tym chodzi w szczególności o oddanie specyficznych dla języka mniejszości znaków diakrytycznych lub właściwego dla niego alfabetu).

Przepis art. 12 ust. 7 ustawy określa warunki, jakie muszą zostać spełnione, aby w języku mniejszości mogła zostać ustalona dodatkowa nazwa miejscowości lub obiektu fizjograficznego. Po pierwsze ustalenie takiej nazwy jest możliwe, jeżeli liczba mieszkańców gminy, należących do mniejszości, jest nie mniejsza niż 20 % ogólnej liczby mieszkańców tej gminy lub gdy za ustaleniem dodatkowej nazwy miejscowości w języku mniejszości opowiedziała się w trakcie konsultacji ponad połowa uczestniczących w nich mieszkańców. Po drugie, wniosek rady gminy musi uzyskać pozytywną opinię Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych.

Zgodnie z art. 13 rada gminy przedstawia wniosek o ustalenie dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości na wniosek mieszkańców gminy należących do mniejszości lub z inicjatywy własnej. W przypadku wniosku dotyczącego nazwy miejscowości zamieszkaney, rada gminy jest obowiązana uprzednio przeprowadzić w tej sprawie konsultacje z mieszkańcami tej miejscowości. Wniosek przedstawiany jest ministrowi właściwemu do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych za pośrednictwem wojewody. Ustawa określa procedurę związaną z wpisaniem gminy do rejestru. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił wzory wniosków rady gminy: o wpisanie gminy do rejestru oraz o ustalenie dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości. W tym samym rozporządzeniu minister określił sposób prowadzenia rejestru oraz szczegółowy zakres informacji zawartych w tym rejestrze. Jednocześnie, zgodnie z przepisem art. 13 ust.9 ustawy, na odmowę dokonania przez Ministra wpisu do prowadzonego przez niego rejestru, radzie gminy przysługuje skarga do sądu administracyjnego.

Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Infrastruktury wydał, w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji, rozporządzenie, w którym określił, że w przypadku gdy na znakach i tablicach występuje pojedyncza nazwa w języku polskim, wielkość liter, którymi zapisano dodatkową nazwę w języku mniejszości, powinna być taka sama jak wielkość liter, którymi zapisano nazwę w języku polskim. Natomiast w przypadku, gdy występuje tam więcej nazw w języku polskim, wielkość liter, którymi zapisano dodatkowe nazwy, powinna być o jedną czwartą mniejsza od wielkości liter, którymi zapisano nazwy w języku polskim. Dodatkowe nazwy są zapisywane literami alfabetu właściwego dla języka danej mniejszości, z uwzględnieniem znaków diakrytycznych.

Zgodnie z art. 15 ustawy koszty związane z wprowadzeniem i używaniem języka pomocniczego oraz koszty związane z wprowadzeniem dodatkowych nazw ponosi budżet

gminy, z wyjątkiem kosztów związanych z wymianą tablic informacyjnych, wynikającą z ustalenia dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości, które ponosi budżet państwa.

Rejestr gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości zaczął funkcjonować w grudniu 2006 r., z chwilą wpisania do niego pierwszej gminy, tj. gminy Radłów (województwo opolskie). W 2007 r. do Rejestru gmin wpisano trzy gminy. W dwóch z nich, położonych w województwie pomorskim, wprowadzono dodatkowe nazwy miejscowości w języku kaszubskim (Stężycza, Chmielno), w jednej, położonej na terenie województwa opolskiego, wprowadzono dodatkowe nazwy w języku niemieckim (Cisek).

W 2008 r. do wspomnianego Rejestru wpisano piętnaście gmin. W jedenastu gminach z województwa opolskiego (Leśnica, Tarnów Opolski, Chrzastowice, Izbicko, Dobrodzień, Jemielnica, Kolonowskie, Ujazd, Zębowice, Biała, Strzeleczyki) oraz dwóch gminach z województwa śląskiego (Rudnik, Krzanowice) wprowadzono dodatkowe nazwy miejscowości w języku niemieckim, w jednej gminie, położonej na terenie województwa małopolskiego (Gorlice) wprowadzono dodatkową nazwę w języku łemkowskim, w ostatniej, położonej na terenie województwa podlaskiego (Puńsk) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku litewskim.

Ponadto, w 2009 r. do Rejestru wpisano pięć gmin z województwa opolskiego (Murów, Walce, Dobrzeń Wielki, Komprachcice, Głogówek), w których dodatkowe nazwy zostały ustalone w języku niemieckim oraz dwie gminy z województwa pomorskiego (Bytów, Sierakowice), w których dodatkowe nazwy zostały ustalone w języku kaszubskim.

W 2010 r. do Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości wpisano siedem gmin. W trzech z nich, położonych w województwie pomorskim, wprowadzono dodatkowe nazwy miejscowości w języku kaszubskim (Szemud, Kartuzy, Linia), w czterech, położonych na terenie województwa opolskiego, wprowadzono dodatkowe nazwy w języku niemieckim (Łubniany, Prószków, Gogolin, Lasowice Wielkie).

W 2011 r. do wspomnianego Rejestru wpisano dziewięć gmin. W trzech gminach z województwa opolskiego (Bierawa, Reńska Wieś, Polska Cerekiew) wprowadzono dodatkowe nazwy miejscowości w języku niemieckim, w jednej gminie, położonej na terenie województwa podlaskiego (Orla) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku białoruskim, w czterech, położonych na terenie województwa pomorskiego (Brusy, Parchowo, Sulęcyno, Somonino) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku kaszubskim, w jednej gminie, położonej na terenie województwa małopolskiego (Uście Gorlickie) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku łemkowskim.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2011 r. do Rejestru gmin wpisane są 42 gminy, w tym dwadzieścia pięć gmin województwa opolskiego (dodatkowe nazwy w języku niemieckim), jednaście gmin województwa pomorskiego (dodatkowe nazwy w języku kaszubskim), dwie gminy województwa śląskiego (dodatkowe nazwy w języku niemieckim), dwie gminy województwa podlaskiego (w jednej wprowadzono dodatkowe nazwy w języku litewskim, w drugiej – w języku białoruskim) oraz dwie gminy województwa małopolskiego (dodatkowe nazwy w języku łemkowskim).

Do chwili obecnej żadna z gmin nie zgłosiła wniosku o wpisanie do Rejestru gmin, w związku z zamiarem wprowadzenia na swoim terenie dodatkowych nazw ulic w języku mniejszości.

W dniu 10 marca 2008 r. zawarte zostało pierwsze porozumienie pomiędzy ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych a Gminą Radłów na realizację zadania polegającego na wymianie tablic informacyjnych, wynikającej z ustalenia dodatkowych nazw miejscowości w języku niemieckim.

Wysokość środków przekazanych na wymianę tablic informacyjnych, wynikającą z ustalenia dodatkowych nazw miejscowości w języku mniejszości lub w języku regionalnym w latach 2008-2011 została przedstawiona w tabelach zamieszczonych przy komentarzu do artykułu 5 *Konwencji*.

Artykuł 12

1. Strony podejmą, tam gdzie jest to właściwe, środki w zakresie oświaty i badań naukowych, w celu szerzenia wiedzy o kulturze, historii, języku i religii ich mniejszości narodowych oraz większości ludności.

W okresie objętym *Raportem* obowiązywało rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w *sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki* (Dz. U. Nr 164, poz. 1166, z późn. zm.). Na podstawie określonych w nim standardów kształcenia w polskich uczelniach prowadzono kształcenie na kierunku studiów „filologia” ze specjalnością w zakresie języka: białoruskiego, ukraińskiego, rosyjskiego, niemieckiego, słowackiego, litewskiego, czeskiego, hebrajskiego oraz w ramach filologii orientalnej lub kulturoznawstwa – języka ormiańskiego. Niektóre ze specjalności realizowane były również

na kierunku „kulturoznawstwo”. Absolwenci wymienionych specjalności mogli uzyskać przygotowanie pedagogiczne, w przypadku wyboru tej ścieżki kształcenia (specjalność przygotowująca do wykonywania zawodu nauczyciela jest fakultatywna). W okresie objętym *Raportem* praktycznie na wszystkich uniwersytetach polskich funkcjonowały filologie germańska i rosyjska oraz slawistyka, które od zawsze cieszą się dużym zainteresowaniem. Ponadto, języki niemiecki i rosyjski nauczane są na lektoratach organizowanych na wszystkich kierunkach studiów. Na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, na Wydziale Neofilologii działa Zakład Bałtologii, w którym wykładana jest filologia litewska. Również na Uniwersytecie Warszawskim, na Wydziale Polonistyki, istnieje Katedra Językoznawstwa Ogólnego, Wschodnioazjatyckiego, Porównawczego i Bałtystyki, gdzie wykładany jest język litewski. Na Uniwersytecie Jagiellońskim, na Wydziale Filologicznym, działa Zakład Filologii Czeskiej i Łużyckiej oraz Zakład Filologii Słowackiej, natomiast na Uniwersytecie Wrocławskim, w ramach Instytutu Filologii Słowiańskiej - Zakład Bohemistyki. Na innych uniwersytetach, np. na Uniwersytecie Warszawskim, lektoraty z języków czeskiego i słowackiego prowadzone są w ramach studiów slawistycznych. Na Uniwersytecie Warszawskim, na Wydziale Lingwistyki Stosowanej działają Instytut Rusycystyki, Katedra Białorutenistyki i Katedra Ukrainistyki. Podobne katedry i zakłady istnieją na: Uniwersytecie Jagiellońskim (Katedra Ukrainistyki), Uniwersytecie Wrocławskim (Zakład Ukrainistyki), Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Zakład Ukrainistyki), Uniwersytecie im. Marii Curie-Skłodowskiej (Zakłady: Białorutenistyki, Filologii Ukraińskiej, Języka Rosyjskiego) oraz na Uniwersytecie w Białymstoku (Katedra Filologii Białoruskiej). Wszystkie katedry i zakłady wykładające język białoruski i ukraiński prowadzą także zajęcia z literatury oraz kultury.

W Katedrze Filologii Rosyjskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie od roku akademickiego 2001/2002, działa specjalność - filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim. Na polskich uczelniach (m.in. Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński) prowadzone są studia judaistyczne, na których studenci poznają kulturę, tradycję i historię Żydów polskich oraz w ramach lektoratów uczą się języków jidysz i hebrajskiego.

Należy dodać, iż doskonalenie zawodowe czynnych zawodowo nauczycieli, a także uzupełnianie kwalifikacji w zakresie języka mniejszościowego możliwe jest także w ramach studiów podyplomowych. Formę taką wykorzystywały na przykład Akademia Pomorska w Słupsku (Instytut Polonistyki) gdzie w roku akademickim 2010/2011 prowadzone były podyplomowe studia kwalifikacyjne nauczania języka kaszubskiego w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, adresowane do osób wykonujących zawód nauczyciela

posiadających znajomość języka kaszubskiego na potrzeby nauczania lub prowadzenia zajęć w szkołach i przedszkolach, Uniwersytet Wrocławski prowadzący nauczanie podyplomowe w odniesieniu do języka czeskiego, ukraińskiego, rosyjskiego i niemieckiego, czy też Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu prowadzący nauczanie w odniesieniu do języka rosyjskiego i niemieckiego.

Od roku 2004 na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie działają dwusemestralne podyplomowe studia z zakresu romologii – *Romowie w Polsce. Historia, prawo, kultura, stereotypy etniczne* wspierane ze środków *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*.

Dodać należy również, iż powołana w ramach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych grupa robocza zajmowała się opracowaniem zasad funkcjonowania filologii mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. Rezultatem jej prac było skierowanie do Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich i Konferencji Rektorów Zawodowych Szkół Polskich propozycji utworzenia etnofilologii mniejszości narodowych i etnicznych. Propozycja ta odpowiada na zapotrzebowanie środowisk mniejszości narodowych i etnicznych oraz wpisuje się w obowiązujące od dnia 1 października 2011 r. przepisy art. 6 i art. 11 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365, z późn. zm.), które pozwalają na bardziej elastyczne tworzenie nowych kierunków studiów.

W Polsce działają liczne jednostki naukowe zajmujące się badaniem historii i współczesności mniejszości narodowych. Są to przede wszystkim: Zakład Badań Narodowościowych Instytutu Sławistyki PAN w Warszawie, Katedra Etnologii oraz Zakład Spraw Narodowościowych Uniwersytetu Wrocławskiego, Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy’ego Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego, Zakład Badań Etnicznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Etnologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Badania problemów narodowościowych prowadzone są też praktycznie we wszystkich instytutach socjologii.

Dodać także należy, że w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki w 2011 roku został przeprowadzony konkurs, w wyniku którego finansowanie w łącznej kwocie 10.991.190 zł uzyskały 23 projekty związane z badaniami kultury, historii, języka i religii mniejszości narodowych oraz zjawisk występujących w regionach wielokulturowych na terenach Rzeczypospolitej Polskiej.

2. *W związku z tym, Strony, między innymi, zapewniają odpowiednie możliwości kształcenia nauczycieli i dostępu do podręczników oraz ułatwią kontakty pomiędzy uczniami a nauczycielami z różnych środowisk.*

Nauczyciele języków mniejszości narodowych i etnicznych kształcą się w szkołach wyższych i zdobywają odpowiednie kwalifikacje uzyskując dyplomy ukończenia studiów na kierunkach filologicznych. Organizowane są też dodatkowe kursy doszkalające i doskonalące dla nauczycieli języków mniejszości. Zasady organizowania doradztwa metodycznego oraz kursów doskonalenia nauczycieli zostały określone przepisami *rozporządzenia* Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. *w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli* (Dz.U. Nr 200, poz.1537, z późn. zm.). Doskonalenie nauczycieli języków mniejszości narodowych jest na ogół organizowane w oparciu o struktury wojewódzkich placówek doskonalenia nauczycieli. Organizacja doradztwa metodycznego dla nauczycieli uczących w szkole języków mniejszości narodowych i etnicznych należy do zadań jednostek samorządu terytorialnego. Zakres tego doradztwa jest uwarunkowany zgłaszanymi przez nauczycieli potrzebami oraz możliwościami finansowymi, organizacyjnymi i kadrowymi jednostek samorządu terytorialnego.

Opracowanie, druk i przekazanie do szkół podręczników szkolnych i książek pomocniczych służących podtrzymywaniu poczucia tożsamości językowej i kulturowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych jest dofinansowywane z budżetu ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania na mocy art. 13 ust. 5 i 6 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty*.

Od 1 września 2009 r., na mocy przepisów *rozporządzenia* Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 grudnia 2008 r. *w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. z 2009 Nr 4, poz. 17). zaczęła obowiązywać nowa podstawa programowa. Została wprowadzona w roku szkolnym 2009/2010 w I klasie szkoły podstawowej oraz w I klasie gimnazjum i była sukcesywnie wprowadzana w kolejnych klasach, a od 1 września 2012 r. obejmie IV klasę szkoły podstawowej oraz I klasę liceum, technikum i zasadniczej szkoły zawodowej. Oznacza to konieczność opracowania nowych podręczników zgodnych z wymogami nowej podstawy programowej.

Podręczniki, które zostały dopuszczone przez Ministra Edukacji Narodowej w wyniku pozytywnych recenzji rzeczoznawców, są umieszczane w wykazie podręczników zamieszczonym na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej. Podręczniki dla

mniejszości narodowych i etnicznych dopuszczane do użytku szkolnego do nowej podstawy programowej są również umieszczane na platformie internetowej Scholaris, co znacznie ułatwiło ich dostępność.

Kwestie związane z zapewnieniem kształcenia nauczycieli i dostępu do podręczników znalazły odzwierciedlenie w umowach międzynarodowych. Współpracę w zakresie oświaty gwarantują porozumienia zawarte pomiędzy Polską i jej sąsiadami. W umowach tych Strony zobowiązały się do zapewnienia na swoich terytoriach odpowiednich warunków do nauczania języka mniejszości narodowej i pobierania nauki w tym języku oraz nauczania w publicznych placówkach oświatowych historii i kultury ojczystej mniejszości.

Ramy prawne współpracy Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec
w zakresie oświaty tworzą:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*, podpisany w Bonn dnia 17 czerwca 1991 r.;
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej*, sporządzona w Bonn dnia 14 lipca 1997 r.;
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o uznaniu ekwiwalencji w szkolnictwie wyższym*, sporządzona w Warszawie dnia 23 lipca 1997 r.;
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży*, sporządzona w Bonn dnia 17 czerwca 1991 r.;

Współpracę między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czeską w dziedzinie oświaty
regulują:

- *Układ między Rzeczpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy*, sporządzony w Krakowie dnia 6 października 1991 r.;
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Czeskiej o współpracy w dziedzinie kultury, szkolnictwa i nauki*, podpisana w Pradze dnia 30 września 2003 r.;

- *Program Współpracy między Ministrem Edukacji i Nauki Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Szkolnictwa, Młodzieży i Kultury Fizycznej Republiki Czeskiej na lata 2006-2009, podpisany w Pradze dnia 12 kwietnia 2006 r.;*

Współpraca między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Słowacką w sprawach oświatowych opiera się na:

- *Układzie między Rzeczpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy, sporządzonym w Krakowie dnia 6 października 1991 r.;*
- *Programie współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej i Sportu a Ministerstwem Szkolnictwa Republiki Słowackiej na lata 2003 – 2006, podpisanym w Warszawie dnia 20 grudnia 2002 r.;*
- *Umowie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o współpracy kulturalnej, oświatowej i naukowej, podpisanej w Bratysławie dnia 23 marca 2000 r.;*
- *Umowie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o wzajemnym uznawaniu okresów studiów oraz równoważności dokumentów o wykształceniu i nadaniu stopni i tytułów uzyskanych w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Słowackiej, podpisanej w Warszawie w dniu 18 lipca 2005 r.;*

Współpraca w zakresie edukacji między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą prowadzona jest na podstawie:

- *Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy z dnia 18 maja 1992 r.;*
- *Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty z dnia 20 maja 1997 r.;*
- *Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o wzajemnym uznawaniu akademickich dokumentów o wykształceniu i równoważności stopni z dnia 11 kwietnia 2005 r.,*
- *Porozumienia o współpracy między Ministrem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Oświaty i Nauki Ukrainy sporządzonym w Górowie Ilaweckim w dniu 2 lipca 2001 r.*

Współpraca w zakresie edukacji z Republiką Białorusi realizowana jest w oparciu o:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białorusi o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z dnia 23 czerwca 1992 r.;*
- *Porozumienie o współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej i Sportu Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Edukacji Republiki Białorusi, podpisane w Warszawie w dniu 28 kwietnia 2005 r.;*
- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białorusi o uznaniu ekwiwalencji w szkolnictwie wyższym, równoważności stopni naukowych i stopni w zakresie sztuki z dnia 28 kwietnia 2005 r.*

Współpracę w dziedzinie nauki i oświaty między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską regulują:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy, sporządzony w Wilnie dnia 26 kwietnia 1994 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o współpracy w dziedzinach kultury, oświaty i nauki, sporządzona w Wilnie dnia 17 grudnia 1998 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o Polsko-Litewskim Funduszu Wymiany Młodzieży, podpisana w Płocku dnia 1 czerwca 2007 r. (obecnie podlega procedurze zatwierdzenia);*
- *Protokół Ministerstwa Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwa Kultury i Oświaty Republiki Litewskiej w sprawie utworzenia dwustronnej Komisji do badania problemów nauczania historii, podpisany dnia 21 lutego 1992 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o wymianie i współpracy młodzieży, sporządzona w Olicie dnia 14 lutego 1997 r.*
- *Program współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwem Oświaty i Nauki Republiki Litewskiej na lata 1998-2001, podpisany w Wilnie w dniu 16 listopada 1998 r. (strony uzgodniły kontynuację współpracy w oparciu o zapisy programu do momentu zawarcia nowego);*

Ramy współpracy między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską określają:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy, z dnia 22 maja 1992 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty, podpisana w Warszawie dnia 25 sierpnia 1993 r.;*
- *Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o Współpracy Młodzieżowej, podpisane w Moskwie dnia 9 kwietnia 1996 r.;*
- *Porozumienie między Ministrem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Edukacji i Nauki Federacji Rosyjskiej o współpracy w dziedzinie edukacji, podpisane w Moskwie dnia 28 października 2005 r.*

Współpracę w dziedzinie nauki między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Armenii reguluje:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Armenii o współpracy kulturalnej i naukowej, sporządzona w Warszawie dnia 27 stycznia 1998 r.*

Współpracę w zakresie edukacji z Państwem Izrael określają:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael o współpracy kulturalnej, naukowej i oświatowej, podpisana w Jerozolimie dnia 22 maja 1991 r.;*
- *Program Wykonawczy na lata 2005-2008 do Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael o współpracy kulturalnej, naukowej i oświatowej, podpisany w Warszawie dnia 1 grudnia 2004 r.;*
- *Umowa o Wymianie Młodzieży między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael, sporządzona w Warszawie dnia 29 sierpnia 1991 r.;*
- *Wspólna Deklaracja Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwa Spraw Zagranicznych Państwa Izrael w sprawie przyjazdów edukacyjnych izraelskiej młodzieży do Polski, podpisana dnia 11 września 2006 r.*

Przekazywanie uczniom w polskich szkołach wiedzy o mniejszościach narodowych i etnicznych, służące ułatwianiu kontaktów między uczniami i nauczycielami z różnych środowisk, wynika z realizacji obowiązkowych celów i treści nauczania określonych

w podstawach programowych wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego. Zarówno dotychczasowa, jak i nowa podstawa programowa kładą nacisk na kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także poszanowania dla innych kultur i tradycji. Treści nauczania dotyczące mniejszości narodowych i etnicznych zostały uwzględnione w nowej podstawie programowej na każdym etapie edukacyjnym, począwszy od wychowania przedszkolnego. Cele kształcenia oraz cele wychowawcze dostosowane zostały do wieku uczniów na danym etapie edukacyjnym oraz ich możliwości poznawczych. Zgodnie z przyjętymi priorytetami wdrażane zmiany programowe mają sprzyjać przygotowaniu uczniów do opartego na odpowiedzialności, szacunku i tolerancji funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie, zróżnicowanym pod względem narodowościowym i etnicznym.

Ministerstwo Edukacji Narodowej wspiera działalność organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, przyznając dofinansowanie na realizację projektów edukacyjnych (seminariów, szkoleń, publikacji materiałów edukacyjnych, spotkań młodzieży, konkursów dla szkół) na rzecz uczniów z mniejszości narodowych i etnicznych. Corocznie również, w ramach dofinansowywanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej projektów międzynarodowej współpracy szkół i wymiany młodzieży, przyjmuje się - jako jeden ze stałych priorytetów - poszanowanie tożsamości narodowej i kulturowej oraz przewycięzanie barier, stereotypów i uprzedzeń zakorzenionych w mentalności i kulturze.

Ważnym elementem w procesie przekazywania wiedzy o mniejszościach jest odpowiednie przygotowania i wsparcie metodyczne nauczycieli. W roku 2011 Ośrodek Rozwoju Edukacji (jednostka podległa Ministerstwu Edukacji Narodowej) zrealizował projekt „Wielokulturowość w praktyce szkolnej”, którego celem było stworzenie systemu wsparcia dla szkół, pracujących z uczniami należącymi do mniejszości narodowych i etnicznych oraz uczniami ze środowisk migracyjnych. W ramach projektu realizowane były następujące komponenty:

- przeprowadzono badanie sytuacji dzieci obcokrajowców oraz uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych w polskich placówkach oświatowych, co pozwoliło sformułować wnioski i postulaty praktyczne dotyczące kierunków wsparcia szkoły i doskonalenia nauczycieli,
- powołano sieć ekspertów-koordynatorów w województwach, których zadaniem było udzielanie (poprzez konsultacje i szkolenia oraz organizowanie konferencji) wszechstronnej pomocy szkołom, w których uczą się dzieci obcokrajowców

i obywateli polskich powracających z imigracji, a także dzieci należące do mniejszości narodowych i etnicznych,

- przetłumaczono pakiet edukacyjny Rady Europy *Autobiografia spotkań międzykulturowych* – poradnik, umożliwiający kształtowanie odpowiednich kompetencji i postaw kulturowych w społeczeństwie,
- przeprowadzono szkolenia kaskadowe w celu przygotowania nauczycieli i wychowawców do tworzenia programów edukacyjno-wychowawczych oraz upowszechnienia poradnika *Autobiografia spotkań międzykulturowych*.

Ogółem w 2011 r. przeszkolono 704 osoby z 14 województw.

3. *Strony zobowiązują się popierać równy dostęp osób należących do mniejszości narodowych do oświaty na wszystkich poziomach.*

Zgodnie z brzmieniem art. 70 ust. 1 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* każdy ma prawo do nauki, która jest jednocześnie obowiązkiem do 18 roku życia. Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia (art. 70 ust. 4 *Konstytucji*).

Realizując ten przepis podjęto działania w zakresie edukacji uczniów należących do romskiej mniejszości etnicznej. Edukacja dzieci romskich to priorytet zapoczątkowanego w 2004 r. rządowego *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* oraz realizowanego w latach 2001-2003 *Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim*.

Nowym rozwiązaniem, realizowanym w ramach obu ww. *Programów* było wprowadzenie do szkół nauczycieli i asystentów (romskich) wspomagających edukację romską. Zadaniem asystentów edukacji romskiej jest zapewnienie dzieciom i młodzieży, uczącym się w klasach zintegrowanych, wszechstronnej pomocy w szkole oraz poza nią. W dużej mierze to na nich spoczywa obowiązek współpracy z rodzicami uczniów romskich. Ponad 10-letni okres pracy asystentów przyniósł poprawę frekwencji i wyników nauczania uczniów romskich w szkołach objętych programem asystentów edukacji romskiej. Natomiast nauczyciele wspomagający edukację romską są pedagogami merytorycznie przygotowanymi do pracy z dziećmi romskimi. Ich zadaniem jest bieżący nadzór nad postępami dzieci w nauce, prowadzenie zajęć wyrównawczych, pomoc w odrabianiu lekcji i stały kontakt z rodziną. W okresie 2007-2011 kontynuowano finansowanie szkoleń, mających na celu podniesienie kwalifikacji asystentów edukacji romskiej i nauczycieli wspomagających

pracujących z dziećmi romskimi. Obecnie na terenie całego kraju pracuje około 100 asystentów edukacji romskiej i podobna liczba nauczycieli wspomagających. Dzięki pracy asystentów i nauczycieli oraz działaniom uzupełniającym (w tym w szczególności organizacji zajęć wyrównawczych i dodatkowych) znacznie zwiększyła się liczba dzieci realizujących obowiązek szkolny (w niektórych województwach wszystkie dzieci objęte tym obowiązkiem uczęszczają do szkoły).

W ramach zadań edukacyjnych dofinansowuje się także organizację kolonii i półkolonii letnich, wycieczek turystyczno-krajoznawczych, zajęć sportowych i rekreacyjnych. Uzupełnieniem działań podejmowanych w dziedzinie edukacji jest pomoc materialna. Dotyczy ona głównie dofinansowania umożliwiającego systematyczne uczęszczanie dzieci romskich do przedszkoli i klas zerowych. Trzeba również wymienić takie formy działań, jak: zaopatrzenie uczniów w podręczniki, przybory szkolne, pomoce dydaktyczne, oraz dofinansowanie dojazdów do i ze szkoły, a także ubezpieczenia uczniów od nieszczęśliwych wypadków.

Ponadto, realizując zadania edukacyjne, koordynator *Programu*, powierzył wyłonionym w konkursie organizacjom romskim wdrożenie systemu stypendialnego dla studentów romskich, uczniów szkół ponadgimnazjalnych oraz uczniów szczególnie uzdolnionych. W omawianym okresie przyznawanych było corocznie około 70 stypendiów dla studentów romskich, ponad 20 stypendiów dla uczniów romskich szczególnie uzdolnionych artystycznie oraz (od 2011 r.) 55 stypendiów dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Działania edukacyjne na rzecz uczniów pochodzenia romskiego, jak wspomniano wyżej, są finansowane z kilku źródeł: środków *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* (rezerwa celowa w budżecie państwa), budżetu ministra właściwego ds. mniejszości narodowych i etnicznych, Ministra Edukacji Narodowej oraz ze środków budżetowych, przekazywanych w ramach subwencji oświatowej jednostkom samorządu terytorialnego. W oparciu o rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (Dz. U. z 2007 r., nr 214, poz. 1579 z późn. zm.) szkoły realizujące dodatkowe zadania dla uczniów pochodzenia romskiego (np.: zatrudnienie asystentów edukacji romskiej i nauczycieli wspomagających edukację uczniów romskich, organizujące dodatkowe zajęcia

wyrównawcze, kompensacyjne etc. dla uczniów romskich) otrzymują dodatkowe środki finansowe na ten cel zwiększone o 150% w przeliczeniu na jednego ucznia.

Większość uczniów pochodzenia romskiego uczęszcza do szkół publicznych, ucząc się w jednej klasie ze swoimi polskimi rówieśnikami. Jedynie niewielki odsetek uczniów kontynuował naukę w tzw. „klasach romskich”. Należy podkreślić, że geneza tworzenia tych klas nie miała charakteru segregacyjnego i była odpowiedzią na zjawisko grup młodzieży, która nigdy nie ukończyła szkoły podstawowej. Próba likwidacji tego rodzaju klas, podjęta kilka lat temu, wzbudziła protesty rodziców romskich, w związku z czym postanowiono nie ogłaszać naboru do tych klas i czekać na ich naturalne wygaśnięcie, co nastąpiło w roku szkolnym 2010/11.

Szczególnym przypadkiem jest Parafialna Podstawowa Szkoła Romska w Suwałkach - jedyna szkoła niepubliczna, z uprawnieniami szkoły publicznej, która organizuje bezpłatne nauczanie dzieci pochodzenia romskiego. Szkoła ta miała charakter autorskiego eksperymentu, związanego z możliwością prowadzenia części zajęć w języku romskim, z uwzględnieniem zajęć służących podtrzymywaniu ich tożsamości etnicznej i językowej. Z uwagi m.in. na postępującą migrację Romów z Suwałk, szkoła ta w ostatnich latach zyskuje profil integracyjny.

W omawianym okresie liczba uczniów romskich realizujących obowiązek szkolny wzrosła z liczby 2 045 uczniów (w roku szkolnym 2006/2007) do liczby 2 306 (w roku szkolnym 2010/11).

Problemem pozostaje wysoki odsetek uczniów romskich z orzeczeniem o niepełnosprawności (16,8 % uczniów romskich uzyskało takie orzeczenia, w zdecydowanej większości są to orzeczenia o upośledzeniu w stopniu lekkim). Należy przy tym zauważyć, że prawo do wystąpienia do poradni psychologiczno-pedagogicznej z prośbą o wydanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności przysługuje wyłącznie rodzicom. Ponadto, polskie prawo umożliwia uczniom z orzeczeniem o niepełnosprawności w stopniu lekkim naukę w szkołach masowych, a zatem uczniowie z tego rodzaju orzeczeniem nie są kierowani „automatycznie” do szkół specjalnych, a jedynie na życzenie rodziców.

Artykuł 13

1. W ramach swoich systemów oświatowych Strony uznają prawo osób należących do mniejszości narodowej do zakładania i prowadzenia ich własnych, prywatnych instytucji oświatowych i szkoleniowych.

Zgodnie z art. 70 ust. 3 *Konstytucji*, rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Osoby fizyczne i osoby prawne mają prawo do zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych oraz zakładów wychowawczych. Kwestia ta została omówiona również w art. 5 ust 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.). Prawo to dotyczy także osób prawnych i fizycznych reprezentujących środowiska mniejszości narodowych w Polsce. Podmioty prawne na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. *w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli* (Dz.U nr 200 poz.1537 z późn. zm.) mogą także zakładać i prowadzić niepubliczne placówki doskonalenia nauczycieli.

Szkoły organizujące nauczanie języka lub w języku mniejszości narodowych to głównie szkoły publiczne, których organami prowadzącymi są jednostki samorządu terytorialnego (gminy i powiaty). W ostatnim czasie można jednak zaobserwować znaczący wzrost liczby niepublicznych placówek zapewniających swoim uczniom nauczanie języka mniejszości. Obecnie (stan na 30 września 2011 r.) nauczanie takie prowadzone jest w 60 szkołach i 25 przedszkolach. Niewielka część z wymienionych placówek powstała z myślą o zapewnieniu dzieciom i młodzieży należącym do mniejszości narodowych bądź etnicznych nauczania ich kultury, tradycji i języka (przykładowo: utworzone w Warszawie i Wrocławiu przez Fundację Ronalda s. Laudera prywatne zespoły szkół (szkoła podstawowa i gimnazjum) z polskim jako językiem wykładowym (Zespół Szkół Lauder-Morasha w Warszawie i Lauder-Etz Chaim - Szkoła Fundacji Kultury i Edukacji Żydowskiej Gesher we Wrocławiu), Parafialna Szkoła Romska w Suwałkach, Niepubliczna Szkoła Podstawowa św. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku czy założone przez Fundację im. Biskupa A. Baranauskasa „Dom Litewski” w Sejnach Szkoła Podstawowa i Gimnazjum z Litewskim Językiem Nauczania „Žiburys”). Zdecydowana większość spośród wymienionych placówek to małe szkoły wiejskie, do niedawna prowadzone przez samorządy, w których nauczany był język mniejszości. Szkoły te zagrożone zamknięciem z powodu niżu demograficznego i wiążącym się z tym przeniesieniem dzieci do innych placówek na terenie gminy zostały przejęte przez powołane w tym celu stowarzyszenia grupujące rodziców bądź osoby działające na rzecz danej gminy.

2. Wykonywanie tego prawa nie pociąga za sobą żadnych zobowiązań finansowych Stron.

Pomimo braku w Konwencji tego typu zobowiązań, w Rzeczypospolitej Polskiej szkoły niepubliczne otrzymują z budżetu państwa w formie dotacji środki na każdego ucznia

w wysokości nie niższej, niż kwota przewidziana na ucznia danego typu i rodzaju szkoły publicznej prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego.

Artykuł 14

1. Strony zobowiązują się uznać prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do nauki jego/jej języka mniejszości.

Prawo obywateli polskich należących do mniejszości narodowych do zachowania i rozwoju własnego języka jest zagwarantowane przepisami art. 35 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*

Polski system oświaty zapewnia warunki zarówno do organizowania nauczania języków, jak i do nauczania w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz w języku regionalnym. Prawo osób należących do mniejszości do korzystania z nauki ich języków ojczystych oraz własnej historii i kultury zostało sformułowane w art. 13 *ustawy o systemie oświaty* (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.).

Warunki i sposób wykonywania tych zadań określone są przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. *w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym* (Dz. U. Nr 214, poz. 1579, z późn. zm.).

Nauka języka lub w języku mniejszości może się odbywać na wszystkich etapach edukacyjnych (w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych). Jest ona organizowana przez dyrektora przedszkola lub szkoły publicznej na wniosek rodziców lub prawnych opiekunów ucznia, składany na zasadzie dobrowolności.

Aby umożliwić organizowanie nauczania w małych środowiskach lub w warunkach rozproszenia niektórych mniejszości (dotyczy to zwłaszcza ukraińskiej mniejszości narodowej i łemkowskiej mniejszości etnicznej) przyjęto zasadę, że do utworzenia klasy, w której prowadzone jest nauczanie języka (lub w języku) mniejszości wystarczy 7 uczniów na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum oraz 14 uczniów na poziomie szkół ponadgimnazjalnych.

Możliwe są następujące sposoby organizowania nauczania języka mniejszości:

- nauczanie w języku mniejszości w szkołach, w których język ten jest językiem wykładowym,
- nauczanie dwujęzyczne w dwóch równorzędnych językach: języku polskim i języku mniejszości narodowej lub etnicznej,
- nauczanie języka mniejszości jako przedmiotu dodatkowego,
- nauczanie języka mniejszości narodowej lub etnicznej w zespołach międzyszkolnych (w przypadkach, gdy w poszczególnych szkołach zgłosi się zbyt mała liczba zainteresowanych, aby móc organizować nauczanie języka w grupach międzyklasowych).

Wyboru sposobu organizowania nauczania języka mniejszości dokonuje środowisko lokalne.

Mniejszość litewska, jako jedyna mniejszość w Polsce, korzysta z możliwości prowadzenia nauczania szkolnego w języku ojczystym (jako języku wykładowym). Mniejszości białoruska, łemkowska, słowacka oraz społeczność kaszubska wybrały nauczanie języka ojczystego jako dodatkowego przedmiotu. Formy organizacyjne, w których prowadzone jest nauczanie pozostałych mniejszości (np. niemieckiej i ukraińskiej), są zróżnicowane i zależą od lokalnych uwarunkowań (możliwości kadrowych, lokalowych, liczby zainteresowanych uczniów).

Nauczanie języka mniejszości finansowane jest z budżetu państwa. Na mocy przepisów wydawanego corocznie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad podziału części oświatowej subwencji ogólnej na dany rok budżetowy, organy prowadzące (dotujące) szkoły dla mniejszości narodowych otrzymują z budżetu państwa subwencję na zadania oświatowe, zwiększoną o 20% w przeliczeniu na każdego ucznia mniejszości narodowej w tzw. dużych szkołach oraz zwiększoną o 150% w przeliczeniu na każdego ucznia w szkołach małych (tzn. takich, w których liczba uczniów nie przekracza 84 w przypadku szkoły podstawowej i 42 w przypadku gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych).

Od 2005 r. uczniowie szkół, w których język mniejszości jest językiem wykładowym mogą przystępować do sprawdzianów po szkole podstawowej i egzaminów po gimnazjum przeprowadzanych w języku mniejszości.

2. W rejonach zamieszkałych tradycyjnie lub przez znaczącą liczbę osób należących do mniejszości narodowych, o ile jest na to wystarczające zapotrzebowanie, Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, w ramach swoich systemów oświatowych, osobom należącym do tych mniejszości, odpowiednie możliwości uczenia się języka mniejszości lub nauki w tym języku.

Na terenach zamieszkiwanych przez środowiska mniejszości narodowych i etnicznych powstała sieć szkół z nauczaniem języków lub w językach mniejszości. W roku szkolnym 2011/2012, według stanu na 30 września 2011 r., składała się ona z 1.212 placówek (wliczając przedszkola i oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych, szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne oraz zespoły międzyszkolne) i obejmuje nauką języków mniejszości łącznie 58 354 uczniów.

Poniżej przedstawiono zestawienie liczbowe placówek szkolnych organizujących zajęcia z języków mniejszości oraz uczniów uczestniczących w tych zajęciach, wraz ze wskazaniem województw, w których prowadzone jest nauczanie języka bądź w języku mniejszości:

- mniejszość niemiecka – województwa: opolskie, śląskie i warmińsko-mazurskie (ogółem 567 placówek, łącznie 37 538 uczniów),
- społeczność kaszubska – województwo pomorskie (ogółem 351 placówek, łącznie 13 632 uczniów),
- mniejszość białoruska – województwo podlaskie (ogółem 44 placówki, łącznie 3 041 uczniów),
- mniejszość ukraińska – województwa: dolnośląskie, lubelskie, lubuskie, małopolskie, mazowieckie, podkarpackie, podlaskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie (ogółem 172 placówki, łącznie 2 642 uczniów),
- mniejszość litewska – województwo podlaskie (ogółem 19 placówek, łącznie 675 uczniów),
- mniejszość łemkowska – województwa: dolnośląskie, lubuskie, małopolskie (ogółem 37 placówek, łącznie 268 uczniów),
- mniejszość słowacka – województwo małopolskie (ogółem 14 placówek, łącznie 196 uczniów),
- mniejszość żydowska – Wrocław i Warszawa (2 placówki, 327 uczniów),
- mniejszość ormiańska – Warszawa i Kraków (3 placówki, około 35 uczniów).

Ze względu na uwarunkowania kulturowe społeczności romskiej (tabuiczność języka), a co za tym idzie brak zainteresowania dzieci i rodziców nauczaniem języka romskiego jako języka mniejszości w publicznym cyklu nauczania polskie szkoły nie prowadzą nauki języka romskiego jako języka ojczystego romskiej mniejszości etnicznej.

Uczniowie pochodzenia romskiego uczęszczają do szkół publicznych, ucząc się w normalnym cyklu nauczania wspólnie ze swoimi nieromskimi rówieśnikami. Zlikwidowane zostały, występujące jeszcze kilka lat temu, tzw. klasy romskie. Nadal natomiast funkcjonuje

Parafialna Podstawowa Szkoła Romska w Suwałkach - jedyna szkoła niepubliczna, z uprawnieniami szkoły publicznej, która organizuje bezpłatne nauczanie dzieci pochodzenia romskiego, z uwzględnieniem zajęć służących podtrzymywaniu ich tożsamości etnicznej i językowej.

W wyniku realizacji pilotażowego *Programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001-2003*, a od roku 2004 - wieloletniego *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*, znacznie zmalała liczba uczniów pochodzenia romskiego, którzy nie spełniają obowiązku szkolnego lub porzucają naukę. Wprowadzony w ramach programów rządowych system wspierania edukacji uczniów romskich polega m.in. na zatrudnieniu asystentów edukacji romskiej oraz nauczycieli wspomagających. Widocznym efektem tych działań jest wzrost frekwencji i poprawa wyników nauczania uczniów romskich. W roku szkolnym 2011/2012 opieką asystentów edukacji romskiej oraz dodatkowymi zajęciami wyrównawczymi i wsparciem edukacyjnym ze strony nauczycieli wspomagających objętych było 2 306 uczniów romskich.

W okresie sprawozdawczym zostały opracowane kolejne strategie edukacyjne w zakresie rozwoju oświaty mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. W roku 2011 r. pakiet strategii tworzyły:

1. Strategia rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce, przyjęta w 2002 r.,
2. Strategia rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce, przyjęta w 2007 r.
3. Strategia rozwoju oświaty mniejszości ukraińskiej w Polsce, przyjęta w 2011 r.

Wszystkie wymienione wyżej dokumenty zostały opracowane wspólnie przez przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej oraz przedstawicieli właściwej mniejszości narodowej. Ich celem jest dokonanie analizy sytuacji oświaty poszczególnych mniejszości narodowych oraz wypracowanie rozwiązań, które pozwolą we właściwy sposób podejmować działania służące podtrzymywaniu tożsamości narodowej, językowej i kulturowej uczniów należących do mniejszości. Każdy z tych dokumentów uwzględnia specyfikę danej mniejszości, analizuje występujące w jej środowisku problemy i pozwala poszukiwać najwłaściwsze rozwiązania w tych dziedzinach, które mają największy wpływ na jakość edukacji (takich, jak baza dydaktyczna, kadra nauczycielska, doradztwo metodyczne). Okazją do tego są spotkania monitorujące zalecenia zawarte w poszczególnych Strategiach oraz w protokołach z okresowych spotkań (stanowiących integralny składnik dokumentu).

Liczba placówek według typów – rok szkolny 2011/2011 (stan na 30 września 2011 r.)

Mniejszość	Białoruska	Kaszubska	Litewska	Niemiecka	Słowacka	Ukraińska	Łemkowska	Ormiańska	Żydowska	Łącznie
Szkoły podst. z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	5	0	0	2	0	0	0	7
Szkoły podstawowe dwujęzyczne	0	0	0	2	0	1	0	0	0	3
Szkoły podst. z dodatkową nauką jęz. mniejszości	23	231	2	297	6	79	20	2	2	662
Gimnazja z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	2	0	0	3	0	0	0	5
Gimnazja dwujęzyczne	0	0	0	1	0	1	0	0	0	2
Gimnazja z dodatkową nauką jęz. mniejszości	15	82	1	83	3	43	10	0	1	238
Licea z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	1	0	0	2	0	0	0	3
Licea dwujęzyczne	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
Licea z dodatkową nauką języka mniejszości	3	7	0	2	0	2	2	0	0	16
Szkoły zawodowe z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szkoły zawodowe dwujęzyczne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szkoły zawodowe z dodatkową nauką języka mniejszości	0	2	1	5	0	1	1	0	0	10
Łącznie	41	322	12	390	9	136	33	2	3	948

Uwaga: dane zamieszczone w powyższej tabeli nie obejmują liczby przedszkoli i oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych oraz liczby zespołów międzyszkolnych.

**Liczba uczniów według typów szkół – rok szkolny 2011/2012
(stan na 30 września 2011 r.)**

Mniejszość	Białoruska	Kaszubska	Litewska	Niemiecka	Słowacka	Ukraińska	Łemkowska	Ormiańska	Żydowska	Łącznie
Szkoły podst. z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	207	0	0	96	0	0	0	303
Szkoły podstawowe dwujęzyczne	0	0	0	160	0	68	0	0	0	228
Szkoły podst. z dodatkową nauką jęz. mniejszości	1383	11049	52	24916	145	733	110	35	193	38616
Gimnazja z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	155	0	0	104	0	0	0	259
Gimnazja dwujęzyczne	0	0	0	67	0	51	0	0	0	118
Gimnazja z dodatkową nauką jęz. mniejszości	790	1869	9	5575	29	348	90	0	34	8744
Licea z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	107	0	0	140	0	0	0	247
Licea dwujęzyczne	0	0	0	0	0	91	0	0	0	91
Licea z dodatkową nauką języka mniejszości	745	310	0	44	0	0	20	0	0	1119
Szkoły zawodowe z nauczaniem w języku mniejszości	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szkoły zawodowe dwujęzyczne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szkoły zawodowe z dodatkową nauką języka mniejszości	0	45	4	82	0	9	1	0	0	141
Łącznie	2918	13273	534	30844	174	1640	221	35	227	49866

Uwaga: dane w tabeli nie obejmują dzieci w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz uczniów w zespołach międzyszkolnych.

Artykuł 15

Strony stworzą warunki niezbędne dla rzeczywistego uczestniczenia przez osoby należące do mniejszości narodowych w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym, jak również w sprawach publicznych, zwłaszcza tych, które ich dotyczą.

Należy podkreślić, że prawodawstwo polskie gwarantuje warunki dla uczestnictwa obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w życiu publicznym, kulturalnym, społecznym i gospodarczym. I tak - *Konstytucja* w art. 11 gwarantuje swobodę tworzenia i funkcjonowania partii politycznych, zaś w art. 12 zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno – zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. *o partiach politycznych* (Dz.U. z 2011 r. Nr 155, poz. 924) w art. 2 przyznaje prawo do bycia członkiem partii politycznej osobom, które są obywatelami Rzeczypospolitej Polskiej i które ukończyły 18 lat.

Zmiany ustrojowe wprowadzone po 1989 roku doprowadziły do przekazania szeregu kompetencji jednostkom samorządu terytorialnego. Wszyscy obywatele polscy, w tym także osoby należące do mniejszości narodowych, jako członkowie wspólnot samorządowych (które tworzą z mocy prawa wszyscy mieszkańcy danej gminy, powiatu lub województwa),²¹ mogą uczestniczyć w podejmowaniu istotnych dla tych wspólnot decyzji, zarówno w sposób bezpośredni (udział w wyborach i referendach), jak i za pośrednictwem organów gminy, powiatu lub województwa. Mogą również zasiadać w organach jednostek samorządu terytorialnego.

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. *Kodeks wyborczy* (Dz.U. Nr 21, poz. 112 z późn. zm.) przewiduje preferencje dla przedstawicieli mniejszości narodowych. Zgodnie z ogólną zasadą przyjętą w *Kodeksie*, w podziale mandatów do Sejmu RP uwzględnia się wyłącznie okręgowe listy kandydatów tych komitetów, które w skali kraju uzyskały co najmniej 5% ważnie oddanych głosów. Z tego warunku zwolnione są jedynie komitety utworzone przez wyborców zrzeszonych w zarejestrowanych organizacjach mniejszości narodowych (art. 197 § 1 *Kodeksu wyborczego*). Podobne rozwiązania przewidywały także wcześniejsze ordynacje wyborcze przyjęte po 1989 r. W wyniku ostatnich wyborów parlamentarnych, które odbyły się w dniu 9 października 2011 r. w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej zasiada jeden

²¹ Ustawy z dnia 8 marca 1990 *o samorządzie gminnym* (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.), z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.), z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie województwa* (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.).

przedstawiciel niemieckiej mniejszości narodowej – wybrany z listy wyborczej mniejszości niemieckiej oraz jeden przedstawiciel białoruskiej mniejszości narodowej wybrany z listy Sojuszu Lewicy Demokratycznej, a także jeden przedstawiciel mniejszości ukraińskiej wybrany z listy Komitetu wyborczego Platformy Obywatelskiej. W Senacie zasiada jeden senator wywodzący się z mniejszości ormiańskiej kandydujący także z Komitetu wyborczego Platformy Obywatelskiej. W Parlamencie zasiadają ponadto posłowie i senatorowie reprezentujących społeczność posługującą się językiem regionalnym. Parlamentarzyści ci zostali wybrani z list Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości. W parlamencie funkcjonuje Kaszubski Zespół Parlamentarny skupiający w swoich szeregach posłów i senatorów działających na rzecz Kaszub i Pomorza. Wśród nich również parlamentarzystów związanych ze społecznością posługującą się językiem regionalnym.

Przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym są również licznie reprezentowani na wszystkich szczeblach władz samorządowych. W wyniku wyborów samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. reprezentanci mniejszości zasiadają w organach samorządów województw: dolnośląskiego, lubuskiego, małopolskiego, opolskiego, podlaskiego, podkarpackiego, pomorskiego, śląskiego, świętokrzyskiego, warmińsko-mazurskiego, wielkopolskiego i zachodniopomorskiego. Na terenach niektórych gmin i powiatów, gdzie mniejszości lub społeczność kaszubska występują w zwartych skupiskach komitety, z list których mandat uzyskali ich przedstawiciele sprawują władzę w samorządach samodzielnie lub w koalicjach z innymi komitetami.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2010 r. wyłącznie mniejszość niemiecka wystawiła swój własny komitet wyborczy na terenie województwa opolskiego. Kandydaci należący do pozostałych mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, a także kandydaci wywodzący się z mniejszości niemieckiej zamieszkujący inne regiony kraju startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. Część z nich startowała z oficjalnym poparciem organizacji społeczno-kulturalnych poszczególnych mniejszości. Fakt, iż tylko kandydaci reprezentujący mniejszość niemiecką Opolszczyzny startowali w ramach zarejestrowanego komitetu wyborczego mniejszości uniemożliwia dokładne oszacowanie liczby osób należących do mniejszości i społeczności posługującej się językiem kaszubskim, wybranych do organów władz samorządowych w wyniku przeprowadzonych wyborów. Wedle dostępnych danych można przyjąć, iż w wyniku wyborów ponad dziewięciu przedstawicieli mniejszości i społeczności kaszubskiej zasiada w sejmikach województw (w województwie opolskim

osoby należące do mniejszości niemieckiej uzyskały siedem mandatów radnych zaś w województwie warmińsko-mazurskim jeden, w województwie pomorskim mandat uzyskał przedstawiciel mniejszości ukraińskiej, zaś w województwie świętokrzyskim przedstawiciel mniejszości ormiańskiej. Ponadto w sejmiku województwa podlaskiego zasiadają osoby należące do mniejszości białoruskiej zaś w sejmiku województwa pomorskiego osoby posługujące się językiem regionalnym). Reprezentanci mniejszości narodowych i etnicznych uzyskali mandaty w radach co najmniej dziewiętnastu powiatów (hajnowskiego, bielskiego i sejneńskiego w województwie podlaskim, ostródzkiego, kętrzyńskiego, szczycieńskiego i bartoszyckiego w województwie warmińsko-mazurskim, koszalińskiego, szczecineckiego i waleckiego w województwie zachodniopomorskim, bytowskiego i gdańskiego w województwie pomorskim oraz strzeleckiego, kędzierzyńsko-kozielskiego, krapkowickiego, opolskiego-ziemskiego, oleskiego, kluczborskiego i prudnickiego w województwie opolskim). Ponadto w radach niektórych powiatów województwa pomorskiego zasiedli kandydaci używający w codziennych kontaktach domowych języka regionalnego. Ponad trzydziestu przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych zostało wójtami i burmistrzami. Natomiast ponad trzystu pięćdziesięciu zasiada, z ramienia komitetów wyborczych mniejszości oraz innych komitetów wyborczych, w radach miast i gmin województw: dolnośląskiego, lubuskiego, małopolskiego, opolskiego, podlaskiego, podkarpackiego, pomorskiego, śląskiego, warmińsko-mazurskiego, wielkopolskiego i zachodniopomorskiego. Na terenie województwa pomorskiego kandydaci używający języka regionalnego także zasiedli w radach gmin zamieszkałych przez tę społeczność. W niektórych gminach kandydaci należący do społeczności kaszubskiej pełnią funkcję wójtów, burmistrzów oraz prezydentów miast.

Przedstawiciele mniejszości białoruskiej, niemieckiej, ukraińskiej i litewskiej oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w niektórych powiatach zamieszkałych przez zwarte skupiska osób należących do tych mniejszości lub społeczności.

Należy podkreślić, że Rzeczpospolita Polska, kierując się zasadą równości w prawach wszystkich obywateli, nie ogranicza osobom należącym do mniejszości narodowych prawa do pełnienia funkcji publicznych, w tym do służby w organach Policji i wojsku, do awansów służbowych, nagród przysługujących zgodnie z prawem funkcjonariuszom publicznym, odpowiednio do ich kwalifikacji zawodowych i szczególnych predyspozycji osobistych.

Artykuł 16

Strony powstrzymają się od stosowania środków zmieniających proporcje narodowościowe ludności w rejonach zamieszkałych przez osoby należące do mniejszości narodowych i mających na celu ograniczenie praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej Konwencji ramowej.

Artykuł 5 ust. 2 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym zabrania stosowania środków mających na celu zmianę proporcji narodowościowych lub etnicznych na obszarach zamieszkałych przez mniejszości. Należy zwrócić uwagę na zbieżność tego przepisu z art. 15 *Konwencji ramowej*.

Zobowiązanie do powstrzymania się od działań, które prowadziłyby do zmian narodowościowych na obszarach zamieszkałych przez mniejszości narodowe znalazło się w art. 15 *Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* z 26 kwietnia 1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 71).

Artykuł 17

1. Strony zobowiązują się nie ingerować w prawo osób należących do mniejszości narodowych do ustanawiania i utrzymywania swobodnych i pokojowych kontaktów poprzez granice z osobami legalnie przebywającymi w innych państwach, w szczególności z tymi, z którymi łączy ich tożsamość etniczna, kulturalna, językowa lub religijna, albo też wspólne dziedzictwo kulturowe.

Prawo do swobody kontaktów między obywatelami należącymi do mniejszości narodowych w obrębie kraju oraz przez granicę z obywatelami innych państw, z którymi łączy ich wspólne pochodzenie narodowe jest zagwarantowane w sposób wyraźny w traktatach dwustronnych zawartych z Republiką Federalną Niemiec, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską. Natomiast przepisy art. 52 ust. 1 *Konstytucji* wskazują, że każdy ma zapewnioną wolność poruszania się po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyboru miejsca zamieszkania i pobytu. Każdy może swobodnie opuścić terytorium Rzeczypospolitej (art. 52 ust. 2 *Konstytucji*).

2. *Strony zobowiązują się nie ingerować w prawo osób należących do mniejszości narodowych do uczestniczenia w działaniach organizacji pozarządowych zarówno na szczeblu krajowym jak i międzynarodowym.*

Wolność zrzeszania się gwarantuje przepis art. 58 *Konstytucji*. Jedynie sąd może zakazać działania zrzeszenia lub odmówić jego rejestracji. Szczegóły precyzuje ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach* (Dz.U. z 2001 r., Nr 79, poz. 855 z późn. zm.).

Artykuł 18

1. Strony będą starać się zawierać, tam, gdzie to konieczne, dwustronne i wielostronne porozumienia z innymi państwami, w szczególności z państwami sąsiedzkimi, w celu zapewnienia ochrony osobom należącym do mniejszości narodowych.

Regulacje dotyczące praw poszczególnych mniejszości narodowych znalazły się w traktatach, które Polska zawarła ze wszystkimi swoimi sąsiadami. Klauzule dotyczące mniejszości narodowych zawarte w traktatach dwustronnych uwzględniają najważniejsze prawa mniejszości a także obowiązki, jakie bierze na siebie w związku z tym każde z państw. Listę traktatów przedstawiono poniżej.

1. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z dnia 17 czerwca 1991 roku (Dz.U. z 1992 r. Nr 14, poz. 56) - prawom mniejszości poświęcone są artykuły 20-22.*
2. *Układ między Rzeczpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy z dnia 6 października 1991 roku (Dz.U. z 1992 r. Nr 59, poz. 296). Traktat obowiązuje obecnie w stosunkach RP z Republiką Czeską oraz Republiką Słowacką, utrzymany w mocy w stosunkach z Republiką Słowacką na podstawie protokołu podpisanego w Bratysławie w dniu 8 lipca 1993 r., zaś w stosunkach z Republiką Czeską na podstawie protokołu podpisanego w Warszawie w dniu 29 marca 1996 r. - prawom mniejszości poświęcony jest artykuł 8.*
3. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy z dnia 18 maja 1992 roku (Dz.U. z 1993 r. Nr 125, poz. 573) - prawom mniejszości poświęcony jest artykuł 11.*

4. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy* z dnia 22 maja 1992 roku (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 291) - prawom mniejszości poświęcony jest artykuł 16.
5. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy* z dnia 23 czerwca 1992 roku (Dz.U. z 1993 r. Nr 118, poz. 527) - prawom mniejszości poświęcone są artykuły 13-17.
6. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* z dnia 26 kwietnia 1994 roku (Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 71) - prawom mniejszości poświęcone są artykuły 13-16.

Sprawy mniejszości narodowych potraktowane zostały przez Polskę z ogromną powagą, czego odzwierciedleniem są zapisy dotyczące praw mniejszości w umowach międzyrządowych o współpracy kulturalnej, zawartych przez Polskę z sąsiadami -

Republiką Federalną Niemiec:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej*, sporządzona w Bonn dnia 14 lipca 1997 r. (Dz.U. z 1999 r. Nr 39, poz. 379);
- *Protokoły posiedzeń polsko-niemieckiej Komisji Mieszanej do spraw współpracy kulturalnej*, której posiedzenia odbywają się na przemian w obu krajach, w oparciu o *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej* sporządzoną w Bonn dnia 14 lipca 1997 r.; Komisji Mieszanej przewodniczą przedstawiciele Ministerstw Spraw Zagranicznych obu krajów, a w jej skład wchodzi przedstawiciele resortów, w których kompetencji pozostają sprawy dotyczące współpracy w dziedzinie kultury, nauki, szkolnictwa wyższego i oświaty;

Republiką Czeską:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Czeskiej o współpracy w dziedzinie kultury, szkolnictwa i nauki*, sporządzona w Pradze dnia 30 września 2003 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 244, poz. 2449);

Republiką Słowacką

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o współpracy kulturalnej, oświatowej i naukowej*, sporządzona w Bratysławie dnia 23 marca 2000 r. (M.P. z 2002 r. Nr 6, poz. 123);

Ukraina:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty*, sporządzona w Kijowie dnia 20 maja 1997 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 3, poz. 29);

Republiką Białorusi

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty*, sporządzona w Warszawie dnia 27 listopada 1995 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 76, poz. 365);

Republiką Litewską:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o współpracy w dziedzinach kultury, oświaty i nauki*, sporządzona w Wilnie dnia 17 grudnia 1998 r. (M.P. z 2002 r. Nr 31, poz. 491);

Federacją Rosyjską:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty*, sporządzona w Warszawie dnia 25 sierpnia 1993 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 36, poz. 133).

Kolejnymi porozumieniami, w których zawarte są odniesienia do praw mniejszości są umowy dotyczące miejsc pamięci. Dotychczas podpisano:

- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych*, sporządzoną w Warszawie dnia 21 marca 1994 r. (Dz.U. Nr 112, poz. 545);
- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji*, sporządzoną w Krakowie dnia 22 lutego 1994 r. (Dz.U. Nr 112, poz. 543);
- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji*, sporządzoną w Brześciu dnia 21 stycznia 1995 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 32, poz. 185).

Realizując postanowienia art. 18 Konwencji ramowej Polska kieruje się powszechnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego w odniesieniu do pozycji mniejszości narodowych w stosunkach międzypaństwowych (np. zakaz ingerencji w sprawy wewnętrzne państwa czy zasada usprawiedliwionej troski społeczności międzynarodowej w przypadku

naruszeń praw człowieka). Zasady te zostały bliżej sprecyzowane przez Komisję Wenecką w 2001 r., a ostatnio przez Zalecenia z Bolzano/Bozen (2008), które przyjął Wysoki Komisarz OBWE do Spraw Mniejszości Narodowych. Wedle Komisji Weneckiej udzielanie pomocy finansowej, rzeczowej i innej grupom mniejszości za granicą, przykładowo w dziedzinie oświaty, może nastąpić za wyraźną zgodą właściwego państwa albo też taka zgoda może być domniemana w świetle praktyki wzajemności. Zalecenia Bolzano/Bozen z kolei wyraźnie dopuszczają możliwość oferowania przez państwa pomocy dla wspomaganie edukacji za granicą w zakresie podręczników, nauki języka, szkolenia nauczycieli itp. (zob. Zalecenie nr 12).

W omawianym okresie, z okazji przypadającej XX rocznicy podpisania *Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy* z dnia 17 czerwca 1991 roku przedstawiciele rządów Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec wraz z przedstawicielami organizacji społecznych mniejszości niemieckiej w Polsce i Polaków w Niemczech przeprowadzili szereg spotkań w ramach prac tzw. „Okrągłego Stołu” poświęconego podsumowaniu realizacji zapisów polsko-niemieckiego Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 1991 r. oraz omówieniu sytuacji mniejszości niemieckiej w Polsce i obywateli niemieckich polskiego pochodzenia w Niemczech. Efektem prac wspomnianego gremium było przyjęcie w dniu 12 czerwca 2011 r. *Wspólnego oświadczenia Okrągłego Stołu w sprawie wspierania obywateli niemieckich polskiego pochodzenia i Polaków w Niemczech oraz niemieckiej mniejszości w Polsce, zgodnie z polsko-niemieckim Traktatem o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*. W dokumencie strony zobowiązały się do podjęcia w porozumieniu ze środowiskami mniejszości niemieckiej w Polsce oraz obywateli niemieckich polskiego pochodzenia konkretnych działań na rzecz tych grup. Rozmowy w ramach „Okrągłego Stołu” są nadal kontynuowane.

W 2011 r. prowadzono również prace w ramach powołanego decyzją Premierów Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Litewskiej z dnia 4 września 2011 r. Polsko-Litewskiego Zespołu Ekspertów Edukacyjnych i Przedstawicieli Mniejszości Narodowych. Zespół spotkał się na pięciu posiedzeniach. Celem jego prac była analiza stanu oświaty mniejszości litewskiej w Polsce oraz wypracowanie mechanizmów poprawy sytuacji oświaty mniejszości polskiej na Litwie.

W dniu 18 kwietnia 2000 roku Rada Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej przyjęła Deklarację interpretacyjną do *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*, która wraz z dokumentami ratyfikacyjnymi *Konwencji* została złożona w dniu 20 grudnia 2000

roku w siedzibie Rady Europy w Strasburgu. W deklaracji tej Rzeczpospolita Polska stwierdza m.in., że będzie realizowała *Konwencję* także w trybie art. 18 *Konwencji*, zawierając umowy międzynarodowe, o których mowa w tym artykule, a których celem jest ochrona mniejszości narodowych w Polsce oraz mniejszości lub grup polskich w innych państwach.

2. Tam, gdzie to stosowne, Strony podejmą środki zachęcające do współpracy transgranicznej.

W traktatach o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy zawartych między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską, Ukrainą, Republiką Białoruś, Federacją Rosyjską, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną oraz Republiką Federalną Niemiec znalazły się zapisy dotyczące wzajemnie korzystnej współpracy między gminami, miastami i innymi jednostkami administracyjno – terytorialnymi oraz regionami w szczególności na obszarach przygranicznych.

Realizując postanowienia traktatów dwustronnych na początku lat dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku zainicjowano współpracę regionów przygranicznych. Pierwszym euroregionem powołanym w Europie Środkowo-Wschodniej był - zainicjowany w ramach współpracy polsko-niemiecko-czeskiej - Euroregion Nysa, utworzony w grudniu 1991 r. Oprócz niego wzdłuż zachodniej granicy Polski, na terenach zamieszkałych przez przedstawicieli mniejszości niemieckiej, ukraińskiej i łemkowskiej, powstały euroregiony: Pomerania (w 1995 r.), Pro Europa Viadrina (w 1993 r.) oraz Sprewa-Nysa-Bóbr (w 1991 r.). Na pograniczu Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Litewskiej, Republiki Białorusi i Federacji Rosyjskiej, zamieszkanym przez mniejszości litewską, białoruską, tatarską i ukraińską, w czerwcu 1997 r. zawiązała się współpraca w ramach Euroregionu Niemen. Położony po sąsiedztwie Euroregion Łyna-Ływa, zarejestrowany w dniu 4 września 2003 r., znajduje się po obu stronach granicy polsko-rosyjskiej i jest zamieszkały przez mniejszość ukraińską. Tereny te obejmuje również powstały w dniu 22 lutego 1998 r. Euroregion Bałtyk obejmujący swoim zasięgiem także tereny zamieszkałe przez społeczność posługującą się językiem regionalnym oraz mniejszość ukraińską. Wzdłuż wschodniej granicy kraju funkcjonują: Polsko-Białoruski Euroregion Puszcza Białowieska powołany umową zawartą w dniu 25 maja 2002 r., zamieszkały przez mniejszość białoruską oraz utworzony w 29 września 1995 r. Polsko-Białorusko-Ukraiński Euroregion Bug zamieszkały przez przedstawicieli mniejszości ukraińskiej. Południowo-wschodnia część Polski, gdzie mieszka

mniejszość ukraińska i łemkowska, leży w granicach powstałego w lutym 1993 r. Euroregionu Karpaty. Obok władz polskich statut Euroregionu Karpaty podpisali przedstawiciele władz regionalnych: Republiki Węgierskiej, Rumunii, Ukrainy i Republiki Słowackiej. Współpraca polsko-słowacka zacieśniła się w ramach Euroregionu Tatry, utworzonego w sierpniu 1994 r. i w ramach Euroregionu Beskidy, działającego od lutego 2000 r. Na tym obszarze mieszkają osoby należące do mniejszości romskiej, słowackiej i łemkowskiej. Euroregiony Pradziad (działający od lipca 1997 r.) i Silesia (działający od września 1998 r.) położone na pograniczu Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Czeskiej zamieszkują osoby należące do mniejszości niemieckiej. Na terenach pozostałych euroregionów działających wzdłuż granic Rzeczypospolitej Polskiej przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkują w mniejszych skupiskach.

W 1991 r. rządy Rzeczypospolitej Polskiej oraz Republiki Federalnej Niemiec powołały Polsko - Niemiecką Komisję Międzyrządową ds. Współpracy Regionalnej i Przygranicznej, która koordynuje współpracę oraz opracowuje rozwiązania poprawiające jej warunki w regionie przygranicznym w wielu dziedzinach aktywności gospodarczej oraz stosunków międzyludzkich.

Artykuł 19

Strony zobowiązują się do poszanowania i realizacji zasad zawartych w niniejszej Konwencji ramowej i wprowadzania, tam, gdzie to konieczne, tylko takich ich ograniczeń, restrykcji lub odstępstw, które są przewidziane w międzynarodowych instrumentach prawnych – w szczególności w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności – w takim zakresie, w jakim odpowiadają one prawom i wolnościom wynikającym z powyższych zasad.

Art. 2 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* wprowadził definicję mniejszości narodowej i mniejszości etnicznej, o czym była już mowa w komentarzu do art. 3.

CZĘŚĆ III: Organy i instytucje odpowiedzialne za realizację polityki wobec mniejszości oraz podejmowane przez nie działania

Działania Rządu Rzeczypospolitej Polskiej zmierzają nie tylko do zapewnienia przedstawicielom mniejszości narodowych i etnicznych należnych im praw, ale także do umacniania ducha tolerancji i dialogu międzykulturowego w celu wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy, tworzenia warunków dla popularyzacji kultury i tożsamości kulturowej mniejszości, zgodnie z najlepszymi tradycjami Rzeczypospolitej oraz do promocji postaw otwartości i tolerancji wśród społeczeństwa polskiego, zwłaszcza wśród młodzieży.

Zgodnie z przepisami art. 21 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* organem właściwym w sprawach objętych ustawą jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych²². Minister, który kieruje tym działem administracji jest zatem odpowiedzialny za sprawy mniejszości narodowych i etnicznych. Obecnie, od dnia 21 listopada 2011 r., ministrem tym jest Minister Administracji i Cyfryzacji.

Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, wskazując ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych jako organ wiodący w sprawach mniejszości, nałożyła jednocześnie na wszystkie organy władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej obowiązek podejmowania odpowiednich środków w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Organy te w zakresie swoich kompetencji podejmują działania zmierzające do zapewnienia właściwej realizacji praw przysługujących mniejszościom narodowym i etnicznym oraz do propagowania postaw wzajemnej tolerancji i współpracy w duchu poszanowania odrębności kulturowej oraz wielowiekowego dziedzictwa Rzeczypospolitej wielu kultur i narodów.

Szczególnie ważną rolę w realizacji działań na rzecz mniejszości, poza wymienionym Ministrem Administracji i Cyfryzacji, pełnią: Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania. Poza nimi wśród głównych organów i instytucji odpowiedzialnych za realizację polityki Państwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych wymienić należy Ministra

²² Zgodnie z *Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej* ministrowie kierują działami administracji rządowej. Każdy z ministrów może kierować jednym lub kilkoma działami. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. *o działach administracji rządowej* (Dz.U. z 2007 r. Nr 65, poz. 437, z późn. zm.) wymienia wszystkie działy administracji rządowej i określa zakres kompetencji ministrów kierujących danymi działami.

Edukacji Narodowej, Ministra Spraw Wewnętrznych oraz Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

W okresie sprawozdawczym nastąpiły ważne zmiany w systemie organów i instytucji odpowiedzialnych za realizację polityki Państwa wobec mniejszości. Najważniejsze z nich to przeniesienie działu administracji „wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne” do zakresu obowiązków nowopowołanego Ministra Administracji i Cyfryzacji oraz powołanie Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania.

I

Na podstawie przepisów § 1 ust. 2 pkt 4 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 listopada 2011 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Administracji i Cyfryzacji (Dz.U. Nr 248, poz. 1479) działem administracji rządowej „wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne” kieruje **Minister Administracji i Cyfryzacji**. Uprzednio ministrem właściwym do spraw objętych tym działem administracji był Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Minister Administracji i Cyfryzacji realizując zadania państwa związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego w szczególności:

- sprzyja realizacji praw i potrzeb mniejszości poprzez podejmowanie działań na rzecz mniejszości i inicjowanie programów dotyczących:
 - a) zachowania i rozwoju tożsamości, kultury i języka mniejszości, przy zapewnieniu pełnej integracji obywatelskiej osób należących do mniejszości,
 - b) realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne;
- współdziała z właściwymi organami w zakresie przeciwdziałania naruszaniu praw mniejszości;
- dokonuje analiz i ocen sytuacji prawnej i społecznej mniejszości, w tym w zakresie realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne;
- upowszechnia wiedzę na temat mniejszości oraz ich kultury, a także inicjuje badania nad sytuacją mniejszości, w tym w zakresie dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości, jej przejawów oraz metod i strategii przeciwdziałania jej występowaniu;
- podejmuje działania na rzecz zachowania i rozwoju języka regionalnego.

Ponadto, art. 31 ust. 3 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym zobowiązuje ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości

narodowych i etnicznych (tj. Ministra Administracji i Cyfryzacji) do przygotowania, nie rzadziej niż raz na dwa lata, raportu dotyczącego sytuacji mniejszości w Rzeczypospolitej Polskiej i przedstawienia go do zatwierdzenia Radzie Ministrów.

Należy wskazać, że wyżej przedstawiony katalog zadań i kompetencji nie ma charakteru zamkniętego i wszystkie kwestie związane ze sferą działania państwa na rzecz podtrzymywania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości pozostają w kompetencjach ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

Urzędem obsługującym ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych jest Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji. W strukturach MAiC działa Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, w ramach którego zadania na rzecz mniejszości realizują: Wydział Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział do Spraw Mniejszości Romskiej i Zespół Kultury Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych MAiC kontynuuje działania prowadzone uprzednio w strukturze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

1. Do zakresu działania **Wydziału Mniejszości Narodowych i Etnicznych** należy prowadzenie spraw w zakresie stosunku Państwa do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym z wyłączeniem spraw z zakresu stosunku Państwa do romskiej mniejszości etnicznej, a w szczególności:

- 1) opracowywanie – w porozumieniu z przedstawicielami innych ministrów – propozycji do założeń polityki Państwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego;
- 2) opracowywanie i koordynacja programów na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego;
- 3) monitorowanie programów, o których mowa w pkt 2, oraz sporządzanie analiz i opinii dotyczących ich realizacji;
- 4) opracowywanie propozycji rozwiązań dotyczących problemów zgłaszanych przez organizacje mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym;
- 5) opracowywanie i opiniowanie projektów regulacji prawnych dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego;
- 6) opracowywanie materiałów do projektów informacji dotyczących podziału i przekazywania dotacji na zadania mające na celu zachowanie i rozwój tożsamości

kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego;

- 7) prowadzenie baz danych dotyczących dotacji, o których mowa w pkt 6;
- 8) udział w pracach komisji, której zadaniem jest ocena i wybór wniosków o udzielenie dotacji na realizację zadań mających na celu, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego;
- 9) podejmowanie działań na rzecz respektowania praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz osób posługujących się językiem regionalnym;
- 10) obsługa merytoryczna i organizacyjno-techniczna Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, w tym przygotowywanie materiałów na posiedzenia Komisji oraz protokołów z tych posiedzeń, z wyłączeniem obsługi merytorycznej i organizacyjno-technicznej Zespołu do Spraw Romskich działającego w ramach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych;
- 11) prowadzenie Urzędowego Rejestru Gmin, w których używany jest język pomocniczy;
- 12) prowadzenie Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości;
- 13) współdziałanie z organami administracji rządowej i samorządowej na rzecz uwzględniania lokalnych potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym;
- 14) utrzymywanie bieżących kontaktów z organizacjami społecznymi mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym;
- 15) przygotowywanie informacji problemowych i materiałów dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego;
- 16) opracowywanie materiałów związanych ze współpracą z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w ramach Komisji Europejskiej, Rady Europy oraz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie;
- 17) opracowywanie materiałów do projektu ustawy budżetowej w zakresie spraw mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego.

2. Do zakresu działania **Wydziału do spraw Mniejszości Romskiej** należy prowadzenie spraw w zakresie stosunku Państwa do mniejszości romskiej, a w szczególności:

- 1) opracowywanie – w porozumieniu z przedstawicielami innych ministrów propozycji do założeń polityki Państwa wobec mniejszości romskiej;
- 2) opracowywanie i koordynacja programów na rzecz mniejszości romskiej, w tym Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce;
- 3) monitorowanie programów, o których mowa w pkt 2, oraz sporządzanie analiz i opinii dotyczących ich realizacji;
- 4) opracowywanie propozycji rozwiązań dotyczących problemów zgłaszanych przez organizacje mniejszości romskiej;
- 5) opracowywanie i opiniowanie projektów regulacji prawnych dotyczących mniejszości romskiej;
- 6) opracowywanie – w zakresie mniejszości romskiej - materiałów do projektów informacji dotyczących podziału i przekazywania dotacji na zadania mające na celu zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego oraz integrację obywatelską mniejszości romskiej;
- 7) udział w pracach komisji, której zadaniem jest ocena i wybór wniosków o udzielenie dotacji na realizację zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego;
- 8) podejmowanie działań na rzecz respektowania praw osób należących do mniejszości romskiej;
- 9) obsługa merytoryczna i organizacyjno-techniczna Zespołu do Spraw Romskich działającego w ramach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, w tym przygotowywanie materiałów na posiedzenia Zespołu oraz protokołów z tych posiedzeń;
- 10) współdziałanie z organami administracji rządowej i samorządowej na rzecz uwzględniania lokalnych potrzeb mniejszości romskiej;
- 11) utrzymywanie bieżących kontaktów z organizacjami społecznymi mniejszości romskiej;
- 12) przygotowywanie informacji problemowych i materiałów dotyczących mniejszości romskiej;
- 13) opracowywanie materiałów związanych ze współpracą z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz mniejszości romskiej w ramach Komisji Europejskiej, Rady Europy oraz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy

w Europie;

- 14) opracowywanie materiałów do projektu ustawy budżetowej w zakresie spraw mniejszości romskiej.

3. Do zakresu działania **Zespołu Kultury Mniejszości Narodowych i Etnicznych** należy prowadzenie spraw mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym – w zakresie dotyczącym wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego, a w szczególności:

- 1) gromadzenie i ocenianie pod względem formalnym wniosków o dofinansowanie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego;
- 2) opracowywanie, na podstawie protokołów z posiedzeń komisji oceniającej wnioski, o których mowa w pkt 1, propozycji podziału dotacji przeznaczonych na wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego;
- 3) przygotowywanie projektów umów w sprawach dotacji, o których mowa w pkt 2;
- 4) gromadzenie, weryfikowanie pod względem formalnym sprawozdań składanych przez podmioty, które uzyskały dotacje oraz ocenianie na podstawie tych sprawozdań realizacji zadań wynikających z umowy o dotację;
- 5) opracowywanie analiz i materiałów do ogłaszanej przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych informacji o szczegółowych zasadach postępowania w sprawach dotyczących dotacji, o których mowa w pkt 2;
- 6) przygotowywanie projektów odpowiedzi na pytania w zakresie dotyczącym dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych;
- 7) koordynowanie przygotowywania materiałów do projektu ustawy budżetowej w zakresie właściwości Departamentu;
- 8) monitorowanie wykonania budżetu Państwa w części 43 budżetu– Wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne;
- 9) współpraca z komórką organizacyjną Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji

właściwą w sprawach finansów w zakresie obsługi finansowo - księgowej części 43 budżetu Państwa– Wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne.

II

Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, istnieje od 1989 r. Do zakresu działania Komisji należą sprawy związane z utrzymaniem dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych, etnicznych i językowych oraz ochrony ich praw, a także realizacją zasady równego traktowania osób bez względu na ich pochodzenie etniczne i rasowe oraz narodowość. Komisja podejmuje działania polegające na:

1. współtworzeniu prawa dotyczącego mniejszości narodowych i etnicznych,
2. analizowaniu tematów problemowych,
3. konsultacjach i spotkaniach ze środowiskami mniejszości,
4. podejmowaniu interwencji.

Cyklicznie odbywają się posiedzenia komisji (również wyjazdowe) poświęcone problemom poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych.

Podczas VI kadencji Sejmu RP odbyło się 90 posiedzeń Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych. W swojej aktywności Komisja skupiała się głównie na monitorowaniu realizacji praw przysługujących mniejszościom narodowym i etnicznym. Komisja spotykała się z przedstawicielami środowisk mniejszości narodowych i etnicznych zapoznając się z sytuacją poszczególnych mniejszości, analizując zgłaszane przez nich problemy i podejmując konkretne interwencje.

W omawianym okresie przyjętych zostało przez Komisję 8 opinii i 24 dezyderaty. Opinie dotyczyły głównie kwestii budżetowych – projektów ustaw budżetowych na kolejne lata oraz sprawozdań z wykonania budżetu. Opiniowano również działalność Najwyższej Izby Kontroli w zakresie zadań Komisji. Dezyderaty, kierowane do Rady Ministrów lub premiera, dotyczyły głównie problemów oświaty i edukacji poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych. Szczególną uwagę poświęciła Komisja mniejszości romskiej, uchwalając szereg dezyderatów dotyczących m.in. sytuacji dzieci romskich w szkołach publicznych, sytuacji Romów na rynku pracy, nadreprezentacji dzieci romskich w grupie dzieci uzyskujących w Poradniach Psychologiczno – Pedagogicznych orzeczenia o niepełnosprawności intelektualnej czy też w sprawie wykorzystania środków z *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*.

Szczególne inicjatywy Komisji, we współpracy z Zespołem do Spraw Romskich Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, dotyczyła podjęcia inicjatywy

uchwałodawczej w sprawie ustanowienia dnia 2 sierpnia Dniem Pamięci o Zagładzie Romów i Sinti, co zaowocowało przyjęciem przez Sejm uchwały w tej kwestii: „*W hołdzie Romom i Sinti, ofiarom niemieckiego nazistowskiego ludobójstwa, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustanawia dzień 2 sierpnia Dniem Pamięci o Zagładzie Romów i Sinti*”.

Niezwykle ważnym nowym obszarem pracy Komisji w VI kadencji okazała się problematyka przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji. Przede wszystkim - na wniosek Komisji – kwestia ta została wpisana do stałego zakresu działania Komisji określonego przez Regulamin Sejmu RP.

III

Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych została utworzona na podstawie art. 23 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* jako organ opiniodawczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów.

Do zadań Komisji Wspólnej należy w szczególności:

- wyrażanie opinii w sprawach realizacji praw i potrzeb mniejszości, w tym ocena sposobu realizacji tych praw oraz formułowanie propozycji w zakresie działań zmierzających do zapewnienia realizacji praw i potrzeb mniejszości,
- opiniowanie programów służących tworzeniu warunków sprzyjających zachowaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości,
- opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących mniejszości,
- opiniowanie wysokości i zasad podziału środków przeznaczonych w budżecie państwa na wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego,
- podejmowanie działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji osób należących do mniejszości.

Komisję Wspólną tworzą przedstawiciele: ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, ministra właściwego do spraw administracji publicznej, ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, ministra właściwego do spraw finansów publicznych, ministra właściwego do spraw pracy, Ministra Sprawiedliwości, ministra właściwego do spraw wewnętrznych, ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, ministra właściwego do spraw zagranicznych, ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów oraz przedstawiciele

mniejszości narodowych (białoruskiej, czeskiej, litewskiej, niemieckiej, ormiańskiej, rosyjskiej, słowackiej, ukraińskiej, żydowskiej) i etnicznych (karaimskiej, łemkowskiej, romskiej i tatarskiej), a także przedstawiciele społeczności posługującej się językiem regionalnym (kaszubskim). Członków Komisji Wspólnej powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Równoprawnymi współprzewodniczącymi Komisji Wspólnej są: przedstawiciel ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych oraz przedstawiciel mniejszości i społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Zgodnie z ustawą *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, w celu wyłonienia członków Komisji Wspólnej będących przedstawicielami mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (obecnie jest nim Minister Administracji i Cyfryzacji, do listopada 2011 r. - Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji) występuje do organizacji poszczególnych mniejszości i społeczności z prośbą o wskazanie uzgodnionych kandydatów do Komisji. Następnie przekazuje Prezesowi Rady Ministrów wniosek o powołanie członków Komisji.

Zgodnie z regulaminem Komisji w jej ramach działają następujące zespoły: zespół do spraw edukacji, zespół do spraw kultury i mediów oraz zespół do spraw romskich. Koszty związane z funkcjonowaniem Komisji Wspólnej pokrywane są z budżetu państwa, zaś obsługę organizacyjno-techniczną prac Komisji zapewnia urząd obsługujący ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

Zgodnie z ustawą opinie Komisji są przekazywane Prezesowi Rady Ministrów oraz Radzie Ministrów. Komisja Wspólna dysponuje również możliwością zwracania się z prośbą o informacje i stanowiska do instytucji i środowisk naukowych oraz organizacji społecznych. Może zapraszać do swoich prac przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych i środowisk naukowych.

Komisja opiniuje corocznie m. in. wysokość środków zaplanowanych w budżecie państwa na realizację zadań służących podtrzymywaniu tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego, zasady podziału dotacji przyznawanych przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych oraz projekty aktów prawnych regulujących edukację mniejszości narodowych i etnicznych. Ponadto Komisja Wspólna opiniuje projekty wszelkich aktów prawnych, które mogą mieć wpływ na położenie mniejszości narodowych i etnicznych

oraz korzystanie przez nie z zagwarantowanych im praw, jak np. projekt ustawy o ratyfikacji *Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*.

Komisja Wspólna w swoich pracach duży nacisk kładzie na kwestie związane z nauczaniem języków mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. W trakcie posiedzeń poruszano m.in. kwestie edukacji przedszkolnej, filologii mniejszościowych, powoływania instytucji kultury, wsparcia metodycznego dla nauczania mniejszości, podstaw programowych do nauczania języków mniejszości oraz przygotowywania programów nauczania szkolnego i przedszkolnego. Komisję Wspólną interesują również kwestie zachowania i rozwoju sieci szkół mniejszościowych.

Na forum Komisji Wspólnej wielokrotnie poruszana była problematyka historyczna w relacjach państwo polskie - mniejszości narodowe i etniczne. Szczególnie istotne miejsce w tym zakresie zajmuje zagadnienie upamiętniania miejsc pamięci, które kilkakrotnie było przedmiotem ożywionej dyskusji. Przedmiotem intensywnych dyskusji wśród członków Komisji Wspólnej była m. in. ocena skutków Akcji „Wisła”. Komisja Wspólna w ramach swoich prac interesuje się również działalnością Instytutu Pamięci Narodowej w sprawach dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych.

Komisja Wspólna żywo interesuje się także procesem implementacji ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Podczas posiedzeń prezentowane są również sprawozdania z działalności pełnomocników wojewodów do spraw mniejszości narodowych i etnicznych.

Komisja Wspólna zajmuje się również respektowaniem przez Polskę zapisów konwencji międzynarodowych chroniących mniejszości oraz omawia działalność poszczególnych resortów na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych.

Inauguracyjne posiedzenie Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych odbyło się w dniu 21 września 2005 r. Do końca 2011 r. przeprowadzono trzydzieści spotkań Komisji Wspólnej w pełnym składzie (w roku 2005 – 1, w 2006 – 3, w 2007 – 2, w 2008 – 7, w 2009 – 6, w 2010 – 6, w 2011 – 5, na 2012 r. zaplanowano 6 posiedzeń). Ponadto współprzewodniczący Komisji Wspólnej, będący przedstawicielem mniejszości i społeczności posługującej się językiem regionalnym, wielokrotnie korzystał z możliwości zwołania posiedzeń, w których udział brali wyłącznie przedstawiciele strony mniejszościowej.

Porównując Komisję Wspólną z uprzednio działającym Zespołem do Spraw Mniejszości Narodowych i Etnicznych należy podkreślić, że Komisja jest ustawowo umocowanym organem opiniodawczo-doradczym Prezesa Rady Ministrów, co nadaje jej

znacznie wyższą rangę niż miał Zespół do Spraw Mniejszości Narodowych. Kompetencje Komisji Wspólnej zostały wyraźnie określone, a co się z tym wiąże organy administracji rządowej zostały ustawowo zobowiązane do konsultowania z Komisją Wspólną kwestii dotyczących mniejszości. Ponadto, członkami Komisji stali się przedstawiciele mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym. Natomiast formalnymi członkami Zespołu byli jedynie przedstawiciele strony rządowej, chociaż na wszystkie posiedzenia Zespołu i jego Podzespołów zapraszani byli przedstawiciele mniejszości. Rozszerzenie składu Komisji Wspólnej w porównaniu z Zespołem zapewniło tej pierwszej większą reprezentatywność oraz zgodnie z zasadą „nic o nas bez nas”, w sposób formalny włączyło przedstawicieli mniejszości do prac nad polityką rządu w zakresie dotyczącym ich spraw.

Wśród zespołów Komisji Wspólnej należy podkreślić szczególną rolę Zespołu do spraw romskich. W jego skład wchodzi, obok przedstawicieli administracji rządowej, 20 osób reprezentujących organizacje mniejszości romskiej, wskazanych przez dwóch reprezentantów tej mniejszości w Komisji Wspólnej. Ponadto, na posiedzenia Zespołu zapraszani są zewnętrzni eksperci wywodzący się ze środowisk naukowych, organizacji społecznych i instytucji działających na rzecz integracji społecznej Romów. Zespół do Spraw Romskich KWRiMNiE pełni funkcję forum umożliwiającego wymianę informacji w sprawach dotyczących problemów romskiej mniejszości etnicznej, jest podmiotem pracującym nad wypracowaniem propozycji działań, mających służyć poprawie sytuacji tej mniejszości w Polsce. W okresie sprawozdawczym odbyło się 12 posiedzeń Zespołu

IV

Ochrona praw mniejszości narodowych i etnicznych stanowi jeden z priorytetów działalności **Rzecznika Praw Obywatelskich**. Szczególną uwagę Rzecznik poświęca realizacji prawa mniejszości narodowych i etnicznych do zachowania i rozwoju własnej tożsamości. Rzecznik stoi także na straży przestrzegania zasady równego traktowania w sferze życia społecznego, ekonomicznego i kulturalnego.

Do końca 2000 roku w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich istniało wyodrębnione stanowisko ds. mniejszości narodowych oraz cudzoziemców. W dniu 1 stycznia 2001 roku utworzony został Samodzielny Wydział Ochrony Praw Cudzoziemców i Mniejszości Narodowych. W następnych latach sprawy z zakresu mniejszości narodowych i etnicznych należały do właściwości zespołów merytorycznych działających w ramach w Biura Rzecznika Praw Obywatelskich. Od 2011 r. sprawami mniejszości narodowych i etnicznych w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich zajmuje się Zespół Prawa Administracyjnego

i Gospodarczego. Zespół, działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, rozpatruje skargi kierowane do Rzecznika w sprawach dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych. Na bieżąco prowadzi także analizę stanu przestrzegania praw mniejszości oraz osób do nich należących. Ważnym aspektem działalności Zespołu jest również podejmowanie badań terenowych, poświęconych sytuacji społeczności mniejszościowych lub poszanowaniu praw mniejszości przez organy administracji publicznej. W roku 2010 i 2011 do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynęło 39 skarg, które zaklasyfikowane zostały jako dotyczące mniejszości narodowych lub etnicznych. Niezależnie od liczby wpływających do Biura RPO skarg, stopień przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych, oraz osób należących do tych mniejszości, jest w Biurze RPO na bieżąco monitorowany. W tym celu zbierane i analizowane są m.in. wszelkie materiały informacyjne i publicystyczne. Niezbędną wiedzę o sytuacji społeczności mniejszościowych Rzecznik czerpie także z kontaktów z organizacjami pozarządowymi, zrzeszającymi członków tych społeczności. Rzecznik współpracuje również z organami administracji publicznej, właściwymi w sprawach mniejszości narodowych i etnicznych, z Komisją Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz z Komisją Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu RP. Prowadzony w Biurze RPO monitoring ma szczególne znaczenie z uwagi na fakt, że interwencje, zarówno w sprawach indywidualnych, jak i generalnych, Rzecznik Praw Obywatelskich podejmuje nie tylko na podstawie skarg nadsyłanych przez osoby bezpośrednio zainteresowane czy poszkodowane. Stosowne działania mogą także być podejmowane przez Rzecznika z inicjatywy własnej, po uzyskaniu informacji wskazujących na możliwość zaistnienia naruszenia określonych praw lub wolności.

V

W celu zwiększenia skuteczności systemu rządowych instytucji zajmujących się ochroną przed dyskryminacją, rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 2008 roku w sprawie *Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania* (Dz.U. nr Nr 75, poz. 450 z późn. zm.) powołany został **Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania** w randze sekretarza stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Obecnie ramy funkcjonowania Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania określa ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz.U. Nr 254, poz. 1700), która wykonywanie zadań dotyczących realizacji zasady równego traktowania powierza Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Pełnomocnikowi Rządu do Spraw Równego Traktowania. Pełnomocnikiem jest sekretarz stanu w Kancelarii Prezesa

Rady Ministrów, powołany przez Prezesa Rady Ministrów, któremu też podlega. Do Pełnomocnika należy realizowanie polityki rządu w zakresie równego traktowania, w tym przeciwdziałania dyskryminacji, w szczególności ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, wiek, niepełnosprawność oraz orientację seksualną.

Do zadań Pełnomocnika należy w szczególności:

- opracowywanie i opiniowanie projektów aktów prawnych w zakresie równego traktowania;
- przeprowadzanie analiz i ocen rozwiązań prawnych pod kątem respektowania zasady równego traktowania, a także występowanie z wnioskami o wydanie lub zmianę aktów prawnych;
- podejmowanie działań eliminujących lub ograniczających skutki naruszania zasady równego traktowania;
- dokonywanie analiz i ocen sytuacji prawnej i społecznej w zakresie równego traktowania oraz inicjowanie, realizowanie, koordynowanie lub monitorowanie działań zmierzających do zapewnienia równego traktowania, a także do ochrony przed dyskryminacją;
- współpraca z właściwymi organami administracji publicznej, partnerami społecznymi, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami w zakresie równego traktowania;
- promowanie, upowszechnianie i propagowanie problematyki równego traktowania;
- współpraca z zagranicznymi i międzynarodowymi organizacjami i organami działającymi w zakresie równego traktowania;

Pełnomocnik opracowuje i przedkłada Radzie Ministrów Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania, określający cele i priorytety działań na rzecz równego traktowania. Przewodniczy też powołanej zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów Radzie do spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Nietolerancji.

VI

Prawa osób należących do mniejszości do nauki języka mniejszości lub w języku mniejszości, a także prawa tych osób do nauki historii i kultury mniejszości realizowane są na zasadach i w trybie określonym w ustawie z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty*. Zgodnie z art. 17 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku*

regionalnym sprawy te powierzone zostały **Ministerstwu Edukacji Narodowej**, w strukturze którego nie ma wprawdzie wyspecjalizowanej komórki do spraw mniejszości narodowych, ale zajmuje się nimi Departament Kształcenia Ogólnego i Wychowania. W zależności od rodzaju problemów tematyka mniejszości narodowych jest również podejmowana przez inne departamenty Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Ponadto, w Centralnej Komisji Egzaminacyjnej zatrudniona jest osoba, której zakres obowiązków obejmuje kwestie związane z mniejszościami.

VII

Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych* w sposób wyraźny wskazała zakres zadań **wojewody** w zakresie ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych. Jego zadania zostały wymienione w art. 22 i należy do nich:

- koordynowanie na obszarze województwa działań organów administracji rządowej, realizujących zadania na rzecz mniejszości;
- podejmowanie działań na rzecz respektowania praw mniejszości oraz przeciwdziałanie naruszaniu tych praw i dyskryminacji osób należących do mniejszości;
- podejmowanie działań na rzecz rozwiązywania problemów mniejszości;
- podejmowanie działań na rzecz respektowania praw osób posługujących się językiem regionalnym.

Dodatkowo, na podstawie art. 32 ustawy, organy administracji rządowej, samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe są obowiązane do przekazywania wojewodzie, w celu zaopiniowania, dokumentów dotyczących programów realizowanych z ich udziałem na terenie województwa, dotyczących mniejszości lub zachowania i rozwoju języka regionalnego, finansowanych w całości lub części ze środków publicznych.

Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* umożliwiła także wojewodom ustanawianie pełnomocnika do spraw mniejszości narodowych i etnicznych. W sytuacji tej nie stosuje się przepisu art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. *o wojewodzie i administracji rządowej w województwie* (Dz.U. Nr 31, poz. 206, z późn zm.). Obecnie pełnomocnicy wojewodów do spraw mniejszości narodowych i etnicznych funkcjonują we wszystkich 16 województwach.

VIII

Na mocy Zarządzenia Nr 26 Dyrektora Generalnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 23 grudnia 2011 r. w sprawie zatwierdzenia wewnętrznego regulaminu

organizacyjnego Departamentu Kontroli, Skarg i Wniosków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, z późn. zm. w ramach Departamentu Kontroli Skarg i Wniosków MSW funkcjonuje **Zespół do Spraw Ochrony Praw Człowieka**. Do zakresu działania Zespołu należy:

- analizowanie rozwoju międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka w odniesieniu do spraw objętych zakresem działu administracji rządowej, którym kieruje Minister, inicjowanie i wdrażanie programów oraz strategii na rzecz ochrony praw człowieka w tym zakresie oraz inicjowanie zmian legislacyjnych i organizacyjnych w celu zapewnienia zgodności rozwiązań polskich z tymi standardami;
- podejmowanie działań zmierzających do zapewnienia należytego poziomu ochrony praw człowieka podczas realizacji zadań przez urzędy obsługujące organy i kierowników jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi lub przez niego nadzorowanych;
- prowadzenie monitoringu spraw dotyczących zjawisk związanych z przestępstwami z nienawiści, a także podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie tego rodzaju zjawiskom;
- współpraca z organami i jednostkami podległymi lub nadzorowanymi przez Ministra, innymi organami administracji publicznej, instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony praw człowieka i przeciwdziałania przestępstwom na tle nienawiści;
- uczestnictwo w pracach krajowych i międzynarodowych instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka oraz zwalczaniem i przeciwdziałaniem przestępstwom z nienawiści;
- monitorowanie, a w uzasadnionych przypadkach również koordynowanie, realizacji w resorcie spraw wewnętrznych, w szczególności w Policji i Straży Granicznej programów szkoleniowych w zakresie problematyki ochrony praw człowieka oraz przygotowywanie, a następnie aktualizowanie dla tych podmiotów materiałów dydaktycznych w zakresie ochrony praw człowieka;
- przygotowanie informacji do międzynarodowych sprawozdań z wykonywania przez Polskę postanowień międzynarodowych konwencji w zakresie działań na rzecz ochrony praw człowieka w ramach kompetencji Ministra;
- prowadzenie spraw związanych z nadzorem Ministra nad wykonywaniem przez Policję i Straż Graniczną działań wynikających z wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;

- prowadzenie spraw związanych z nadzorem Ministra nad Policją i Strażą Graniczną w zakresie przekazywania Niezależnej Instytucji Badającej Niewłaściwe Zachowania Policji skarg i informacji pozaskargowych na te służby.

Zespół do Spraw Ochrony Praw Człowieka kontynuuje działania prowadzone uprzednio przez Zespół Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii działający w ramach Departamentu Kontroli, Skarg i Wniosków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

IX

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa jest instytucją powołaną na mocy ustawy z dnia 21 stycznia 1988 *o Radzie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa* (Dz.U. Nr 2, poz. 2, z późn. zm.) do inicjowania i koordynowania działalności związanej z upamiętnieniami historycznych wydarzeń i miejsc oraz postaci w dziejach walk i męczeństwa Narodu Polskiego, zarówno w kraju, jak i za granicą, a także bliskich Narodowi Polskiemu miejsc walk i męczeństwa innych narodów na terytorium Polski. Do zadań Rady w zakresie problematyki mniejszości narodowych należy:

- opiniowanie i zatwierdzanie spraw związanych z pochówkami ofiar wojen i represji, cmentarzami wojennymi i wszelkimi upamiętnieniami symbolicznymi mniejszości narodowych i etnicznych,
- opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących problemów ochrony grobów i cmentarzy ofiar wojen i represji oraz wszelkich upamiętnień mniejszości narodowych i etnicznych,
- współdziałanie z organizacjami i środowiskami mniejszości narodowych i etnicznych na terenie Polski oraz z przedstawicielami rządów poszczególnych krajów pochodzenia.

Realizując swoje zadania Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa współpracuje z wieloma instytucjami w kraju i zagranicą wśród których jest m.in. Ludowy Niemiecki Związek Opieki Nad Grobami Wojennymi w Kassel, Wydział Memorialny Ambasady Rosyjskiej w Warszawie oraz Państwowa Międzyresortowa Komisja ds. Upamiętnienia Ofiar Wojny i Represji Politycznych działająca przy Radzie Ministrów Ukrainy.

Część IV: Dane dotyczące przestępczości

Choć analiza statystyk dotyczących popełniania przestępstw w okresie sprawozdawczym uzasadnia twierdzenie, że skala przestępczości o podłożu etnicznym w Polsce jest niewielka, to jednak zgodnie z zaleceniem Prokuratury Krajowej (obecnie Prokuratury Generalnej) od 2004 r. wszystkie postępowania przygotowawcze o czyny popełnione na tle etnicznym są objęte nadzorem służbowym prokuratur okręgowych w celu wyeliminowania przypadków pochopnego odmawiania wszczęcia postępowań lub ich umarzania z powodu znikomej szkodliwości społecznej. Ponadto, prokuratury apelacyjne raz na kwartał badają sprawy przestępstw zakończonych odmową wszczęcia postępowania przygotowawczego lub jego umorzeniem oraz dokonują oceny zasadności tych decyzji, a następnie przedstawiają Prokuraturze Generalnej (wcześniej Prokuraturze Krajowej) informację o wynikach badania i dalszych działaniach w tych sprawach. Ocena nadesłanych do Prokuratury Generalnej (wcześniej Prokuratury Krajowej) informacji wraz z uwagami i spostrzeżeniami jest przekazywana wszystkim jednostkom prokuratury w kraju do dalszego stosowania oraz w celu ujednoczenia metodyki prowadzenia postępowań przygotowawczych w tej kategorii przestępstw.

1. Wyciąg z przepisów Kodeksu karnego dotyczących przestępstw z pobudek rasistowskich bądź ksenofobicznych popełnianych wobec osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych.

Stosownie do art. 53 k.k. rasistowskie bądź ksenofobiczne pobudki są uznawane za okoliczność obciążającą przy wymiarze kary. Właściwe przepisy stanowią, iż:

Art. 53. § 1. Sąd wymierza karę według swojego uznania, w granicach przewidzianych przez ustawę, bacząc, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy, uwzględniając **stopień społecznej szkodliwości czynu** oraz biorąc pod uwagę cele zapobiegawcze i wychowawcze, które ma osiągnąć w stosunku do skazanego, a także potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa.

§ 2. Wymierzając karę, sąd uwzględnia w szczególności **motywację i sposób zachowania się sprawcy**, popełnienie przestępstwa wspólnie z nieletnim, rodzaj i stopień naruszenia ciężących na sprawcy obowiązków, rodzaj i rozmiar ujemnych następstw przestępstwa, właściwości i warunki osobiste sprawcy, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa i zachowanie się po jego popełnieniu, a zwłaszcza staranie o naprawienie szkody lub

zadośćuczynienie w innej formie społecznemu poczuciu sprawiedliwości, a także zachowanie się pokrzywdzonego.

Art. 115 § 2. Przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu sąd bierze pod uwagę rodzaj i charakter naruszonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak również postać zamiaru, **motywację sprawcy**, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia.

Art. 118. § 1. Kto, w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, dopuszcza się zabójstwa albo powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto, w celu określonym w § 1, stwarza dla osób należących do takiej grupy warunki życia grożące jej biologicznym wyniszczeniem, stosuje środki mające służyć do wstrzymania urodzeń w obrębie grupy lub przymusowo odbiera dzieci osobom do niej należącym, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

§ 3. Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w § 1 lub 2, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Art. 119. § 1. Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art. 256. § 1. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w § 1.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego określonego w § 2, jeżeli dopuścił się tego czynu w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd orzeka przepadek przedmiotów, o których mowa w § 2, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

Do dnia 7 czerwca 2010 roku przepis ten brzmiał:

Art. 256. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 257. Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególłą osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

2. Dane ilościowe dotyczące przestępstw z pobudek rasistowskich bądź ksenofobicznych popełniane wobec osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych.

Analizując dane na temat przestępczości na tle etnicznym lub rasowym należy podkreślić, że mają one charakter zbiorczy i w przeważającym stopniu dotyczą osób, które nie są członkami mniejszości narodowych i etnicznych. Zaprezentowane poniżej statystyki nie pozwalają na dokonanie dokładnych szacunków w jakim stopniu przestępczość na tle etnicznym dotyczy mniejszości narodowych i etnicznych mieszkających w Polsce.

Rok 2007 (Prawomocne skazania)

Przepis Kodeksu karnego	Razem skazania i warunkowe umorzenia	Skazania	Pozbawienie wolności	Ograniczenie wolności	Grzywna samoistna	Samoistny środek karny	Warunkowe umorzenie postępowania
art.118	-	-	-	-	-	-	-
art.119§1	3	3	3	-	-	-	-
art.256	7	7	-	6	1	-	-
art. 257	8	4	4	-	-	-	4

Rok 2008 (Prawomocne skazania)

Przepis Kodeksu karnego	Razem skazania i warunkowe umorzenia	Skazania	Pozbawienie wolności	Ograniczenie wolności	Grzywna samoistna	Samoistny środek karny	Warunkowe umorzenie postępowania
art.118	-	-	-	-	-	-	-
art.119§1	3	3	3	-	-	-	-
art.256	17	14	5	1	6	2	2
art. 257	17	16	12	1	2	1	1

Rok 2009 (Prawomocne skazania)

Przepis Kodeksu karnego	Razem skazania i warunkowe umorzenia	Skazania	Pozbawienie wolności	Ograniczenie wolności	Grzywna samoistna	Samoistny środek karny	Warunkowe umorzenie postępowania
art.118	-	-	-	-	-	-	-
art.119§1	17	17	17	-	-	-	-
art.256	19	17	11	2	4	-	2
art. 257	22	22	13	6	3	-	-

Rok 2010 (Prawomocne skazania)

Przepis Kodeksu karnego	Razem skazania i warunkowe umorzenia	Skazania	Pozbawienie wolności	Ograniczenie wolności	Grzywna samoistna	Samoistny środek karny	Warunkowe umorzenie postępowania
art.118	-	-	-	-	-	-	-
art.119§1	10	10	10	-	-	-	-
art.256	9	9	6	2	1	-	-
art. 257	21	16	13	0	3	-	5

Rok 2011 (osoby osądzone w I instancji)

Przepis Kodeksu karnego	Razem skazania i warunkowe umorzenia	Skazania	Pozbawienie wolności	Ograniczenie wolności	Grzywna samoistna	Samoistny środek karny	Warunkowe umorzenie postępowania
art.118	-	-	-	-	-	-	-
art.119§1	4	3	3	-	-	-	1
art.256	9	6	2	2	2	-	3
art. 257	59	50	34	7	9	-	9

3. Przykładowe dane jakościowe dotyczące czynów zabronionych popełnionych z pobudek rasistowskich bądź ksenofobicznych wobec osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych.

Wyrokiem z dnia 18 marca 2009 r., wydanym w sprawie II K 133/09, Sąd Rejonowy w Jaśle skazał 20-letnią kobietę za znieważanie osób narodowości romskiej, kierowanie do nich gróźb, na karę 10 miesięcy ograniczenia wolności polegającej na wykonywaniu nieodpłatnej pracy na cele społeczne w wymiarze 30 godzin miesięcznie.

Postanowieniem z dnia 23 czerwca 2009 r., wydanym w sprawie III Now 70/09, Sąd Rejonowy w Chrzanowie zobowiązał troje 14-latków, którzy poprzewracali nagrobki na miejscowym zabytkowym cmentarzu żydowskim, do udziału w lekcji muzealnej zorganizowanej przez zarządzające cmentarze Muzeum, do wykonania na cmentarzu prac w wymiarze po 6 godzin i oddał ich pod nadzór odpowiedzialny rodziców.

Wyrokiem z dnia 14 lipca 2010 r., wydanym w sprawie II K 116/09, Sąd Rejonowy w Jaśle skazał 35-letniego mężczyznę za znieważanie osób narodowości romskiej, naruszenie ich nietykalności cielesnej i kierowanie do nich gróźb, na karę 1 roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności, której wykonania warunkowo zawiesił na okres 3 lat próby i oddał go pod dozór kuratora sądowego.

Wyrokiem z dnia 14 grudnia 2010 r., wydanym w sprawie III K 49/10, Sąd Okręgowy we Wrocławiu skazał trzech mężczyzn za to, że brali udział w zorganizowanej grupie mającej na celu popełnianie przestępstw przeciwko porządkowi publicznemu, w tym propagowanie totalitarnego ustroju państwa, nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, znieważanie grup ludności na tle ich przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej, nawoływali do stosowania przemocy wobec grupy osób z powodu ich przynależności rasowej i politycznej oraz nawoływali do nienawiści na tle różnic narodowościowych i publicznie znieważali grupę ludności żydowskiej, romskiej i inne z powodu ich przynależności etnicznej i wyznaniowej – na kary 1 roku i 6 miesięcy, 1 roku i 1 miesiąca, 1 roku i 3 miesięcy pozbawienia wolności, wszystkie bez warunkowego zawieszenia ich wykonania.

ZAKOŃCZENIE

W omawianym w niniejszym Raporcie okresie sytuacja prawna mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym pozostawała stabilna. Podstawą obowiązujących uregulowań prawnych była ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (dzięki jej przyjęciu w 2005 r. do polskiego systemu prawnego implementowane zostały wszystkie zasady zawarte w *Konwencji ramowej*). W omawianym okresie kontynuowano proces doskonalenia procedur implementujących przepisy ustawy, tak, aby korzystanie z przysługujących praw było jak najbardziej ułatwione dla zainteresowanych osób. Dobitym przykładem obrazującym coraz pełniejsze korzystanie przez środowiska mniejszości narodowych i etnicznych z przepisów dokumentu są kolejne tablice z dodatkowymi nazwami miejscowości w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz w języku regionalnym, które dzięki inicjatywie organizacji pozarządowych i władz samorządowych oraz wsparciu finansowemu z budżetu Państwa stanęły w kilkuset miejscowościach kraju.

Współpraca organizacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym z instytucjami państwa, realizowana w ramach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, była w omawianym okresie stopniowo usprawniana i intensyfikowana (obecnie odbywa się 6 posiedzeń Komisji Wspólnej rocznie, podczas gdy jej regulamin wymaga ich organizowania jedynie co pół roku). Dzięki temu Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych stała się sprawnie działającym forum, na którym w duchu dialogu i porozumienia omawiane są wszelkie sprawy oraz rozwiązywane problemy istotne dla środowisk mniejszości narodowych i etnicznych. Również w codziennych kontaktach z urzędami, realizującymi politykę rządu wobec mniejszości, przykładą się szczególną wagę do rozwiązywania na bieżąco zgłaszanych kłopotów i problemów. Sprzyja temu także działalność pełnomocników wojewodów do spraw mniejszości narodowych i etnicznych ustanowionych we wszystkich 16 województwach kraju. W duchu dialogu i porozumienia rozwiązywane są wszystkie problemy zgłaszane administracji przez środowiska mniejszości, a obywatele należący do mniejszości mają możliwość bezpośredniego zgłaszania swoich problemów organom administracji zajmującym się ich rozwiązywaniem. Dzięki wspólnym działaniom administracji rządowej i środowisk mniejszości udało się rozwiązać kilka problemów od lat nurtujących środowiska mniejszości. Wśród najważniejszych tego typu spraw wymienić należy przekazanie Związkowi Ukraińców

w Polsce budynku byłego Domu Ludowego w Przemyślu czy rozwiązanie sprawy własności budynku „Ruskiej Bursy” w Gorlicach.

Jak już wspomniano na wstępie Raportu w omawianym okresie pomimo trudności budżetowych znacznemu zwiększeniu uległa suma środków przekazywanych z budżetu państwa na realizację zadań służących podtrzymaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego, dzięki czemu wzrosła liczba działań realizowanych na rzecz mniejszości podejmowanych przy wsparciu finansowym państwa. Dzięki zwiększonym środkom finansowym środowiska mniejszości mogą realizować nowe, często nowatorskie pomysły służące podtrzymaniu i rozwojowi ich tożsamości. Spośród wielu tego typu nowych inicjatyw przykładowo można wymienić: rozpoczęcie działalności przez niepubliczne Łemkowskie Radio Internetowe Stowarzyszenia Ruska Bursa (używające obecnie nazwy Radio Internetowe Ruskiej Bursy „LEM.fm”), wydanie po raz pierwszy w języku kaszubskim tłumaczenia Ewangelii Nowego Testamentu oraz komiksu stworzonego od podstaw w tym języku, rozpoczęcie digitalizacji zbiorów archiwalnych dotyczących dziedzictwa polskich Ormian czy działalność Centrum Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej w Szczytach-Dzięciołowie. Dzięki zwiększeniu środków finansowych udało się również zrealizować szereg inwestycji od lat zgłaszanych przez środowiska mniejszości. Przykładem tego typu działań mogą być: budowa budynku Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Puńsku, budowa Centrum Słowackiej Kultury w Nowej Białej czy modernizacja obiektów Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Wieżycy. Omawiając kwestie finansowego wsparcia dla działań służących mniejszościom należy zauważyć, że w regulacjach dotyczących finansów publicznych wprowadzonych w omawianym okresie²³ uczynione zostało zastrzeżenie niezwykle istotne z punktu widzenia środowisk mniejszości narodowych i etnicznych. Podmioty ubiegające się w trybie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym o wsparcie z budżetu państwa inwestycji służących podtrzymaniu, zachowaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości nie muszą bowiem zapewniać wkładu własnego na poziomie wyższym niż 10% (dla podmiotów realizujących dzięki wsparciu budżetowemu innego rodzaju inwestycje próg ten wynosi 50%). Wprowadzone uregulowania mogą być szczególnie istotne dla organizacji społecznych mniejszości realizujących dzięki wsparciu budżetowemu inwestycje istotne dla podtrzymania tożsamości kulturowej mniejszości.

²³ Art. 66 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. Przepisy wprowadzające ustawę o finansach publicznych (Dz.U. Nr 157, poz. 1241, z późn. zm.).

W omawianym okresie nadal trwały prace służące dalszej poprawie funkcjonowania systemu oświaty skierowanej do mniejszości. Wszelkie działania podejmowane w tym zakresie odbywały się w dialogu z organizacjami społecznymi mniejszości narodowych i etnicznych. Ukoronowaniem kolejnego etapu działań było przyjęcie w dniu 28 czerwca 2011 r. *Strategii rozwoju oświaty mniejszości ukraińskiej w Polsce*. Po strategiach dotyczących oświaty mniejszości litewskiej (przyjętej w 2001 r.) i niemieckiej (przyjętej w 2006 r.) jest to trzeci tego rodzaju dokument. Obecnie trwają prace nad opracowaniem kolejnej strategii, dotyczącej oświaty mniejszości białoruskiej. O pozytywnych zmianach w zakresie edukacji świadczy również rozpoczęcie prac nad dodatkową wagą w systemie subwencjonowania oświaty, która pozwoli na dodatkowe zwiększenie wsparcia przekazywanego z budżetu państwa na każdego ucznia należącego do mniejszości uczącego się w szkole dwujęzycznej lub prowadzącej nauczanie w języku mniejszości. Tego typu działania mają stymulować władze samorządowe oraz organizacje społeczne mniejszości do tworzenia tego typu klas i szkół, dzięki czemu powinna znacznie wzrosnąć liczba godzin zajęć prowadzonych dla uczniów należących do mniejszości w ich języku.

Na odrębne odnotowanie zasługuje kontynuowanie działań podejmowanych w ramach *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*. Działania podejmowane w ramach *Programu* zostały wielokrotnie pozytywnie ocenione na forum krajowym i międzynarodowym. Służą także za wzór dla podobnych rozwiązań przyjętych w szeregu współpracujących z Polską państw. W ramach realizowanych w *Programie* projektów szczególnie istotne jest udzielanie stałego wsparcia finansowego dla rodzącej się romskiej inteligencji poprzez działania podejmowane w ramach systemów stypendialnych dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych (stypendia wprowadzone od 2011 r.), uczniów uzdolnionych artystycznie oraz studentów pochodzenia romskiego. Warte wzmianki są również projekty realizowane na rzecz romskiej mniejszości etnicznej w ramach Prezydencji Rzeczypospolitej Polskiej w Radzie Unii Europejskiej. I tak w dniach 1-2 sierpnia 2011 r. zorganizowane zostały uroczyste obchody likwidacji tzw. obozu cygańskiego „Zigeunerlager” w byłym obozie koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau. W ramach obchodów zostało zorganizowane uroczyste posiedzenie Zespołu ds. Romskich Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, połączone z międzynarodowym seminarium nt. zagłady Romów oraz prezentacją projektu Europejskiej Sieci Organizacji Młodzieżowych ternYpe skupiającej młodych liderów romskich. W związku z inicjatywą Zespołu ds. Romskich w dniu 29 lipca 2011 roku Sejm RP uchwalił 2 sierpnia Dniem Pamięci o Zagładzie Romów i Sinti. W listopadzie 2011 r. zorganizowano w Brukseli spotkanie Europejskiej Platformy na rzecz

Integracji Romów, podejmując tym samym ciągłość polityki Unii Europejskiej w zakresie inkluzji Romów i kontynuując dyskusję na temat skutecznych strategii regionalnych/państwowych na rzecz tej mniejszości. Z kolei znaczącemu usprawnieniu bieżących działań na rzecz społeczności romskiej posłużyło wypracowanie stałego, komplementarnego wobec *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*, systemu finansowania działań na rzecz społeczności romskiej w postaci „komponentu romskiego” w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (EFS).

W omawianym okresie zauważalna była także rola kwestii mniejszościowych w stosunkach dwustronnych. Szczególnie godne odnotowania są tutaj działający od 2011 r. tzw. polsko-niemiecki „okrągły stół”, który poświęca wiele uwagi sprawom mniejszości narodowych w obu krajach, oraz pracująca od 2011 r. Polsko-litewska grupa robocza do spraw edukacji mniejszości narodowych.

W omawianym okresie nie udało się rozwiązać wszystkich problemów zgłaszanych przez środowiska mniejszości narodowych i etnicznych. Przykładowo nadal trwają prace służące wypracowaniu optymalnego modelu finansowania z budżetu państwa edukacji skierowanej do dzieci i młodzieży należących do mniejszości. W szczególności omawiany jest sposób zróżnicowania kwot subwencji, tak by zachęcić samorzady do tworzenia szkół z wykładowym językiem mniejszości i szkół dwujęzycznych. Trwają również dyskusje nad poprawą sytuacji w dziedzinie tworzenia i wydawania podręczników dla uczniów należących do mniejszości. Częścią toczącej się dyskusji na temat modelu funkcjonowania i finansowania mediów publicznych jest dyskusja dotycząca zwiększenia obecności programów skierowanych do mniejszości na antenach oddziałów Polskiego Radia S.A i TVP S.A. Prowadzone są także działania mające na celu zachęcanie środowisk mniejszości do pełniejszego korzystania z zapisanych w ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym uprawnień dotyczących obecności języków mniejszości w sferze publicznej. Wszystkie wspomniane powyżej zagadnienia stanowią wyzwanie, które środowiska mniejszości oraz Rząd Rzeczypospolitej będą wspólnie podejmować w najbliższym czasie.

Omawiany okres definitywnie wskazał, że obowiązujące w Polsce uregulowania prawne dobrze służą podtrzymaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego. Dzięki nim mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym mogą przy wsparciu instytucji państwa pielęgnować i rozwijać swoją kulturę oraz rozwiązywać w duchu dialogu i porozumienia swoje problemy zaś wszelkie działania na

rzecz mniejszości narodowych i etnicznych podejmowane są przez rząd Rzeczypospolitej Polskiej w duchu przepisów *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*.